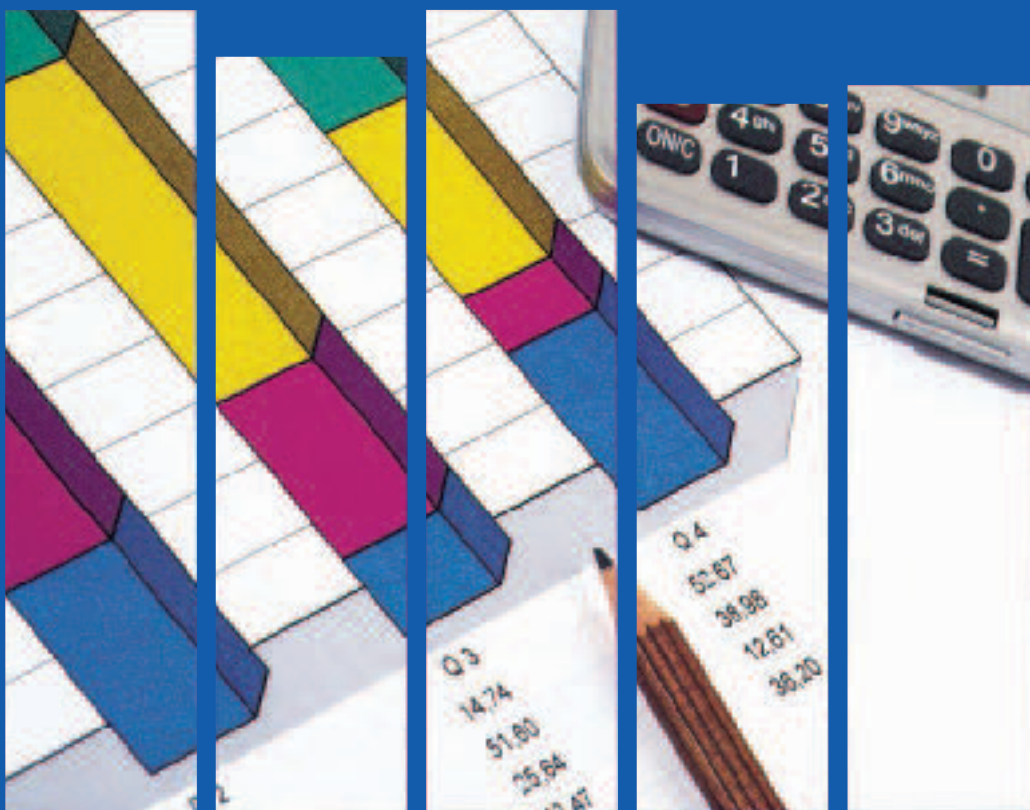
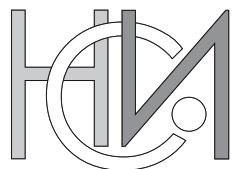

СТАТИСТИКА STATISTICS

2/2019

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
REPUBLIC OF BULGARIA

НАЦИОНАЛЕН СТАТИСТИЧЕСКИ ИНСТИТУТ
NATIONAL STATISTICAL INSTITUTE

СТАТИСТИКА

STATISTICS

2/2019

СОФИЯ, 2019
SOFIA, 2019

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Главен редактор: д-р Богдан Богданов

Заместник главен редактор: проф. д-р Васил Цанов

Членове:

Проф. д-р Йордан Христосков, проф. д.с.н. Светлана Съйкова, проф. д-р Поля Ангелова,
проф. д-р Димитър Аркадиев, доц. д-р Калоян Харалампиев, доц. д-р Любомир Иванов,
доц. д-р Екатерина Тошева, проф. Тодор Калоянов, д-р Любен Томев,
д-р Елка Атанасова, д-р Александър Найденов,
Деян Славов, д-р Галя Статева

Преводач на руски език: Лариса Петкова

Преводач на английски език: Камен Караджов

Отговорен редактор: Лидия Александрова

Стилови редактори: Мила Трифонова, Соня Златанова

Адрес на редакцията:

София, 1038, ул. „П. Волов” № 2, ет. V

e-mail: bbogdanov@nsi.bg

EDITORIAL TEAM

Chief Editor: Dr. Bogdan Bogdanov

Deputy editor: Prof. Dr. Vasil Tsanov

Members:

Prof. Dr. Jordan Hristoskov, Prof. Dr. Sc. Svetlana Saykova,
Prof. Dr. Polyana Angelova, Prof. Dr. Dimitar Arkadiev,
Assoc. Prof. Kaloyan Haralampiev, Assoc. Prof. Lyubomir Ivanov, Assoc. Prof. Catherine Tosheva,
Prof. Todor Kaloyanov, Dr. Lyuben Tomov, Dr. Elka Atanasova, Dr. Alexander Naidenov,
Deyan Slavov, Dr. Galya Stateva

Russian Translation: Larisa Petkova

English Translation: Kamen Karadjov

Editor: Lidia Aleksandrova

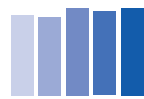
Style editors: Mila Trifonova, Sonya Zlatanova

Editorial address:

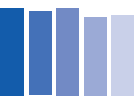
2, P. Volov St., Sofia 1038, Bulgaria

Vth floor

e-mail: bbogdanov@nsi.bg

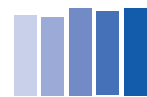
СЪДЪРЖАНИЕ

	Стр.
ТЕОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ НА СТАТИСТИЧЕСКИТЕ ИЗУЧАВАНИЯ	
Богдан Богданов Галя Статева	Кохерентност и различия между големите данни (Big Data) и представителните статистически изследвания 9
СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ И АНАЛИЗИ	
Димитър Аркадиев	Неолиберализъм, мултикултурализъм, права на човека и статистическото им отразяване 31
Стоян Баев	Състояние на сектора за учене на възрастни според основните международно сравними статистически показатели 65
БЪЛГАРСКАТА СТАТИСТИКА В ТРИ СТОЛЕТИЯ	
Марта Сугарева	Проф. Здравко Сугарев 85
ИНФОРМАЦИИ, РЕЦЕНЗИИ, КОНСУЛТАЦИИ	
Соня Златанова	Професионалните сдружения на българските статистици 95

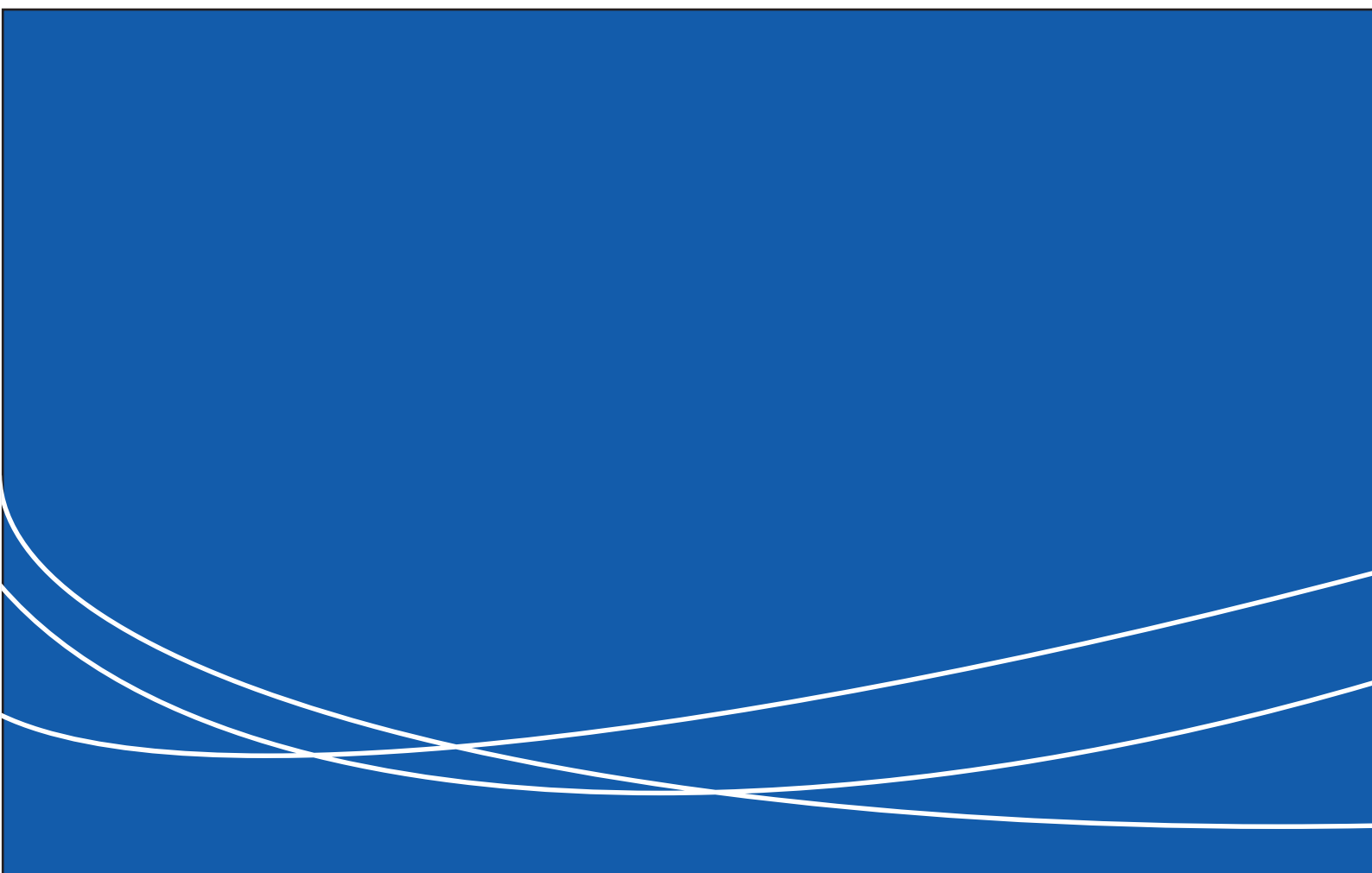
СОДЕРЖАНИЕ

	Стр.
ТЕОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ СТАТИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ	
Богдан Богданов Галя Статева	Когерентность и различия между большими данными (Big Data) и представительные статистические исследования 9
СТАТИСТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ И АНАЛИЗЫ	
Димитър Аркадиев	Неолиберализм, мультикультурализм, права человека и их статистическое отражение 31
Стоян Баев	Состояние сектора обучения взрослых по основным международным сравнительным статистическим показателям 65
ПУТЬ БОЛГАРСКОЙ СТАТИСТИКИ ДЛИННОЮ В ТРИ СТОЛЕТИЯ	
Марта Сугарева	Проф. Здравко Сугарев 85
ИНФОРМАЦИИ, РЕЦЕНЗИИ, КОНСУЛЬТАЦИИ	
Соня Златанова	Профессиональные объединения болгарских статистиков 95

CONTENTS

	Page
THEORY AND METHODOLOGY OF THE STATISTICAL SURVEYS	
Bogdan Bogdanov Galya Stateva	Coherence and differences between Big Data and representative statistical surveys 9
STATISTICAL SURVEYS AND ANALYSIS	
Dimitar Arkadiev	Neoliberalism, multiculturalism, human rights and their statistical coverage 31
Stoyan Baev	State of the adult learning sector according to the main internationally comparable statistical indicators 65
THE BULGARIAN STATISTICS IN THREE CENTURIES	
Marta Sugareva	Prof. Zdravko Sugarev 85
INFORMATION, REVIEWS, CONSULTATIONS	
Sonya Zlatanova	The professional associations of Bulgarian statisticians 95

**ТЕОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ НА
СТАТИСТИЧЕСКИТЕ ИЗУЧАВАНИЯ**

КОХЕРЕНТНОСТ И РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ ГОЛЕМИТЕ ДАННИ (BIG DATA) И ПРЕДСТАВИТЕЛНИТЕ СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Богдан Богданов, Галя Статева***

**„В промяната намираме предназначението си.“
Хераклит**

Въведение

Big Data са конкуренти, необходимост, допълнение, временно явление или заместители на официалната статистика?! Въпроси, на които е трудно да се даде еднозначен отговор. Очевидно времето, развитието на информационните технологии и промяната в човешкото мислене на най-високо ниво ще дадат точния отговор. Към момента очевиден факт е, че процесите на глобализация и технологизация във всички сфери на обществото оказват огромен натиск по отношение на управлението в национален и международен аспект. За успешното управление е необходима добра информация, което означава, че тя трябва да притежава следните характеристики: синтезирана, кратка, точна, акцентирана, подсказваща най-доброто решение на проблемите и очертаваща (прогнозираща) хоризонтите за развитие на процесите и явленията.

* Д-р, заместник-председател на Националния статистически институт; e-mail: BBogdanov@nsi.bg.

** Д-р, държавен експерт в отдел „Обща методология и анализ на статистическите изследвания“, дирекция „Методологично-учебен център“, Национален статистически институт; e-mail: GStateva@nsi.bg.

В този смисъл дебатът може да започне и от друга гледна точка: анализът на събитията да бъде отвъд източниците, измерването и напрежението, необходими при създаването на информация, а също така отвъд политиката. Основният аргумент за това обстоятелство е, че Big Data е друга, различна от това, което познаваме, екосистема. Успоредно с това през двадесет и първи век тази екосистема е исторически феномен на човешкото развитие. Към момента е ясно, че Big Data могат да се доставят по-бързо, на ниска цена и в голям обем, но те все още не са в състояние да заменят напълно официалната статистика, а по-скоро могат да бъдат допълнение към нея. В контекста на тази ситуация интересът към Big Data нараства и се търсят пътища за покриване на съществуващите бели полета в официалната статистика, тъй като много фактори и причини предизвикват сериозни пукнатини между теорията и практиката при осъществяване на статистическите изследвания. Как се очертава бъдещото съжителство между официалната статистика и Big Data? Единственият начин да се получи отговор със задоволителна степен на достоверност е, когато се анализират възможните елементи и допирни точки на съжителството, което е неизбежно в условията на глобализацията на света. В крайна сметка целта е да се намерят най-добрите източници на данни, но това съвсем не означава, че могат да се очакват чудеса и че тези данни по магически начин и механично ще доведат до вземането на най-добрите икономически и политически решения, премахващи бедността, безработицата, замърсяването на околната среда и т.н. Търсенето и намирането на реалистичност и логика в информационните потоци е особено важно, но за това са необходими инструменти и подготвени експерти. Същевременно очарованието на Big Data може да се разглежда и като политически ангажимент, тъй като съществуват ясно изразени връзки с възможността за изграждането на електронно управление, което ще бъде значително по-прозрачно и достъпно за обществото.

1. Основните принципи на официалната статистика и проблеми при реализацията на представителните изследвания

Официалната статистика е **необходим елемент** на информационната система, обслужваща правителството, икономиката и обществото. Нейната значимост се основава на фундаментални научни теории, доказани в практиката. Запазването на **доверието** на държавните органи и цялото общество към дейността на официалната статистика е основополагащ принцип.

В публикацията на ООН „Основни принципи на официалната статистика“¹ ясно е посочено, че официалната статистика следва следните водещи принципи:

¹ Source: United Nations (2014). Fundamental Principles of Official Statistics, UN General Assembly Resolution 68/261, United Nations.

- Улесняване на **коректната интерпретация** на статистическите данни чрез представяне на изчерпателна и научнообоснована информация за метаданните.
- Коментира и **поправя погрешната интерпретация** и неправилната употреба на статистическите данни.
- Избира различни източници на данни независимо дали са от статистически изследвания, или от административни записи, **гарантирайки тяхната достоверност**.
- Индивидуалните данни са **конфиденциални** и се използват единствено и само за статистически цели.
- Законите, регулациите и измерванията, чрез които статистическата система действа, са **публични**.
- **Координацията** между институциите и статистическата система е съществен момент в процеса на създаването на статистическа информация.
- Използването на **международни концепции, стандарти, методи и класификации** гарантира ефективността и съдържателността на статистическата система на всички нива.
- **Двустранната и многостранната координация** допринасят за подобряване на системата на официалната статистика във всяка страна.

Принципите и задачите на официалната статистика трябва да се допълнят, обновят и актуализират в съответствие с промените в общественото развитие в национален и световен аспект. Това означава, че с разширяване на полето на познание следва да се генерират идеи за ревизия и надграждане, преразпределение на отговорностите, институционалната колегиалност, стратегическите направления и отчитане на спецификите на новите явления и процеси. Успоредно с това на дневен ред е една особено етична категория - **доверието на обществото към данните на официалната статистика**. Това е категория, която е трудно измерима и доловима, но има огромно влияние върху работата на статистиците. Принципно погледнато, съмненията и подозренията по отношение на достоверността на статистическите данни започват, когато са налице **сериозни пукнатини между теоретичните постановки и практическото изпълнение**. Правилото е, че колкото по-големи са пукнатините, толкова по-очевидно е лошото качество на получените резултати от дадено статистическо изследване. Това означава, че изследването може да е подготвено теоретично много добре, но неговата реализация на терена да бъде тотално провалена по редица причини (лошо обучение или недостатъчен брой анкетъори, недостиг на транспорт за достигане на труднодостъпни респонденти, отказ на респондентите от участие в статистическите изследвания и т.н.). Възможно е и друго: неясно написани инструкции за изследването; грешни постановки на методологията; неудачен дизайн на извадката и в крайна

сметка лошо формирана извадка; грешки при разработване на софтуера за обработка на първичната информация и т.н. Не на последно място от голямо значение е и финансирането на дадено статистическо изследване, за да се постигне желаната и необходима стохастична точност на оценките и качество на информацията. Това означава, че броят на изследваните случаи (обем на дадена извадка) трябва да съответства на предварително поставените цели. В своята книга „Мисленето“ Канеман отбелязва, че „Малкият брой случаи определят крайните резултати, както високи, така и ниски“. Оттук следва, че „Изследователите, които избират прекалено малки извадки, се излагат на произвола на късмета“ (Канеман, с. 146). Това може да се приеме и като същността на „закона за малките числа“.

Основните и важни аспекти на проблемите от практическата реализация на дадено статистическо изследване могат да се представят, както следва:

Първо. Както беше посочено, при планирането на дадено статистическо изследване въпросът за неговото финансиране е стратегически важен. Накратко: от средствата за неговото осъществяване зависи точността на оценките за основните показатели от изследването. Известно е, че при осъществяване на дадено статистическо изследване с малък брой респонденти оценките ще бъдат с ниска степен на точност (високи стойности на стохастични грешки), което ще се отрази негативно върху качеството на последващата аналитична работа. Изводите от такива изследвания са рискови и с ниска степен на надеждност, тъй като интервалът на доверителност за всяка отделна оценка на интересуваш ни показател ще бъде в доста широки граници „от - до“, т.е. с ниска стохастична точност на оценките.

Второ. В хода на изследванията по една или друга причина отпадат респонденти. На практика се случва така, че предварително планираната извадка не запазва своята цялост при работа на терена и се стига до т.нар. деформиране на извадката. При това обстоятелство се поставят редица въпроси, които предопределят надеждността на крайните резултати. Те могат да се формулират и така: отпадналите респонденти в количествен и качествен аспект, от които възможността за получаване на информация е безвъзвратно загубена, могат систематично да повлияят върху стойностите на крайните оценки в една или друга посока - прекалено подценяване или надценяване на феномена, който се изследва.

Трето. Работата на анкетърските екипи по места е от изключителна важност за получаването на достоверна информация от респондентите. Недообхватът на информация води до повишаване на нестохастичната грешка на оценката за показателите от изследването. Причините могат да бъдат различни, но особено открояваща се сред тях е прекаленото натоварване на респондентите, което води до отказ или неотговаряне на определени въпроси. Това е проблем, който нараства през годините с увеличаване на въпросите в статистическите

въпросници и формуляри. При такива обстоятелства качеството на статистическата информация се понижава.

Четвърто. Отговорността за реализирането на дадено статистическо изследване се разпределя от центъра към регионалните структури на държавната статистика. Статистическите данни и аналитичните справки са послания към обществото на национално и регионално равнище. Това означава необходимост от постигането на прагматична стойност на резултатите, което ще се отрази при вземането на решения от регионалното управление на страната в съчетание с държавните интереси. Малките извадки по регионите на страната обаче не могат да осигурят такава точност на оценките както на национално ниво. Това означава, че местните органи за управление не разполагат с необходимата информация, за да осъществяват целенасочено и действено влияние върху процесите и явленията, развиващи се в рамките на региона.

Пето. Експертите са категорични, че основната и важна роля на официалната статистика е да произвежда и предоставя знания за обществото. На тази основа се оценяват и ефектите от икономическите и политическите решения. Втората важна функция е свързана с осигуряване на достатъчно свободно пространство за публични дебати между институциите за естеството на статистическите измервания. Невинаги обаче информацията на официалната статистика е достатъчна като обхват, точност и разнообразие за процесите и явленията в общественото пространство. Това обстоятелство се дължи на факта, че обществената индустрия непрекъснато произвежда допълнителна информация за фундаментални трансформации в обществото. По този начин се създава и ново знание. Протичат два процеса, еднакво необходими за развитието на обществото като цяло. Въпросът е: как те да се срещнат и свържат? Необходимостта това да се случи, се дължи на обстоятелството, че извън официалната статистика се създава ново знание, което влияе на общественото развитие, което включва, естествено, и правещите политика, т.нар. полисмейкъри. По този начин обхватът на необходимото знание за развитие на обществото нараства непрекъснато и официалната статистика не може да компенсира това, ако не надгражда теоретически и практически дейността си по производството на информация, съчетавайки я с информационните потоци на Big Data. Информацията, създавана от официалната статистика, заема все по-малко място в света на информацията изобщо. Това обстоятелство тотално променя потребителските нагласи и очаквания за получаването на навременна и надеждна статистическа информация.

Следва да се отбележи, че посочените проблеми на официалната статистика произтичат от една строга и респектираща рамка, където условията не могат да се пренебрегнат, а трябва да се спазват. Тази рамка в голяма степен ограничава и в много малка степен допуска

експериментиране и комбиниране на съществуващите информационни потоци. Със сигурност тези ограничения напълно отпадат, когато изследователите анализират Big Data. Така например отпадат проблемите, свързани с: отказите на респондентите за участие в изследванията; умората и натоварването на респондентите; необходимостта от импутиране на данни; проблемите с малките извадки; нелеките задачи за организационна работа с анкетъорски екипи; недостига в обхвата на информацията за наблюдаваното явление и процес и т.н. Това съвсем не означава, че проблемите отпадат изцяло. На дневен ред си остава проблемът с качеството и достоверността на данните от различни източници на Big Data като например социалните мрежи. Наред с това нарастват изискванията към самите изследователи като знания, рутина, опит и широка обща култура. Възможностите и предизвикателствата на работата с Big Data са много големи. Мащабите за съчетаване, комбиниране и селектиране на информация на практика нямат ограничения. Тази ситуация предопределя необходимостта от овладяване на информационната сила, съхраняваща се в Big Data.

2. Big Data в контекста на класическата теория на извадковите изследвания

Всяко число, резултат от статистическо изследване, е материализация на поредица понятия от теорията на вероятностите, статистиката и математиката. Основните понятия, с които си служи официалната статистика, са: „закон за големите числа“; „генерална съвкупност“; „представителна извадка“. За генезиса и същността на тези ключови понятия са направени редица фундаментални изследвания. Добре ще бъде да се припомнят някои аспекти от тях в контекста на Big Data. По този начин ще се открият различията и ще се търсят пътищата за съчетание. В този аспект може да се започне с определението на закона за големите числа, който гласи: „Свойствата на много закономерности от обективния свят да се формират отчетливо само в масовите процеси, само при достатъчно голям брой елементи на съвкупности, се нарича закон за големите числа“ (Пасхавер, 1974, с. 18).

На практика това означава, че всеки отделен елемент съдържа в себе си част от обективните закономерности, която се проявява само при изучаването на съвкупност от елементи. Обратно, „Закономерности, проявяващи се в единичното, във всеки отделен елемент, се наричат динамични закономерности“ (Пасхавер, 1974, с. 4).

Първият математически израз на закона за големите числа е теоремата на **Бернули (1654 - 1705)**. Теоремата на Бернули е публикувана през 1713 г. в труд, озаглавен „Изкуството да се правят догадки“, и се дефинира така: „Ако вероятността за настъпване на някакво събитие „А“ в последователни и независими опити е неизменна, постоянна и равна на „p“, а относителният дял (релативната честота) за неговата поява е m/n , то вероятността „P“ на абсолютната разлика $|m/n -$

$|p|$ да бъде по-малка от произволно избрано положително число ε , ще клони към 1 при увеличаване на броя на изпитанията“ (Пасхавер, 1974, с. 34).

От практическа гледна точка това означава, че разликата $|m/n - p|$ показва доколко честотата (делът на случаите за настъпване на събитието в една извадкова съвкупност) се отличава от вероятността (относителния дял на случаите за настъпване на събитието в генералната съвкупност) или в каква степен **възможността се отличава (различава) от действителността.**

По същество идеята на Бернули се отнася до значително прост модел, когато събитието се появява или не и когато вероятността за всяко събитие е постоянна. Развитие на идеите на Бернули са продължени от **Поасон (1781 - 1840)**, който въвежда понятието **закон за големите числа**. Той доказва, че теоремата на Бернули е вярна и в случаите, когато вероятността „ p “ се мени в хода на изпитанията независимо от резултатите на предходните изпитания. Доказателството се основава върху поредица от опити, при които се използват няколко урни с различен състав на бели и черни топки. По този начин се доказва, че ако вероятностите за настъпване на събитието „ A “ (например появяването на топка с определен цвят) са $p_1, p_2, p_3, \dots, p_n$, а относителната честота на събитието „ A “ е m/n в направените изпитания, то вероятността „ P “ на абсолютната разлика

$$\left| \frac{m}{n} - \frac{p_1 + p_2 + p_3 + \dots + p_n}{k} \right|$$

да бъде по-малка от произволно избрано положително число ε , ще клони към 1 при увеличаване на броя на опитите:

$$\lim_{n \rightarrow \infty} P \left(\left| \frac{m}{n} - \bar{p} \right| < \varepsilon \right) = 1, \text{ където}$$

$$\bar{p} = \frac{p_1 + p_2 + p_3 + \dots + p_n}{k}.$$

Поасон публикува своите идеи през 1837 г. в труда си „Изследвания за вероятностните съждения“, като означава:

$$\bar{p} = \frac{p_1 + p_2 + p_3 + \dots + p_n}{k}, \text{ където „}k\text{“ е пример с броя на урните.}$$

Теоремите на Бернули и Поасон са свързани с алтернативната изменчивост на разглежданите събития, но в действителност признаците, по които се изучава дадено събитие, имат повече от две значения. Това обстоятелство математически е изразено с теоремата на **Чебишев (1821 - 1894)**, от която произтича, че ако средната на генералната съвкупност от изучавани случаи по определен признак е μ , а средната на извадковата съвкупност - \bar{x} , то

вероятността на абсолютната разлика $|\bar{x} - \mu|$ да бъде по-малка от произволно избрано число ε , ще клони към 1 при увеличаване на обема на извадката n (Пасхавер, 1974, с. 40 - 42).

$$\lim_{n \rightarrow \infty} P(|\bar{x} - \mu| < \varepsilon) = 1.$$

С продължаване на математическия анализ на закона за големите числа се доказва, че не само средната величина, но и нейното разпределение, както и разпределението на отклоненията от средната, се формират в масовите процеси под влияние на причини в самото явление (Пасхавер, пак там).

Закономерността за приближаването на разпределението на извадковите средни към нормалното разпределение с увеличаване на обема на извадките е обобщена в теоремата на **Ляпунов (1857 - 1918)** и се нарича **централна пределна теорема**. При нейното дефиниране математическият израз определя общите и необходими условия, в съответствие с които разпределението на извадковите средни се приближава към нормалното при достатъчно голям обем на извадките (даден предел), независимо от това как се разпределят вероятностите на индивидуалните величини (единиците по значенията на признака), от които са формирани извадковите средни.

Като се отчита обстоятелството, че извадковата средна величина е случайна променлива величина, теоремата на Ляпунов може да се формулира така: случайна променлива величина, състояща се от голям брой взаимно независими слагаеми, сред които няма нито едно рязко отличаващо се със своите колебания, има нормално разпределение.

Практически Ляпунов доказва, че при достатъчно голям обем на извадката и ограничен размер на дисперсията от генералната съвкупност вероятността разликата между извадковата средна и средната на генералната съвкупност да бъде в пределите на максималната грешка, е равна на плътността на вероятностите при нормалното разпределение:

$$P(|\bar{X} - \mu| < z \frac{\sigma}{\sqrt{n}}) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-z}^z e^{-\frac{z^2}{2}} dz.$$

По този начин от теоремите на Бернули, Поасон и Чебишев, разглеждащи и характеризиращи закона за големите числа по отношение на честотите и средните, като естествено продължение теоремата на Ляпунов представя същия закон по отношение на закономерностите на разпределение на случайната променлива.

Следват разработките на Марков (1856 - 1922) и Бернщайн (1880 - 1968), които доказват, че законът за големите числа се проявява при определени условия и при взаимозависими единични събития. В частност Марков разпространява закона за нормално разпределение за

зависими величини и при условие, че връзката между тях намалява в размера на тяхното отделяне една от друга и че вариацията на тези величини е ограничена в определени предели.

Big Data, разгледани в контекста на тези постановки, като начало могат да се представят с кратко описание на тяхната същност. Погледнато в този аспект, следва да се отбележи, първо, че отсъства съгласие по отношение на пълнотата на дефиницията за Big Data, но това се приема за по-малък проблем отколкото цялостния фокус върху тези данни, които понякога се представят като „голяма база“ от данни, или трите V-та (обем, скорост и разнообразие) (volume, velocity, and variety). Нещо повече, дефиницията се обогатява непрекъснато в резултат на разширяване и динамизиране на работата с Big Data. Вече се говори за преход от трите V-та към трите C-та (общност, капацитет и среда) (community, capacities, crumbs) (Emmanuel Letouzé Johannes Jütting, p. 11).

Средата идентифицира Big Data като нов вид инертно генерирани индивидуални и комбинирани поредици от следи, резултат от човешката дейност, осъществявана от дигитални средства. Тези средства непрекъснато се усъвършенстват и притежават способността да *нарисуват невероятно реалистични картини* на социално-икономическия живот, отличаващи се с много високо ниво на качество.

Капацитетът определя Big Data не само като набор (обем) от данни, но и като цел, смисъл, стремеж и качество. Този фрагмент от дефиницията за големите данни е имплицитно включен в цялостния производствен процес на информационния продукт.

Big Data съдържат в себе си също **общност**, което се определя от обединението на групи хора с еднакви интереси. Те съставляват елементите, частиците, фрагментите, които формират цялото информационно пространство. Това пространство може да се разглежда като жив организъм, който непрекъснато увеличава своите мащаби, обхващайки всички сфери на жизнения цикъл.

На тази основа Big Data определят екосистемата, съдържаща в себе си повече от данни, средства, методи и действащи лица. Познанието за екосистемата е необходимо, но нейното влияние върху официалната статистика може да се разбере напълно, ако официалната статистика също се познава добре като теория и практика. Експертите подчертават, че когато се говори за официална статистика, думата „официална“ не е синоним на думата „реална“. Тази кратка констатация може да се приеме като начало на генезиса за познавателния смисъл на взаимозависимостта между Big Data и официалната статистика. Започва се с това, че данните на официалната статистика се оприличават на сенки в пещера, отразяващи реалния живот, което всъщност може да се приеме и като грубо приближаване на действителността. Като пример в това отношение може да се посочи представителното извадково наблюдение на домакинствата,

осъществявано от всички държави - членки на ЕС - „Статистика на доходите и условията на живот (SILC)“, където съвкупността на бедните под относителната линия на бедност се формира, като се приема, че те получават до 60% от медианния еквивалентен доход. Това обаче не означава, че техният бит задължително отразява реалния живот на бедните. Използването на абсолютния и субективния метод за изчисляване на оценките на бедността показва други равнища и линии на бедност. Оттук следва и изводът, че официалната статистика оценява по-скоро съвкупност от населението със сравнително ниски доходи, което не означава и не е задължително тяхното класифициране като бедни. Освен това изследователите са наясно, че съобразно икономическото развитие на дадена страна е необходимо да се използват специфични подходи при изследване на феномена „бедност“ и разработване на „линия на бедност“, съответстващи на провежданите социални политики като цяло². С други думи, става въпрос за подходящо разпределение на населението (независимо от степента на икономическо развитие на отделната страна), а не за действителни оценки за бедността при равни други условия. Под равни други условия се има предвид отсъствието на оценки за други материални активи, получавани от членовете на домакинствата доходи от дейности в областта на неформалната икономика (например работа в домашното стопанство, частно хотелиерство и т.н.), както и обстоятелството, че начинът на живот на отделното домакинство може да бъде напълно осъзнат избор. Могат да се дадат и редица други примери за дейности и области, етикетирани като „скрита икономика“ и „неформална икономика“.

Тези случаи, разгледани в светлината на Big Data, могат да придобият видимо по-реални измерения, тъй като данните (информацията) в социалните мрежи се създават за лица и/или обекти, които не се интересуват от рамките на официалната статистика. Нещо повече, тези данни са фактически и транслирането им в системата на информационните технологии се осъществява автоматично, т.е. без човешка намеса. Това обстоятелство предотвратява допускането на случайни или умишлено направени грешки в информационните масиви. Така например получаването на данни за оборота и цените от търговските вериги чрез средствата на информационните технологии, а не чрез посредническата роля на анкетьори води до намаляване на време, средства, ресурси и не на последно място свежда риска от грешки до минимум. Това означава, че тези примери, разгледани в контекста на Big Data, превръщат понятията „закон за големите числа“, „генерална съвкупност“ и „представителна извадка“ в евфемизъм³.

² Вж. Geranda Notten and Chris de Neubourg (2011). Monitoring absolute and relative poverty „not enough“ is not the same as „much less“. The review of income and wealth, series 57, number 2, June 2011.

³ Понятието „евфемизъм“ се тълкува по различни начини в съответствие с различните области на познанието. Съотнесено към постановките в изложението, означава, че разглежданите понятия в контекста на Big Data са загубили буквалното си значение.

3. Възможности за оценка на качеството на големите данни

Независимо от източника на данни следва да се формулират пет основни принципа за качество, на които те се подчиняват: полезност; достоверност; наличност; достъпност; устойчивост. Когато се анализират числа, получени от статистически изследвания, трябва да се знае, че зад тях се намират редица постулати на статистическата теория, които започват със закона за големите числа и централната пределна теорема. С други думи, тези познания трябва да бъдат на *desktopa* в паметта на анализаторите, за да бъде успешна тяхната мисия при реализацията на дадено изследване.

При анализа на числата от Big Data ситуацията се усложнява, тъй като познанията на анализаторите трябва да надхвърлят натрупаните знания и опит от теорията и практиката на статистическите изследвания, официално осъществявани от държавната статистика. Това означава още, че анализаторите трябва да притежават изострена сензитивност по отношение на естеството на числата. Тази чувствителност може да се изразява, образно казано, в интуиция и усещане за *екологичната чистота* на информационните потоци (по отношение на съдържащите се елементи и фрагменти на дезинформация).

Принципите и методите при анализ на качеството с използване на конвенционални методи могат да бъдат, както следва:

- Верифициране чрез **информация от други изследвания**, които са провеждани от официалната статистика в минали или по-близки периоди от време. Тази информация може да бъде косвена или пряка, но винаги в определена логическа връзка с информацията, получена чрез Big Data. Това е подход, който се прилага при верифициране на данните от статистическите изследвания в официалната статистика. За тези цели могат да се използват също и т.нар. *core variables*, т.е. ключови променливи, които се срещат в масивите от данни от различни източници.
- Създаване и **анализиране на динамични редове** от данни, получени чрез информацията от Big Data. Търси се тенденция, която следва логиката на изследвания процес и/или явление. Определят се връзките, взаимозависимостите и кохерентността с други явления и процеси, които имат подобни белези, природа и вид. Използват се закономерностите за наличието на причинно-следствената зависимост между явленията и процесите в природата и обществото, предопределящи неговото развитие. По принцип един динамичен ред на показател, разработван по данни от официалната статистика, може да служи като опорна точка за неговото продължение чрез използване на Big Data.

- Търсене на **сходство с разпределенията**, известни и използвани от официалната статистика. Например: нормално, логнормално, експоненциално, многомодално или други разпределения, познати и прилагани в статистическата практика.

- Сравняване с ключови данни от **административни източници** на данни. Мнението на експертите е, че административните данни могат да бъдат разгледани като отличаващи се от Big Data, тъй като са организирани като страничен продукт в голям мащаб от административни системи и обикновено генерират цели, които се различават от официалната статистика (Big Data: Potential, Challenges, and Statistical Implications, с. 19). Редица северноевропейски страни (Дания, Норвегия, Финландия, Швеция) използват различни регистри за производство на статистически данни по време на преброяванията (пак там, с. 19). Отбелязва се важната роля на държавната статистика за създаването на дизайн за генериране и получаване на административни данни.

- Използване на **допълнителни източници на данни от различно естество** за допълнително верифициране на естеството на изследваните явления и процеси.

- **Крайният статистически продукт на практика са характеристиките на статистически разпределения⁴**. Те могат да имат формата на абсолютни и относителни величини, коефициенти, индекси, съотношения и т.н. Значимостта и дълбочината на техния анализ зависят от опита и знанията на изследователския екип. Основно правило е изводите и заключенията да отразяват не само изучаваното явление, но и неговата връзка (корелация) с други явления и процеси, които имат най-съществено влияние за неговия генезис, естество и развитие. В този смисъл трябва да се търси изследователската рамка за обхват. Противоречивите тенденции за изследвани явления и процеси са знак, че трябва да се направи верификация на изследваните съвкупности от първични данни.

- **Стохастичната точност на оценките** може да се изчисли условно. За целта могат да се използват подходите за определяне на точност, като се приеме, че генералната съвкупност съдържа много голям брой единици, което прави възможно отпадането на поправката за крайна генерална съвкупност. Очевидно е, че представителността и точността на оценките ще бъдат единствено и само за изследвания период от време. На преден план и преди всичко е важно да се гарантира достоверността на данните. Ако се използва аналогия със статистическата терминология, става дума за т.нар. нестохастични грешки. Техният произход е свързан с наличието на умишлено или случайно представени данни в източниците на Big Data.

⁴ Вж. „Big Data conversion techniques including their main features and characteristics“, 2017 edition. Statistical working papers, Eurostat (p. 16 - 18).

Целта е чрез използване на стандартите на официалната статистика една неструктурирана съвкупност от данни да се превърне в структурирана. Тази концепция се разглежда от експертите на държавните статистики в много страни. В техните аналитични материали се дава поредица от примери и предложения за използване на големите данни за целите на официалната статистика (Monica Scannapieco, Antonino Virgillito, Diego Zardetto, Placing Big Data in Official Statistics: A Big Challenge?, p. 10). Всички те са наясно, че има важни за обществото и държавата явления и процеси, в които може да се проникне чрез Big Data и където официалната статистика е безсилна.

4. Бъдещето на извадковите статистически изследвания чрез използване на Big Data

В условията на глобализация традиционните статистически изследвания са поставени под заплаха, тъй като **намалява възможността да представят реални оценки за редица явления и процеси в обществото**. Причините за това обстоятелство могат да се търсят основно в две направления. Първото е свързано с динамиката на икономическите и социалните промени, които дават своя отпечатък върху ценностната система, традиции, обичаи, начин на живот и мироглед. Негативните аспекти на промените пряко влияят върху достоверността на резултатите от изследванията. Например при изследване на бюджетите на домакинствата това са: отчуждението; нихилизмът; страхът от чуждо посегателство; недоверието към институциите и между хората; нежеланието за разкриване на информация, която се счита, че засяга личния живот. Друг пример е за предприятията в страната: желанието да се укриват данъци върху печалбата; стремежът да се прикрият дейности, които не отговарят напълно на приетите стандарти и закони в страната; опити да се наложи нелоялна конкуренция и т.н.

Второто направление е свързано с ускорените темпове на трудовото ежедневие, при което времето за анализ на получените числа намалява. Това означава още, че настъпват тотални промени в мащабите на икономическите и социалните нагласи, интереси и цели в трудоспособните слоеве от населението. В своята съвкупност те определят цялостното поведение на потенциалния респондент, при което **има опасност лоялността, доверието и отговорността към държавните институции да ерозират** във времето и пространството, ако не се намерят начини за противодействие.

Съществува една интересна мисъл на Гьоте: „**Няма нищо по-рядко от разума, тръгнал по нов път**“. В контекста на тази мисъл може да се каже, че използването на големите данни за статистически цели е **предизвикателство** не само за **Европейската статистическа система**, но и за всички изследователи, които искат да извлекат аналитично познание за социално-

икономическите явления чрез новите източници на данни. Налице е вече един обективен феномен и следва да се разработят методологични процедури и подходящи ИТ средства за реализация, които са предмет на редица международни и европейски проекти към момента. Счита се, че съчетаването на големите данни с данните от официалната статистика ще доведе до решаващи промени, разнообразие, обогатяване и детайлизиране на информационните потоци в редица области на икономиката и социалния живот. Много от проектите са с хоризонт до 2021 година.

Какво се очаква? Очаква се чрез реализацията на част от тези проекти да се постигне ефективно и практическо внедряване на Big Data в статистическия бизнес процес, по-голяма степен на структуриране и превръщане на работата на държавните статистически институти в ЕСС в **цялостен процес на производство** и разпространение на информационния продукт като резултат от използването на тези нови източници на данни. Чрез активното участие на НСИ в подобни проекти се създават реални условия **българската статистика да бъде надежден и равноправен партньор** в Европейската статистическа система.

Какво ще бъде бъдещето за Big Data? Отговорът на този въпрос ще започне с това, на което сме свидетели сега:

- **Глобализация** на икономиката;
- Ускорено развитие на **информационните технологии**;
- Ускоряваща се **динамика на пазара на труда** и пазарите на суровини и материални блага;
- **Нарастваща конкуренция** във всички сфери на обществото за по-добро качество и по-разнообразни стоки и услуги;
- Непрекъснато **нарастваща цена на човешкия капитал**. Най-добрите фирми искат най-добрите експерти. Битката между тях в това отношение е безпрецедентна!;
- Непрекъснат **глад за знания и информация** и подчертано доказана достоверна информация с „печат“ за качество.

След 2030 г. официалната статистика няма да бъде такава, каквато я познаваме сега. Вече релефно се очертава тенденцията статистически данни да се произвеждат чрез **Big Data, което включва: разнообразна информация от различни източници: задължително и своевременно прилагане на най-модерните технически техники и средства; коренно различни софтуерни решения и динамично променяща се информационна и комуникационна инфраструктура, която непрекъснато се видоизменя; и най-важното - качествено различен като мислене и по-квалифициран човешки капитал от гледна точка на знания и умения.**

Наричат Big Data следващата граница за иновации, конкуренция и продуктивност. Очаква се бизнесът и свързаните с него информационни технологии да нарастват с 1.3% всяка година от 2010 до 2020 година. Основните професии, свързани с този процес, са на учени (изследователи) и статистици, но не се знае дали в бъдеще ще съществува разлика между тях. Те се увеличават всяко десетилетие (декада) с 15%. Big Data се определят като серия от данни отвъд (прехвърляща) способността на типичните средства (устройства) да събират, извличат, управляват и анализират. Безпристрастната оценка на ползата от големите данни се губи в хиперпространството.

Заклучение

Българската статистиката след Втората световна война се развива със сравнително бавни темпове като теория и практика. Известно ускорение се наблюдава през 60-те години с навлизането на големите електронни машини с дискови устройства, в които данните се въвеждаха чрез перфокарти. Този етап продължи приблизително 30 години.

След 1990 г. в продължение на 20 години статистиката направи забележим скок в своето развитие под влияние на редица фактори - промяна в държавното устройство; преминаване към принципите и законите на пазарната икономика; въвеждане на нови информационни технологии за производство на информация; присъединяването ни като член на Европейската статистическа система, наличие на значително по-образован човешки капитал.

През следващите **10 години е логично да се очаква нов скок в развитието на официалната статистика**. Един от основните фактори за това ще бъде наличието и използването на големите данни за производство на официална статистика.

Наблюдава се нещо, което вече е принципно доказано в социалните теории по отношение на епистемологията (наука за познанието) за развитието на човешкото общество: 40 години от миналото сега се равняват на 20 години, а в бъдеще ще се равняват на 10 години. Налице е процес на непрекъснато ускоряващо се развитие на човечеството (за съжаление, съпътствано и от редица негативни явления).

В момента, метафорично погледнато, **Big Data е все още бялата врана** за официалната статистика. Причината е, че все още не се осъзнава обстоятелството за **необратим процес**, който изисква задълбочено изучаване, промяна на мисленето и създаването на необходимата интелигентност за натрупване на нови знания в теоретичен и практически аспект. Статистиците, информатиците, икономистите имат едно много важно предимство: познаването на статистическите методи и аспекти за обработка и анализ на информацията. Това предимство е и шанс за по-бързо опознаване, разбиране и използване на новата информационна енергия, съдържаща се в големите данни. Считаме, че вече е настъпило времето, когато ще трябва да се направи ревизия на нашите знания по отношение на методите на официалната статистика такива,

каквито ги познаваме до сега. Това означава, че: традиционните **наблюдения** постепенно ще се реформират като етап, включващ много подетапи за работа с големи данни; **групировките** ще се основават главно на клъстеризацията на обектите по определени признаци, които няма да бъдат никак малко във времето и пространството, тъй като отразяват многообразието на света, в който живеем (тези обекти ще бъдат в области, които са недостъпни, труднодостъпни или скъпоструващи за официалната статистика); **използваните методи за обработка** на информацията ще изискват верификация чрез повече от един източник на информация; **анализите**, които се правят сега от експертите, ще изискват нови познания, на значително по-високи равнища от сега съществуващите. Всичко това ще се основава и развива със свършено нови информационни средства и среда. Това е процес с ускорение и е ясно формулиран в стратегическия документ на Евростат „Визия 2020“: „**As our world is changing, we have to change with it**“⁵ (ESS Vision 2020).

⁵ „Както светът се променя, така и ние трябва да се променим с него.“

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Даниел Канеман (2012). Мисленето, изд. „Изток-Запад“.

Пасхавер, И. (1974). Закон больших чисел и статистические закономерности. Москва, Статистика, с. 18.

Cornelia L. Hammer, Diane C. Kostroch, Gabriel Quirós, and STA Internal Group. Big Data: Potential, Challenges, and Statistical Implications, September 2017 /SDN/17/06.

Daas, P. J. H., M. J. Puts, B. Buelens and van den Hurk P. A. M. Big Data and Official Statistics.

Letouzé, Emmanuel Johannes Jütting. Official statistics, Big Data and human development, June 2015, In partnership with Paris21.

New Techniques and Technologies for Statistics 2015. Reliable Evidence for a Society in Transition, Brussels 9 - 13 March 2015.

Notten, Geranda and Chris de Neubourg (2011). Monitoring absolute and relative poverty „not enough“ is not the same as „much less“, The review of income and wealth, series 57, number 2, June 2011.

Pohl, Jeans and Kym Pohl, Big Data Opportunities and Ghallenges, InterSymp-2013, 29 July 2013 RESU104IS13.

Scannapieco Monica, Antonino Virgillito, Diego Zardetto (2017). Placing Big Data in Official Statistics: A Big Challenge?

Struijs Peter, Barteld Braaksma and Piet JH Daas. Official statistics and Big Data, Peter Struijs, Barteld Braaksma and Piet JH Daas Big Data & Society 2014 1: DOI: 10.1177/2053951714538417.

КОХЕРЕНТНОСТ И РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ ГОЛЕМИТЕ ДАННИ (BIG DATA) И ПРЕДСТАВИТЕЛНИТЕ СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Богдан Богданов, Галя Статева***

РЕЗЮМЕ В статията се разглеждат въпроси, проблеми и особености на статистическите изследвания в официалната статистика и тези, които се осъществяват с Big Data. Отчита се фактът, че глобализацията и технологизацията във всички сфери на обществото оказват натиск по отношение на контрола и управлението на процесите в национален и международен аспект. За целите на това управление е необходима възможно най-надеждната и динамична информация. Въпросът за източниците остава открит.

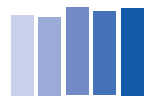
На първо място се поставят съществуващите различия между Big Data и извадковите статистически изследвания. В статията се разглеждат основните принципни постановки в това отношение. Изводът е, че принципите и задачите на официалната статистика трябва да се допълнят, обновят и актуализират в съответствие с промените в общественото развитие в национален и световен аспект.

Разглеждат се възможностите за използване на статистически подходи и методи при анализ на Big Data. Тази ситуация предопределя необходимостта от овладяването на информационната сила, съхраняваща се в Big Data.

Следвайки известна последователност на изложението, в статията се представя визия за бъдещето на извадковите статистически изследвания чрез използване на Big Data.

* Д-р, заместник-председател на Националния статистически институт; e-mail: BBogdanov@nsi.bg.

** Д-р, държавен експерт в отдел „Обща методология и анализ на статистическите изследвания“, дирекция „Методологично-учебен център“, Национален статистически институт; e-mail: GStateva@nsi.bg.

КОГЕРЕНТНОСТЬ И РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ БОЛЬШИМИ ДАННЫМИ (BIG DATA) И ПРЕДСТАВИТЕЛЬНЫЕ СТАТИСТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Богдан Богданов, Галя Статева***

РЕЗЮМЕ В статье рассматриваются вопросы, проблемы и особенности статистических исследований в официальной статистике, а также те, которые осуществляются с использованием Big Data. Признано, что глобализация и технологизация во всех сферах общества оказывают давление на контроль и управление процессами в национальном и международном аспектах. Для этого управления необходима наиболее надежная и динамичная информация. Вопрос об источниках остается открытым.

На первое место поставлены существующие различия между Big Data и выборочными статистическими обследованиями. В статье рассматриваются основные принципы постановки в этом отношении. Вывод заключается в том, что принципы и задачи официальной статистики необходимо дополнять, обновлять и актуализировать в соответствии с изменениями общественного развития в национальном и глобальном аспектах.

Рассматриваются возможности использования статистических подходов и методов в анализе Big Data. Эта ситуация предопределяет необходимость овладеть информационной силой, хранящейся в Big Data.

Следуя определенной последовательности изложения, в статье представлено видение будущих выборочных статистических обследований с использованием Big Data.

* Д-р, зам. председателя Национального статистического института; e-mail: BBogdanov@nsi.bg.

** Д-р, государственный эксперт отдела „Общая методология и анализ статистических исследований“, дирекция „Методологично-учебный центр“, Национальный статистический институт; e-mail: GStateva@nsi.bg.

COHERENCE AND DIFFERENCES BETWEEN BIG DATA AND REPRESENTATIVE STATISTICAL SURVEYS

*Bogdan Bogdanov**, *Galya Stateva***

SUMMARY The article deals with issues, problems and peculiarities of statistical surveys in official statistics and those that are carried out with Big Data. Recognized is the fact that globalization and technology in all spheres of society apply pressure in regard of the control and management of processes in the national and international aspects. For the purpose of this management, the most reliable and dynamic information is needed. The issue of sources remains open.

First of all, there are the existing differences between Big Data and sampling statistical surveys. The article discusses the general principles in this respect. The conclusion is that the principles and tasks of official statistics need to be supplemented and updated in line with changes in the national and global societal developments.

Consider are the opportunities to use statistical approaches and methods in Big Data analysis. This situation predetermines the necessity to master the information force stored in Big Data.

Following a certain sequence of style, the article presents a vision for the future of statistical surveys by the use of Big Data.

* Dr., Deputy President of the National Statistical Institute; e-mail: BBogdanov@nsi.bg.

** Dr, State Expert in the National Statistical Institute; General methodology, analyses and coordination of statistical surveys directorate; e-mail: GStateva@nsi.bg.

**СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ И
АНАЛИЗИ**

НЕОЛИБЕРАЛИЗЪМ, МУЛТИКУЛТУРАЛИЗЪМ, ПРАВА НА ЧОВЕКА И СТАТИСТИЧЕСКОТО ИМ ОТРАЗЯВАНЕ

*Димитър Аркадиев**

Фактите са упорито нещо.

*Ален-Рене Лесаж. Историята на
Жил Блас де Сантилиан*

В днешно време по света и в общественото пространство на отделни държави шестват множество идеологии, движения и направления. Привържениците (активистите) на всяко едно от тях изтъкват различни основания за тяхното съществуване, полезност и адекватност на обществените потребности. Една от най-важните идеологии е либерализмът и неговото продължение в съвременността - неолиберализмът.

Целта на статията е да се обсъдят някои от принципите и аргументите на посочените идеологии и направления, отражението им в живота в най-общ смисъл и статистическото измерване на някои от тях.

В изпълнение на целта се задават въпроси за съществуващи проблеми, произтичащи от прилагането на постулати на различни идеологии. Тези въпроси вълнуват много хора и в такъв смисъл са важни за съвременното развитие на човешкото общество. Направил съм опит да посоча някои възможни отговори. Ръководил съм се от убеждението, че фактите трябва да бъдат излагани обективно и честно, независимо дали на някого му харесва, или не. Замаскирането на истината по същия начин както по времето на тоталитарния период не прави по-добри сега съществуващите идеологии, които прилагат подобни похвати и методи.

По-нататък се обсъжда статистическото отразяване на постулатите на посочените идеологии. Разработват се и някои примери с наличните статистически данни.

* Доктор, професор по статистика и демография, дописен член на БАНИ; e-mail: arkadiyev@abv.bg.

А. Либерализъм и неолиберализъм

От началото на 90-те години на миналия век (а и по-рано) активисти на различни движения използват думата „неолиберализъм“ за обозначаване на световния пазарен либерализъм (капитализъм) и на политиката за свободна търговия. Неолиберализмът често се използва взаимозаменяемо с глобализацията. Но свободните пазари и глобалната свободна търговия не са нови, а и тази употреба на думата игнорира развитието на отделните икономики. Анализът тук сравнява неолиберализма с неговите исторически предшественици.

Неолиберализмът не е само икономика. Той е социална и морална философия, която в някои аспекти е качествено различна от либерализма - неговия предшественик.

Либерализмът е универсална идеология. По принцип либералите се стремят да я прилагат по отношение на цялата планета и на цялата човешка популация. Повечето либерали подкрепиха разширяването на либералното общество, въпреки че през 19-и век това означаваше сред „цивилизованите“ народи. За дълго време на свободния пазар межкултурното се счита за единствения и „изнесен“ елемент на либерализма. Едва отскоро либералите застъпват виждането, че африканските и азиатските общества трябва да станат 100% либералнодемократични.

1. Принципи на либерализма и неолиберализма¹

Основните принципи на либералната философия са:

1.1. Формата на обществото трябва да е резултат от процеси. Те трябва да включват всички членове на обществото. Обикновено либералите се отнасят враждебно към всяка намеса в процеса. Пазарът е вероятно най-добрият пример за това какво обозначават либералите чрез процеса.

1.2. Отхвърляне на всеки проект или план за обществото - религиозен, утопичен или етичен. Либералите смятат, че обществото и държавата не трябва да имат фиксирани цели, но че „от процеса трябва да се определи изходът“. Този антиутопизъм става все по-важен в отговор на комунистическите централно планирани икономики. Тук се очаква крайна дерегулация.

1.3. Конкуриране на нелибералните общества. За либерализма тези общества са генетични врагове. Той не ги смята за различни, а за погрешни. В последните десетилетия комунистическата държава като враг е заменена с ислямското общество. То се възприема като враг на либералното общество.

1.4. Националната държава се приема за даденост и като политическа и икономическа арена за либералния процес. Това компрометира либерализма с една форма на нелибералната идеология - национализъм в етнонационална форма, която лежи в основата на повечето сегашни национални държави. А политическата общност, основана на общ произход, история и език, не е либерална, но либералите никога не се опитаха да формулират теория за това.

1.5. Либералите определят либерализма като „свобода“. Затова те рядко се замислят да се изисква съгласие за налагане на либерално общество. След края на Студената война това убеждение придобива геостратегическо значение. Много западни либерални демократи сега вярват, че една война за налагане на либералнодемократичното общество по своята същност е просто нещо. Тази вяра влияе

¹ За формулиране на основните идеи на неолиберализма и неговите принципи съм ползвал материалите на Пол Треанор (Paul Treanor): Neoliberalism: origins, theory, definition. Тук интересуващите се могат да се запознаят по-подробно с различните черти на либерализма и неолиберализма и историята на развитието на тези направления. <http://web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/neoliberalism.html>.

върху провеждането на политика за налагане на либерализация по насилствен път (например чрез война, военни преврати и т.н.).

1.6. Класически политически либерали отхвърлят идеята, че има външни морални ценности - според тях съществуват само опити. Смятат, че тези опити трябва да бъдат изразени в обществения „пазар на становища“. Този пазар по някакъв начин ще благоприятства истината.

1.7. За добро или зло хората имат равни права, които се прилагат еднакво, което улеснява добрите или злите действия. Отхвърлянето на външните морални ценности е формално изразено в тази либерална идея за правата на човека. Тук свободата като стойност се поставя над доброто и злото.

1.8. Либералите вярват във формалното равенство между участниците в едно либерално общество. Същевременно почти всички либерали са убедени в неравенството на таланта при отделните индивиди. Също така много либерали симпатизират на биологичните теории за неравенството.

2. За равенството между хората

Равни ли са хората изобщо? Отговорът е еднозначен - не. На друго мнение са привържениците на либерализма. Те смятат, че човешките единици са равнопоставени и взаимнозаменяеми.

Известно е, че конституциите на много държави признават равенството на всички свои граждани пред законите на съответната страна. Това не означава, че всички хора във всяко отношение са равни. Те се различават по своя физически (външен) вид, имат различни способности и наклонности, както и културни различия.

Да проследим някои от тях.

2.1. Физически различия (външен вид)

Различия по пол. Човешките същества се делят на мъже и жени. Това е природно (за невярващите) или божествено (за вярващите) деление. Разликата между мъжете и жените е очевидна. Те имат различна роля и предназначение при възпроизводството на човешките същества (потомството).

Различия по външен вид. Хората се различават по цвета на кожата, очите, косата, формата на черепа и т.н. Едни са по-високи, други по-ниски на ръст. Едни са по-едри (закръглени), други по-фини (слаби). Тези разлики също са очевидни.

Различия по възраст. Хората са на различна възраст. По този признак се делят на деца, юноши, възрастни, много възрастни (стари). И тук различията се установяват относително лесно, но по-трудно отколкото при първите две.

Други физически различия. Съществуват и други различия между отделните човешки същества. Някои хора се раждат гърбави, слепи (незрящи), с ръст, който след няколко години престава да се изменя (джуджета). Освен това промени във външния вид могат да се появят в резултат на нещастни случаи, пътнотранспортни произшествия, трудови злополуки, заболявания и други.

2.2. Различия по сексуална ориентация

Тези различия напоследък ангажират общественото внимание.

Природна (нормална) ориентация. Създадена е от природата (за атеистите) или Господ (за вярващите). Сексуалните взаимоотношения се осъществяват между мъж и жена. Проявява се след определена възраст. Известна е още като „хетеросексуалност“.

Хомосексуална ориентация. Сексуалните взаимоотношения се осъществяват между мъж и мъж (педерастия) и жена и жена (лесбийство)..

Педофилия. Сексуалните взаимоотношения са между възрастен мъж или жена и дете (независимо от неговия пол).

Зоофилия. Сексуалните взаимоотношения са между възрастен мъж или жена и животни (практически само домашни) - кучета, кози, овце и други.

Некрофилия. Сексуалните взаимоотношения са между възрастен мъж или жена и трупове (мъртви хора).

Освен тези има и други сексуални отклонения.

2.3. Различия в интелектуалното развитие на човешките индивиди

Дарба и талант. Всеки индивид има способности да извършва определени дейности, които са в полза на обществото (а и на него самия). Всички хора притежават някаква дарба. Едни - да обработват земята, да отглеждат селскостопански животни, да шофират и т.н. Други - да управляват по-големи или по-малки човешки обединения, да пеят, да танцуват, да преподават, да рисуват и т.н. За някои от тези дейности се изисква и талант. Явно, че и тук различията са налице. Те до голяма степен се обуславят от наследствеността.

Усъвършенстване на способностите. Някои хора се усъвършенстват чрез повишаване на степента на образование, а други наблягат или се задоволяват само с практическия опит. В повечето случаи тези различия са в основата на социалния статус на отделния човек.

Етнокултурни различия. Тези различия също са налице, а някои от тях са очевидни. Това са различията в езика, религията, обичаите, традициите, фолклора и т.н.

Б. За правата на човека

Темата за правата на човека е силно застъпена в общественото пространство. Същевременно темата за задълженията на човека не се обсъжда толкова настоятелно. Максимата „Равни права, равни задължения“ явно не е любима тема. Говори се за права и борба за спазването им. Пропускането на темата за задълженията превръща повечето деклариращи права в привилегии.

Най-последователна политика по отношение на правата на човека се води в държави като Швеция, Норвегия, Финландия и някои други. Те заемат северната част на Европа. Парадоксалното е, че коренните жители на тези държави са потомци на най-дивите и кръвожадни хора на континента в по-далечното минало.

Много често, когато се говори за националсоциалистическата идеология или фашизма, погледите са насочени основно към Германия и Италия. Пропуска се фактът, че Финландия е страна, в която тази идеология също е господстваща преди и по време на Втората световна война.

Фетишизирането на правата на човека може да доведе до абсурдни ситуации.²

В тези страни казват, че затворите приличат повече на места за отдих отколкото на места за изтърпяване на наказание. Единственото неудобство е, че затворниците не могат да отидат, където поискат.

Въпросът за правата на човека отново беше поставен с мигрантския наплив към Европа от 2015 г. и някои действия на мигрантите.

² Един от министър-председателите на Швеция - Улоф Палме (1927 - 1986), движейки се без охрана, беше застрелян при излизането от кинозал на 28.02.1986 година. Това показа, че отделните лица и обществото като цяло в Швеция не са узрели за въвеждането на подобна практика - държавните ръководители да се движат без охрана. Другият пример е Андеш Брайвик в Норвегия. В продължение на няколко часа на 22.07.2011 г. той избиваше беззащитни младежи на един остров, а бреговата охрана четири часа не можа да запали патрулния катер, който явно не е бил използван от дълго време. Броят на жертвите само там е 69. Преди това поставена от него бомба се взриви в столицата Осло и доведе до смъртта на още 8 души. По такъв начин Брайвик доказва, че норвежкото общество дреме в блаженство и това може да има непредвидими последици за сигурността. Още по-фрапиращо е, че въпросното лице осъди Норвегия за „нехуманно“ отношение към него в затвора. И в двата случая събитията бяха предизвикани от местни жители (европейци).

Посочената тема се конкретизира в няколко направления. Ето по-важните от тях, които предизвикват противоречиви чувства и действия в обществото.

1. Права на лицата с различна сексуална ориентация

1.1. Хомосексуална ориентация

Основната теза на представителите на тази ориентация е, че някои права, от които се ползват хетеросексуалните, не им се признават или поне не са уредени законодателно. Освен това те се оплакват от наличието на дискриминация от страна на обществото. Едно от правата, за което претендират, е за сключване на граждански брак и произтичащите от това последици за родителство и т.н. Един от най-ярките начини за борба и протест срещу съществуващото положение са т.нар. гей паради.

Но как се възпроизвеждат тези хора?

При семейните взаимоотношения, основани на хетеросексуалност, семейството се състои от баща, майка, деца. Възпроизводството на потомството се осъществява по природно обусловения (нормален) начин. Опитът на човечеството показва, че момчетата имат нужда от баща, момчетата - от майка, а като цяло и от двамата родители. Отсъствието по някакви причини на единия родител води като правило до недостатъци и пропуски във възпитанието на децата.

Как се осъществява този процес при другите ориентации?

При двама мъже е необходима намесата на жена (за износване на бъдещото дете). При две жени е необходима намесата на мъж (в най-крайния случай за предоставяне на оплодителен материал). Това означава, че начинът (или начините) за осигуряване на потомство при тях не се различава от този при хетеросексуалните двойки, но с една особеност - и при двата случая има намеса на трето лице. Без него физическото възпроизводство е невъзможно.

Тук възниква и проблемът за възпитанието на децата на тези семейства. В каква посока ще бъде тяхното възпитание - като хетеросексуални или като хомосексуални? За обществото все пак последното е неприемливо. Какво обяснение ще им се даде за това, че за разлика от повечето други деца те имат двама бащи или пък две майки.

На т.нар. гей паради посочената категория шумно и пищно обявява, че се бори за правата си. Но на тези „паради“ по всякакъв начин се прави и пропаганда (вкл. и възхвала) на хомосексуалността. С това се нарушават правата на хората с нормална (хетеросексуална) ориентация. Неслучайно това предизвиква в повечето случаи точно обратната на очакваната реакция. Обикновено тя се обявява за „ксенофобска“, „нетолерантна“ и т.н.

Поначало прекаленото демонстриране на някакво различие, независимо от какъв вид е, дразни околните. Логично се поставя и въпросът защо подобни паради се организират предимно в европейски градове (най-често в столиците), а не например в Ел Рияд, Техеран, дори в Истанбул. Вероятно поради особеностите (консерватизма) на източните общества (вкл. ислямското) в тях има много по-голям брой лица с хомосексуална или с бисексуална ориентация. Това се обяснява с факта, че там контактите между лицата от двата пола са силно затруднени. Резултатът е, че мъжете имат по-лесен (и неосъждан от обществото) достъп до мъже, а жените имат по-лесен достъп до жени. Но обществото не позволява публична изява на тези отношения. По такъв начин посоченото става част от културата. Известен е обичаят „бача бази“ в

Афганистан и подобни на него в други страни.³ Тези навици и обичаи имат древна традиция в посочените общества.⁴

1.2. Друга сексуална ориентация

Става дума за педофилията, зоофилията, некрофилията.

Известно е, че педофилията е обявена за престъпление. Зоофилията формално не е обявена извън закона поради нейната особеност (а и последствия), но активистите за правата на животните (има и такива) го искат. Самите зоофили имат свои организации и настояват за признаване на техните права. Некрофилията е много рядък случай и, общо взето, темата не се появява в общественото пространство.

Какво ще стане, ако и тези ориентации поискат същите права и протестът се изрази в дефилиране със сексуалните обекти?

Резултатът от всички тези „борби“ за права е, че общественото внимание силно се насочва към тях и „нормалните“, които преди десетилетия приемаха различността с доброжелателност и дори с доза хумор, след това натрапване започнаха да мразят различните от тях. Това е обезпокоително, но за съжаление такива са фактите.

2. Права на жените

Напоследък много се говори за правата на жените и в колко отношения те са онеправдани в сравнение с мъжете. По такъв начин едно природно деление и различие на човешките същества се превръща в проблем. Също така се натрапва и въпросът дали това природно различие може да бъде източник и основание за създаване на права.

2.1. Неравенство по отношение на получаваните доходи

Средно доходите на мъжете са по-високи отколкото на жените.

Забравя се, че мъжете са заети в много тежки (дори опасни) трудови дейности, за които и заплащането е по-високо. Такива се например дейности в подземните мини, металургията, строителството, подводничарството, транспорта, армията и много други. За някои от тези дейности дори има забрана или ограничения да се използва труд на жени. И това не е израз на някаква дискриминация, а е грижа за опазването на здравето и живота на тази част от човечеството, която физически е устроена така, че може да ражда нови човешки същества. Не трябва да се забравя, че тази функция може да се осъществи в сравнително немного дълъг възрастов интервал. Дори само заради тази функция жените трябва да бъдат пазени и ценени. Това е доказано от хилядолетния опит на човечеството, който не бива да се подценява.

Хвалбите, че в дадена професия, доскоро изцяло мъжка, вече са заети и жени, трябва да ни държат нащрек заради посочените, а и по други съображения. Това не е за хвалба, а в някои случаи може да има непредвидими последици.⁵

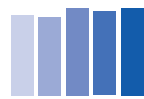
2.2. Жените в законодателните и управленските органи на държавата, в бизнеса и други области

Непрекъснато се твърди, че броят на жените в посочените области е малък в сравнение с мъжете. По време на социализма бяхме свидетели на задължителни квоти в

³ Древният обичай „бача бази“ е педофилска игра с момчета, осъществявана от висши военни ръководители и полицаи. Actualno.com, 16.06.2016. https://www.actualno.com/asia/bacha-bazi-isljamskata-tradicija-na-momchetata-seksualni-robi-news_545452.html.

⁴ За повече подробности вж. блога „Върховната истина“ (Парам-Атма) - Сексуални перверзии и религия от 3 август 2015 г. http://paraatmajiwatmavedaanta.blogspot.bg/2015/08/blog-post_3.html.

⁵ Трябва да припомним, че по време на т.нар. Велика октомврийска социалистическа революция в Русия през 1917 г. Зимният дворец в Петроград е охраняван от т.нар. „женски“ полк. Дворецът е превзет от болшевиките практически без съпротива. Това докарва на власт в Русия Болшевишката партия и обръща драматично посоката на развитие на страната, а по-късно и на много други държави (вкл. и на България).

Народното събрание за мъже и жени, за младежи, за работници и т.н. За съжаление, либерализмът и неговият наследник (неолиберализмът) се оказаха по-опасни за обществото от социализма.

Изборът и съотношението между мъже и жени в случая трябва да се прави по други критерии, а не непременно по полов признак.

Интересното е, че никой не протестира, че мнозинството от учителите са жени, а в началното образование - практически всички. Възможно е недобрата дисциплина в тези структури да се дължи на отсъствието на учители мъже. Това се отнася и за други отрасли и дейности.

3. Права на детето

И тук има залитане в някои посоки на възпитанието на децата.

Повечето от сегашните деца са разглежени от родителите си, които са се превърнали в своеобразни слуги на прищевките им. Децата демонстрират високо самочувствие, но се огъват пред най-малката трудност.

Непрекъснато има оплаквания, че дисциплината в училищата е на много ниско равнище. И при най-малката забележка от страна на учителя веднага пристигат родителите на съответния ученик. Вместо да обсъдят положението с учителя, те вдигат скандал в защита на детето, без да вникнат в причината за направената забележка. С това се приема предварително, че детето винаги е право.

Забравя се, че детето не е изцяло изградена личност, а се намира в процес на изграждане (прословутите „първи седем години“). Децата често използват противоречията между възрастните за своя изгода. Най-ярко отсъствието на съвест се изразява в отношението им към техни връстници, които имат някакъв недъг. Децата често проявяват неоправдана жестокост, която е предимно словесна, но не отсъства и физическа. Затова диалогът между детето, неговите родители и „другите“ е задължителен за изясняване на възникналите противоречия. Също така в някои страни, където идеите на либерализма са възприети по-отдавна, родителите са шантажирани от децата си, че ще се оплачат на съответните институции за нарушаване на правата им.

4. Права на хората с увреждания

Както посочих, част от хората са с увреждания в по-тежка или по-лека форма. Едва ли някой от тях би пожелал останалите да са като него - гърбави, слепи, глухоними, без един или повече крайници, с нисък ръст и т.н. Тези, които са с увреждания по рождение и имат нормални сексуални възможности, в повечето случаи създават семейства като „нормалните“. Родените от тях деца практически нямат уврежданията на родителите си. Общо взето, обществото като цяло се отнася с разбиране и доброжелателност към тях, но не липсват и изключения.

5. Права на малцинствата (етнически и религиозни)

На основата на принципите на неолиберализма се изгражда и идеологията на *мултикултурализма*. Тази идеология има много важно значение и ще бъде обсъдена по-подробно. Чрез нея се обосновават правата на малцинствата, както действително необходими, така и мними.

На възникването и историята на мултикултурализма е посветена моя предишна статия.⁶

Възникването на етническите, религиозните и расовите малцинства има дълга история, свързана с развитието на човешкото общество и в частност на формите на държавна организация.

Обикновено на територията на дадена държава се появяват групи, които са различни от основното население. Главната причина за това са промените в територията в резултат на войни, обединяване в по-големи единици, миграции - доброволни и насилствени, и т.н.

Например в резултат на Първата световна война се променят границите на някои национални държави и се появява терминът „национално малцинство“.

Смята се, че мултикултурализмът възниква исторически в Канада.

Не трябва да се забравя, че всъщност най-големите групи население в Канада произхождат от Франция и Британските острови, а по-късно идват преселници и от други европейски страни. Те изповядват християнската религия, макар и нейни различни направления.

Европа има единни основи на своята култура, което не изключва и разнообразието. Те се градят на християнството. Според Аристотел човек може да бъде и бог, и звяр. Именно християнството дава възможност за избор на отделната личност към коя от двете крайности да се доближи. В християнството освен 10-те божии заповеди, общо взето, няма никакви строги предписания за поведение.

Въз основа на свободния избор европейците постигат много големи успехи в икономическото, социалното и духовното развитие. То се осъществява в рамките на националната държава. В нея може да има етно-езиково разнообразие, но обикновено един от етносите е преобладаващ, неговият език също и названието на държавата най-често е свързано с него. Всички останали етноси обикновено се интегрират около основния, без да загубват характерните си черти - език, елементи на културата и т.н.

Всеизвестен факт е, че почти всички многонационални държави в Европа се разпадат по различно време. След Първата световна война се разпада Австро-Унгария, в началото на 90-те години на миналия век се разпадат Чехословакия (по мирен път), Югославия (по много драматичен и кървав път), Съветският съюз (с елементи и на двата посочени пътя). Съвсем доскоро имаше опасност да се разпадне и Белгия. Едни от малкото останали многонационални държави са Обединеното кралство Великобритания и Северна Ирландия и Испания, за всяка от които съществуват особени причини и своеобразие да се запазят като такива. Но и в тях вече има идеи и практически действия за отделяне на определени части в независими държави (Шотландия в Обединеното кралство Великобритания и Северна Ирландия, Каталония в Испания и други).

Съвсем друго е положението с исляма, който е основна религия в много страни. В исляма има много строги предписания за поведението на отделния човек дори в ежедневните дейности. Първоначално тези предписания играят мобилизираща и дисциплинираща роля. Въз основа на това има забележителни постижения в науката, литературата, строителството и други икономически и социални области. Но те са в страни, където е имало развити древни цивилизации - вавилонската, персийската, египетската и други. На самия Арабски полуостров, където е родината на исляма, общо взето, нищо подобно не се случва.

⁶ Аркадиев, Д. (2014). Мултикултурализъм, национална държава и преброяване на населението. - Сб. Демографската катастрофа. Монополи, корупция и регионализъм. Русе, ИК „Ахат“, с. 188 - 206, и Аркадиев, Д. (2012). Мултикултурализъм, национална държава и преброяване на населението. - Сб. Безпътница и зреещи конфликти. Русе, ИК „Ахат“, с. 72 - 90.

След няколко века възход ислямските страни започват да западат, тъй като правилата, верни и необходими в началото, вече изостават от изискванията на променените условия и задържат развитието на обществото.

В днешно време новите идеи много трудно си пробиват път в ислямските общества. Изоставането от модерния свят (преди всичко от европейските страни) поражда определено недоволство и враждебно отношение към страните, където основната религия е християнството. То се подклажда и от възпитаването на обществото в омраза към християните и желанието те да бъдат наказани. Това е израз на почти непроменения от хилядолетия цивилизационен модел (съществуващ отпреди възникването на исляма), към който се придържат мюсюлманските общества, и се съчетава с ниска стойност на човешкия живот.

Привържениците на мултикултурализма смятат, че всички култури са равнопоставени. От гледна точка на историческото развитие това е правилно, но същевременно не означава, че постиженията на всички култури са еднакви. Едни от тях са по-напреднали и осигуряват по-високо икономическо и социално развитие на съответното общество. Други култури по различни причини не създават подобни възможности.

Общият извод е, че развитите в икономическо и социално отношение страни са постигнали своя напредък при определени условия, съществували или съществуващи в тези държави.

Например постиженията на Съединените американски щати се осъществяват при следните условия. Първото е наличието на частна собственост върху земята. Второто условие е, че първите и следващите емигранти са предимно от европейски страни - Германия, Нидерландия, Италия, Русия, Полша и т.н., а също от бившата метрополия - Обединеното кралство Великобритания и Северна Ирландия и Ирландия. Тези по-късни емигранти се приспособяват по-лесно, тъй като имат единна културна основа с първите заселници от Обединеното кралство Великобритания и Северна Ирландия и Ирландия. Третото условие е, че възходящото развитие на страната се осъществява чрез много силна дискриминация на друга част от населението - робите, които са насилствено докарани от Африка и нямат никакви права. Тази дискриминация продължава до 60-те години на 20-и век.

Подобно положение се наблюдава и в някои европейски страни. Класически пример за това е Франция. Тя е страната с най-стар имигрантски поток, като най-многобройни са преселниците от Италия, Испания и Португалия, а по-късно от Полша и други държави.

Нещата се променят, когато в резултат на миграции от по-слаборазвити страни в посочените и други държави се заселват хора с различни навици и обичаи. Най-същественният им белег е, че изповядват основно исляма. Те се интегрират много трудно или почти никак. Характерното при тях е, че се придържат към различни навици и обичаи, които не са присъщи за европейското общество - принизеното положение на жените, ограничаване на свободата на избор, носенето на религиозни символи, саморазправата, стимулиране на религиозния фанатизъм и много други.

Опасността идва от това, че те смятат своето поведение за правилно и искат да го налагат и на другите. Има и нещо по-страшно. Определена част от тях желаят да разрушат съществуващия ред, при който са създадени социално-икономическите постижения в страната, където пребивават, независимо от това, че се ползват от благата на тези постижения и затова са дошли.

Опитите да се налагат общи правила и единен подход за разрешаването на етнически и други противоречия в отделните страни са дълбоко неправилни. Те не отчитат различните условия, при които са се проявили. Този линеен подход може само да навреди, а не да разреши противоречията. Трудно обясними в това отношение са

действията на различни правозащитни организации, които се отличават с известна пристрастност. Те се застъпват за правата на едни групи хора, а за други - не. Явно е необходимо да представят по-ясно целите, дейността, финансирането и статута си.

В сравнение с културата в европейските страни (тук може да се включат и страните от американския континент, Австралия и Нова Зеландия) в другите култури съществуват навици и обичаи, които в съвременността изглеждат най-малкото неприемливи.

Такъв е случаят с изгарянето на вдовиците след смъртта на съпрузите им в Индия, съществуващ в по-далечното минало; обрязването на жените в някои африкански и други страни; канибализмът, практикуван доскоро в Папуа Нова Гвинея и на други територии; изяждането на някои органи на убитите врагове от представители на японската армия през Втората световна война; убиването с камъни на жените прелюбодейки и публичните екзекуции в Саудитска Арабия; кръвното отмъщение и много, много други.

Дори в България някои групи от ромското (циганското) население имат обичай да се купуват бъдещите булки. И тази срамна търговия се извършва пред погледа както на властите, така и на неправителствените организации за защита на човешките права, които са много активни при други случаи, но незнаяно защо този не им прави впечатление. А това си е чиста проба покупко-продажба на хора.

Привържениците на мултикултурализма са привърженици фактически и на подобни вредни навици и обичаи. Действията тук са еднопосочни и дори се правят опити тези практики да се толерират. Но в националната държава постиженията са дело на мнозинството, а не на малцинствата със странни навици и обичаи. Това не изключва приемането на някои културни елементи. Например такъв елемент е музикалното направление, известно като „джаз“, създадено от черните роби в САЩ.

Вредата от мултикултурализма вече се осъзнава от много държавни ръководители.

Свидетели сме на разпадането на много държави. Съвсем пресен пример е разделянето на Судан на две държави, отделянето на Еритрея от Етиопия и други. Има и непрекъснати борби на част от населението в други страни за обособяване. Такива са борбите в някои части на Мианмар (бивша Бирма) (шанския етнос), в южната част на Тайланд (малайския етнос), Шри Ланка (тамилския етнос), Филипините (мюсюлманското население). Подобни настроения съществуват и в повечето африкански страни (Нигерия и др.), които се отличават в повечето случаи с голямо етническо разнообразие на населението.

В момента в света има голяма миграция на хора. Причините за това са различни. Основният поток на мигрантите е към Европа и най-вече към нейната западна и северна част. Характерно е, че повечето мигранти изповядват исляма и са от Близкия изток, Афганистан и Пакистан. Значителна част от мигрантите са от т.нар. Черна Африка, обхващаща държавите и териториите на юг от Сахара. Те изповядат различни религии и култове - християнство, ислям, анимизъм.

Общото, което обединява и двете групи, е, че търсят по-добри условия на живот. Повечето смятат да ползват постиженията на страните, които ги приемат, за да си осигурят така желанния добър живот, но те нямат никакви заслуги за тези постижения. Малцина от мигрантите имат желание и намерение да допринасят за напредъка на страната, в която са се заселили.

По-специално мигрантите от Черна Африка се устремяват към Европа, защото в собствените им страни има бурен растеж на населението. Същевременно икономическото развитие на тези страни не може да осигури достатъчно средства за прехраната на такъв брой население. Това е предпоставка за поява на гладуващи.

По мое мнение борбата срещу глада се води неправилно от различни организации, между които е и Организацията на обединените нации (ООН). Събират се финансови средства, с които се закупуват храни и се предоставят на гладуващите.

Въпреки това техният брой нараства и проблемът се задълбочава. Това налага необходимостта решението да се търси в друга посока. Тази посока е към регулиране на броя на населението основно чрез намаляване на неговия растеж. В по-далечното минало регулацията се е извършвала по естествен път. При наличие на достатъчно средства за прехрана населението расте, при недостиг - намалява. За намаляване на броя на населението допринасят и различни епидемии. С развитието на медицината тази причина е почти преодолена.

Проблемът с регулацията е по-сложен. Африканските държави, бивши колонии на Франция, възприемат нейното законодателство по отношение на регулацията. Но френската политика по разбираеми причини е насочена към стимулиране на растежа на населението. В някои бивши британски колонии има голямо етническо, езиково и религиозно разнообразие на населението. Затова отделни общности и групи се стремят да бъдат най-многобройни в страната, което способства за растежа на населението. По такъв начин населението на Нигерия нарасна от 34 милиона през 1950 г. за по-малко от 70 години на 200 милиона, или близо 6 пъти.

Възможна ли е регулация на растежа на населението? Възможна е. Това се доказва от мерките, взети в Китай. Затова органите на ООН и държавните политики в страните с бурен растеж на населението трябва да насочат усилията си в тази посока.

Друг проблем, свързан с правата на човека и в частност на малцинствата, е проблемът за „базовия доход“. Идеята за него също се пропагандира много настойчиво напоследък. По начало разбирането, че можеш да промениш нещата в правилна посока, като раздаваш пари за изменение на някакво качество на лицата, към които е насочено това, изглежда непродуктивно. Защо дадено лице трябва да промени нещо, за което получава пари, след като няма да ги придобива, ако загуби въпросното си качество?⁷

Мнението ми за тази идея и за проблема с циганите в България също е развито в мои публикации.⁸

В. Въпроси и обобщение

В резултат на казаното дотук може да се зададе следният въпрос. Онази част от населението, която не принадлежи към хомосексуални, етнически, религиозни и други малцинства, хора с увреждания по рождение или придобити, жените и децата и други, има ли права?

В крайна сметка на практика излиза, че единствената немалобройна категория от населението на всяка страна, за правата на която не се споменава дотук, са белите хетеросексуални мъже. Създава се мнението и се появяват настроения, че те явно са най-ретроградната, жестока, самодоволна, презряна и т.н. част от обществото. Нима това е социалната справедливост?

⁷ Една от страните, която експериментално приложи базов доход, е Финландия. Това е държава с добро икономическо развитие и висока обществена дисциплина. През периода 2017 - 2018 г. 2 000 случайно избрани безработни получаваха по 560 евро месечно, без да им се поставят никакви условия. Експериментът не даде положителни резултати и финландското правителство реши той да бъде прекратен. Гарантираният безусловен базов доход не помогна на безработните във Финландия. Бюлетин на Mediapool, 19.02.2019. <https://www.mediapool.bg/garantiraniyat-bezusloven-bazov-dohod-ne-pomogna-na-bezrabotnite-vav-finlandiya-news289692.html>.

⁸ Аркадиев, Д. Перспективи за растежа на населението в България. Статистика, 2016, кн. 1, с. 73 - 102, и други.

В природата никое живо същество не е в пълен комфорт. Дори китовете - най-едрият животни на нашата планета, са тормозени от различни паразити, които са несравнимо по-дребни от тях.

Опитът да се създаде пълен комфорт на отделни групи и общности в човешкото общество не води до добри резултати. Всички тези действия предизвикват дълбоко разделение в обществото и са основа за конфликти, а не за обединение (интеграция), защото не се спазва елементарна симетрия при прилагане на различни „права“, повечето от които на практика се оказват чисти привилегии. Това може да доведе до трагични последици за обществата, придържащи се към европейския цивилизационен модел.

След всичко казано по темата трябва да отговорим на въпроса на древноримския юрист Цицерон: „Кому е изгодно?“. Отговорът на този въпрос понякога е доста труден. Това не означава, че трябва да спрем търсенето. Тук беше направен опит да се дадат отговори на някои отнемного често задаваните, но важни за обществото въпроси. Темата е отворена и дискусията по нея може да продължи.

Основното, от което трябва да се движи обществото при решаване на посочените проблеми, е максимата, че истината не може да бъде ксенофобия, дискриминация и т.н. Вероятно за да се поддържат толкова настоятелно идеите на неолиберализма, зад тях стои силен материален интерес, изразяващ се в огромен финансов ресурс. Така че отговорът на поставения въпрос може да се окаже изключително лесен - „Търсете източниците и заинтересованите от използването на парите, влагани за поддържане на въпросните идеи, и ще разберете защо се предприемат описаните действия“.

Г. Статистическо отразяване на отделни различия

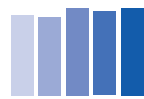
1. Методология и получаване на данните

За повечето различия между хората са налице статистически данни практически за всички държави и територии по света. Те са резултат от развитието на държавната и международната статистика и съответните институции през последните повече от два века. Същевременно те не са пряко свързвани със сега съществуващите идеологии, а до голяма степен отразяват исторически необходимостта за провеждане на вътрешната и външната политика на отделните държави.

Най-рано и относително най-пълно държавната статистика започва да натрупва данни чрез различни общодържавни мероприятия (например преброяванията на населението) за физическите различия между хората по пол, възраст, цвят на кожата (раса), физически увреждания (инвалидност, слепота и т.н.). Постепенно се включва регистрацията и получаване на данни и за други различия - етнокултурни, интелектуални и т.н. Извън този обхват остава сексуалната ориентация.

Координирането на методологията в различните направления за събиране на статистически данни се осъществява понастоящем от различни международни организации. Най-важната от тях е Организацията на обединените нации (ООН), създадена след Втората световна война (1939 - 1945 година). Дейността се осъществява чрез Статистическата комисия и постоянния ѝ орган - Статистическият отдел.

Единственото по-ново направление в дейността на ООН, свързано с обсъждания проблем, е т.нар. *статистика на половото равенство* в рамките на *демографската и социалната статистика*. Най-общо казано, това направление се състои в събирането на данни за положението на жените в сравнение с това на мъжете по различни

показатели в страните по света. С тях се прави характеристика на половото равенство (или неравенство).⁹

Съкратено на английски език, това се обозначава като *EDGE (Evidence and Data for Gender Equality)* - Доказателство и данни за половото (джендър) равенство. За целта е създадена *Обща статистическа програма за половото равенство (Global Gender Statistics Programme)*.¹⁰

Разработен е минимален набор от показатели за изпълнение на програмата. Това е извършено от експертна група (IEG-GS). По предложение на Статистическата комисия на ООН е приета на 44-тата ѝ сесия през 2013 година (E/CN.3/2013/33). Този набор от показатели е предназначен за използване от страните и регионите, за националната продукция и международните сравнения.

Минималният набор от показатели е организиран в пет тематични групи: 1) Икономически структури и достъп до ресурси; 2) Образование; 3) Здраве и съпътстващи услуги; 4) Обществен живот и вземане на решения; 5) Човешки права на жените и децата.

Показателите са подредени в три реда (степени):

Ред 1. Показателят разглежда въпросите, свързани с равенството на половете и/или овластяването на жените. Това е концептуално изяснено и има международно установена методология и стандарти. Данните се изготвят редовно от страните и са с достатъчно покритие, което позволява проследяване на напредъка във времето.

Ред 2. Показателят разглежда въпросите, свързани с равенството на половете и/или овластяването на жените. Това е концептуално изяснено и има международно установена методология и стандарти. Данните не се изготвят редовно от страните.

Ред 3. Показателят разглежда въпросите, свързани с равенството на половете и/или овластяването на жените, но без да има международно установена методология или стандарти. Данните не се изготвят редовно от страните.

Освен това показателите се разделят на още две групи: количествени и качествени.

Към 5 юни 2017 г. списъкът на минималния набор от показатели за характеризирани на пола съдържа общо 52 количествени и 11 качествени показателя, свързани с националните норми.

Показателите са разпределени по следния начин. Количествените показатели на ред 1 са 37, на ред 2 - 8, на ред 3 - 7 броя. Качествените показатели съответно са на ред 1 - 9, на ред 2 - 2 броя.

Разпределението по тематични групи е следното: 1) Икономически структури и достъп до ресурси - 19 количествени и 4 качествени; 2) Образование - 12 количествени; 3) Здраве и съпътстващи услуги - 11 количествени; 4) Обществен живот и вземане на решения - 5 количествени и 3 качествени; 5) Човешки права на жените и децата - 5 количествени и 4 качествени показателя.

Към 18 юни 2018 г. списъкът е преразгледан и съобразен с показателите за устойчиво развитие и други обстоятелства.

Единственият показател, за чието включване не е взето окончателно решение, е „Наличие на закон за статистиката на половете“. Той спада към качествените показатели от тематичната група „Обществен живот и вземане на решения“. Очевидно той е спорен, тъй като става въпрос за личен избор на всяко лице (вероятно при

⁹ About the Global Gender Statistics Programme. <https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/gender/>.

¹⁰ The United Nations Minimum Set of Gender Indicators. A product of the Inter-agency and Expert Group on Gender Statistics. United Nations Statistics Division, 1 November 2018. file:AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/MinimumSetIndicatorList.pdf.

достигане на определена възраст) на „социален“ пол, който може да бъде различен от физическия (действителния) пол. С този избор съответното лице се представя в обществото.

В същата група са и качествените показатели: „Наличие на квота за равенство между половете за Парламента (запазени места и квоти за законни кандидати)“ и „Наличие на парламентарна квота за половете (доброволни квоти за партии)“. Тези показатели явно са повлияни от либералните и неолибералните виждания. Те поразително напомнят практиката от тоталитарното минало на нашата (а и на други) страни.¹¹

Списък на показателите по тематични групи и вид - количествени и качествени, може да се види в Приложение 1.

Събраните данни се представят по съответния начин в специални публикации.¹²

2. Конкретни примери

2.1. Разлики в заплащането на труда между мъжете и жените

Националният статистически институт (НСИ) събира и обнародва данни за наетите лица по трудово и служебно правоотношение и средната брутна заплата по пол и други признаци. По-подробни разработки се правят веднъж на четири години и последните данни са от 2014 година.

Най-напред ще се проследи изменението на някои по-общии показатели, характеризиращи различията по пол на наетите лица. Използвани са данните (през четири години) за 2002, 2006, 2010 и 2014 година. Проследени са относителният дял на жените от наетите лица, отношението на средната брутна работна заплата на мъжете спрямо тази на жените и темпът на растеж на въпросната заплата поотделно за мъжете и жените в сравнение с тази през 2002 година. Резултатите са поместени в табл. 1.

1. Наети лица по трудово и служебно правоотношение по пол и средна брутна работна заплата през 2002, 2006, 2010 и 2014 година

Години	Жени от общо наети - %	Средна брутна работна заплата		
		отношение мъже/жени - %	темп на растеж (2002 = 100)	
			мъже	жени
2002	51.6	123.1	100.0	100.0
2006	51.4	115.7	127.0	135.2
2010	52.1	117.6	218.6	228.8
2014	52.0	118.8	276.7	286.8

През обсъждания период относителният дял на жените от общия брой на наетите лица има малко увеличение и през 2014 г. е 52.0%. Средната брутна работна заплата на наетите мъже превишава тази на жените с тенденция към намаляване от 23.1% през 2002 г. до 18.8% през 2014 година. Средната заплата на жените нараства с по-голям темп на растежа (2002 - 2014 г. - със 186.8%, или 2.87 пъти) отколкото при мъжете (със 176.7%, или 2.77 пъти). Това води до извода, че в следващи периоди заплащането на мъжете и жените като цяло може да се изравни.

¹¹ Това води до извода, че въпросните теории всъщност са модернизирания вариант на комунизма в условията на развито и богато капиталистическо общество.

¹² Данни и метаданни за показателите: Статистическият отдел на ООН ги представя онлайн на адрес: <http://genderstats.un.org>.

По-подробно ще бъдат разгледани данните за 2014 година. С тяхна помощ могат да се проследят различията по образование, професии, икономически дейности и възраст общо и поотделно за мъжете и жените.¹³ Въз основа на тези данни са изчислени някои статистически характеристики, поместени в табл. 2, 3, 4 и 5.

Най-напред ще бъдат обсъдени различията в заплащането на наетите лица по пол и възраст (табл. 2). Обособени са шест възрастови групи.

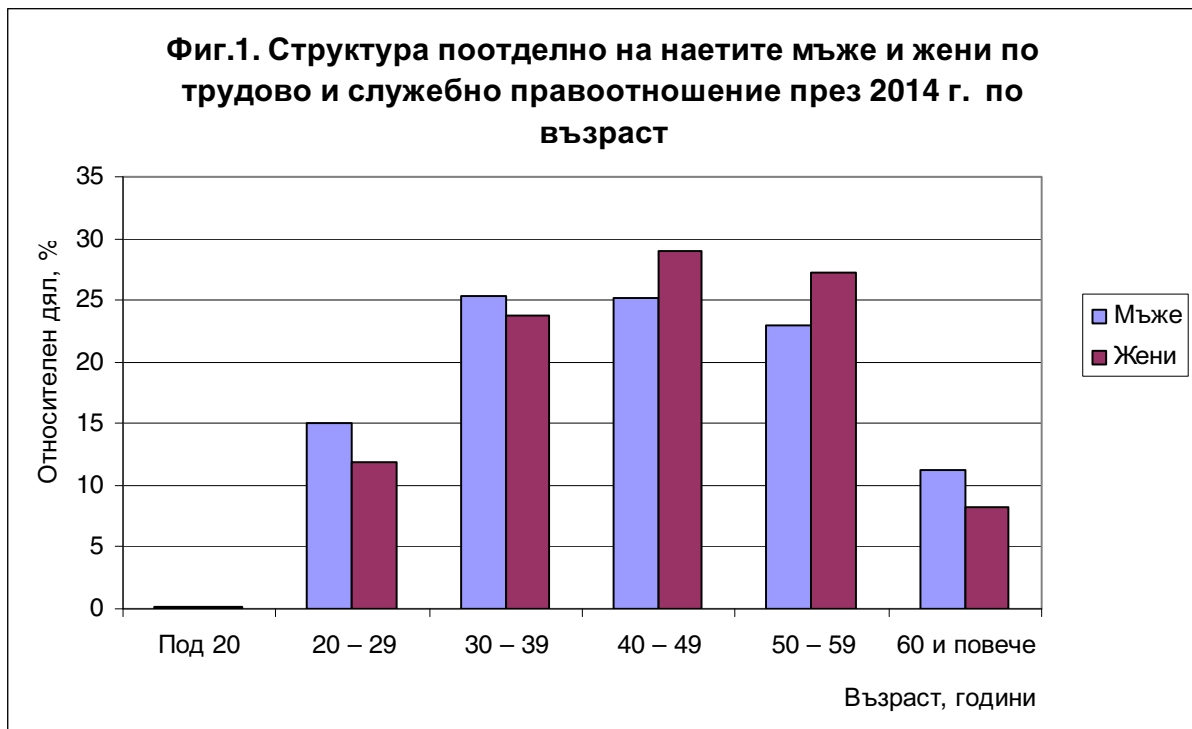
От общо наетите лица по трудово и служебно правоотношение жените са повече от половината - 52.0%. По отделните възрастови групи положението е следното. Жените преобладават в по-високите възрастови групи (40 - 49 и 50 - 59 години). В една група (30 - 39 години) броят им е почти еднакъв с този на мъжете с незначителен превес на жените. В първите (най-младите) възрастови групи и последната (над 60 години) относителният им дял е по-малък от 50%.

Структурата поотделно на наетите мъже и жени по възрастови групи също е различна (фиг. 1). Структурните разлики и в двете посоки достигат до $\pm 3 - 4$ пункта. Натрупването при жените е към по-високите възрастови групи, но без последната, която е отворена (без горна граница на интервала). При нея голямо влияние оказва нормативно определената възраст за пенсиониране, която е по-близо до долната граница на възрастовия интервал. Интегралният коефициент на структурно различие е 0.112. Това означава, че сравняваните структури се различават средно с 11.2 пункта.

2. Наети лица по трудово и служебно правоотношение и средна брутна годишна заплата през 2014 г. по пол и възраст

Възраст (години)	Наети - относителен дял - %			Средна брутна заплата - отношение мъже/жени - %	
	жени от общо наети	по възраст			
		мъже	жени	разлика	
Общо	52.0	100.0	100.0	x	118.8
Под 20	48.1	0.1	0.1	0.0	131.9
20 - 29	45.9	15.0	11.8	-3.2	115.6
30 - 39	50.2	25.4	23.7	-1.7	124.0
40 - 49	55.5	25.2	29.0	3.8	124.1
50 - 59	56.4	22.9	27.3	4.4	115.4
60 и повече	43.7	11.3	8.2	-3.1	109.4

¹³ НСИ. Годишна заплата, наети лица, платен годишен отпуск (2014).
<http://nsi.bg/content/4052/годишна-заплата-наети-лица-платен-годишен-отпуск>.

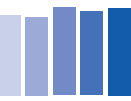
Средната брутна работна заплата за годината на мъжете превишава тази на жените при всички възрастови групи. Общо превесът като цяло е с 18.8%. Най-висок е при първата възрастова група (до 20 години) - с 31.9%, но относителният дял на наетите в тази група е незначителен и за двата пола - 0.1%. В третата (30 - 39 години) и четвъртата група (40 - 49 години) също има голяма разлика - съответно с 24.0 и 24.1%. Във втората (20 - 29 години) и предпоследната възрастова група (50 - 59 години) превишаването е по-малко - съответно с 15.6 и 15.4%. В последната възрастова група (60 и повече години) превесът е най-малък - с 9.4%.

Първият формален извод от посочените числови съотношения е, че *годишната средна брутна заплата при наетите жени е по-малка от тази на мъжете като цяло и при отделните възрастови групи, но с известно симетрично групиране на размера на превишаването.*

На второ място ще бъдат обсъдени различията в заплащането на наетите лица по пол и образование (табл. 3). Налице са данни за шест степени на образование.

3. Наети лица по трудово и служебно правоотношение и средна брутна годишна заплата през 2014 г. по пол и образование

Образование	Наети - относителен дял - %				Средна брутна заплата - отношение мъже/жени - %
	жени от общо наети	по образование			
		мъже	жени	разлика	
Общо	52.0	100.0	100.0	x	118.8
Начално и по-ниско	56.7	0.5	0.7	0.2	106.2
Основно	48.4	5.2	4.5	-0.7	129.8
Средно	46.2	64.1	50.8	-13.3	125.2
Висше - степен „професионален бакалавър“	63.6	4.3	7.0	2.7	121.7
Висше - степени „бакалавър“ и „магистър“	61.0	25.7	36.5	10.8	138.1
Висше - степен „доктор“	47.7	0.7	0.6	-0.1	118.2

Както беше отбелязано, от общо наетите лица по трудово и служебно правоотношение жените са повече от половината - 52.0%. По степени на образование на наетите лица положението е различно. Жените преобладават в три от степените на образование - най-ниската (начално и по-ниско) и две от висшите - професионален бакалавър и бакалавър и магистър. В останалите степени - основно, средно и висше (доктор), относителният им дял е по-малък от този на мъжете (с 1 до 4 пункта).

Структурата на наетите мъже и жени по степени на образование също е различна (фиг. 2). Най-големи са структурните разлики при средното образование (-13.3 пункта) и при висшето - бакалавър и магистър (10.8 пункта). Интегралният коефициент на структурно различие е 0.185. Това означава, че сравняваните структури се различават средно с 18.5 пункта.

При заплащането на труда, характеризирано чрез годишната средна брутна заплата, положението е следното. Най-голямо превишаване се отбелязва при висшето образование - бакалавър и магистър - с 38.1%, а най-малко - при началното и по-ниско образование - само с 6.2%. При образователната степен „висше - доктор“, е почти колкото общото мъже/жени - с 18.2%. При останалите степени на образование то е между 20 и 30%.

Вторият формален извод от посочените числови съотношения е, че *годишната средна брутна заплата при наетите жени е по-малка от тази на мъжете като цяло и при отделните степени на образование (но с различна величина).*

На следващо място ще бъдат обсъдени различията в заплащането на наетите лица по пол и професии (табл. 4). Обособени са девет професионални групи (класа).

4. Наети лица по трудово и служебно правоотношение и средна брутна годишна заплата през 2014 г. по пол и професии

Професии (класове на НКПД - 2011)	Наети - относителен дял - %				Средна брутна заплата			
	жени от общо наети	по професии			отно- шение мъже/ жени- %	рангове		
		мъже	жени	разли- ка		мъже	жени	разлика
Общо	52.0	100.0	100.0	х	118.8	х	х	х
Ръководители	44.5	7.4	5.5	-1.9	117.7	1	1	0
Специалисти	68.4	12.6	25.2	12.6	148.1	2	2	0
Техници и приложни специалисти	50.1	10.4	9.7	-0.8	122.5	3	4	1
Помощен администрати- вен персонал	70.5	5.9	13.1	7.1	107.7	6	5	-1
Персонал, зает с услуги за населението, търговията и охраната	63.7	14.0	22.7	8.7	105.0	8	8	0
Квалифицира- ни работници в селското, горското, ловното и рибното стопанство	27.4	0.3	0.1	-0.2	107.9	4	3	-1
Квалифицира- ни работници и сродни на тях занаятчии	29.4	17.4	6.7	-10.7	143.9	5	7	2
Машинни оператори и монтажници	26.5	18.8	6.3	-12.5	118.1	7	6	-1
Професии, неизискващи специална квалификация	47.0	13.1	10.7	-2.3	107.8	9	9	0

Относителният дял на жените от наетите лица е по-голям от 50% в три професионални групи - помощен административен персонал (70.5%), специалисти (68.4%) и персонал, зает с услуги за населението, търговията и охраната (63.7%). В една група той е около 50% - техници и приложни специалисти (50.1%). В останалите четири групи относителният им дял е по-малък от 50%.

Структурата на наетите мъже и жени по групи професии също е доста различна. При жените преобладават специалистите (25.2%), персоналят, зает с услуги за населението, търговията и охраната (22.7%), помощният административен персонал (13.1%) - общо 61%. Трябва да се отбележи, че при мъжете е налице относително равномерно разпределение по професионални групи, като се появяват и по-големи структурни разлики. Интегралният коефициент на структурно различие е 0.432. Това означава, че сравняваните структури се различават средно с 43.2 пункта.

И при професионалните групи без изключение средната брутна заплата на мъжете превишава тази на жените (но с различна величина). Най-големите отклонения

са при специалистите - превишаване с 48.1%, квалифицираните работници и сродни на тях занаятчии - с 43.9%, техниците и приложните специалисти - с 22.5%, а при ръководителите - със 17.7%.

Подреждането на размера на средната брутна заплата по професии при мъжете и жените има четири съвпадения - при ръководителите (подредени на първо място), специалистите (на второ място), персонала, зает с услуги за населението, търговията и охраната (на осмо място), професиите, неизискващи специална квалификация (на девето място). Останалите подреждания се различават и в двете посоки с по 1 - 2 места. Ранговият коефициент на корелация на Спирман е 0.989, което означава, че между двете подреждания е налице много голяма връзка.

Третият формален извод е, че *годишната средна брутна заплата при наетите жени е по-малка от тази на мъжете при отделните професионални групи, като отклоненията са значителни при някои от тях (с 40 - 50%)*.

На следващо (четвърто) място ще бъдат обсъдени различията в заплащането на наетите лица по пол и икономически дейности (табл. 5). Обособени са общо деветнадесет икономически дейности.

5. Наети лица по трудово и служебно правоотношение и средна брутна годишна заплата през 2014 г. по пол и икономически дейности

Икономически дейности (КИД - 2008)	Наети - относителен дял - %				Средна брутна заплата			
	жени от общо наети	по дейности			отношение мъже/жени - %	рангове		
		мъже	жени	разлика		мъже	жени	разлика
Общо	52.0	100.0	100.0	x	118.8	x	x	x
Добивна промишленост	17.9	1.9	0.4	-1.5	118.9	4	4	0
Преработваща промишленост	49.3	24.5	22.1	-2.4	134.6	11	15	4
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и газообразни горива	20.6	2.5	0.6	-1.9	118.1	2	2	0
Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване	32.8	2.3	1.1	-1.2	119.0	9	12	3
Строителство	17.6	9.6	1.9	-7.7	97.7	14	11	-3
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	54.4	16.2	17.8	1.6	121.2	13	14	1
Транспорт, складиране и пощи	28.9	9.3	3.5	-5.8	103.5	12	8	-4
Хотелиерство и ресторантьорство	64.3	3.2	5.3	2.1	128.3	16	18	2

5. Наети лица по трудово и служебно правоотношение и средна брутна годишна заплата през 2014 г. по пол и икономически дейности

(Продължение и край)

Икономически дейности (КИД - 2008)	Наети - относителен дял - %				Средна брутна заплата			
	жени от общо наети	по дейности			отношение мъже/ жени - %	рангове		
		мъже	жени	разлика		мъже	жени	разлика
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения	40.8	4.2	2.6	-1.6	124.9	1	1	0
Финансови и застрахователни дейности	68.4	1.7	3.4	1.7	127.0	3	3	0
Операции с недвижими имоти	47.9	1.1	1.0	-0.1	110.8	10	10	0
Професионални дейности и научни изследвания	58.5	2.9	3.8	0.9	127.1	5	6	1
Административни и спомагателни дейности	29.1	7.6	2.9	-4.7	80.7	17	13	-4
Държавно управление	66.7	3.9	7.2	3.3	104.7	7	5	-2
Образование	80.0	3.3	12.3	9.0	115.6	8	7	-1
Хуманно здравеопазване и социална работа	79.0	3.0	10.5	7.5	145.8	6	9	3
Култура, спорт, развлечения	55.4	1.4	1.6	0.2	111.8	15	16	1
Други дейности	63.7	1.3	2.2	0.9	115.1	18	17	-1

Относителният дял на жените от наетите лица е по-голям от 50% в девет икономически дейности - образование (80.0%), хуманно здравеопазване и социална работа (79.0%), финанси и застрахователни дейности (68.4%), държавно управление (66.7%), хотелиерство и ресторантьорство (64.3%), други дейности (63.7%), професионални дейности и научни изследвания (58.5%), култура, спорт, развлечения (55.4%), търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети (54.4%). В останалите групи икономически дейности е по-малък от 50%, като най-голям е в преработващата промишленост (49.3%), създаване и разпространение на информационни и творчески продукти, далекосъобщения (40.8%), доставяне на води, канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (32.8%). Най-малък е в добивната промишленост (17.9 %) и строителството (17.6%).

Структурата на наетите мъже и жени по икономически дейности също е доста различна. При жените най-големият относителен дял е при преработващата промишленост (22.1%), следват търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети (17.8%), образование (12.3%). Най-малки са дяловете при добивната промишленост

(0.4%) и производството и разпределението на електрическа и топлинна енергия и газообразни горива (0.6%). Появяват се и структурни разлики. Интегралният коефициент на структурно различие е 0.347. Това означава, че сравняваните структури се различават средно с 34.7 пункта.

При икономическите дейности средната брутна заплата на мъжете за разлика от образованието и професиите не превишава тази на жените при всички дейности. В строителството заплата на жените е по-висока от тази на мъжете с 2.3%, а при административните и спомагателните дейности - с 19.3%. При всички останали дейности е обратното - заплата на мъжете превишава тази на жените. Най-големият размер на това превишение е при хуманното здравеопазване и социалната работа (с 45.8%) и добивната промишленост (с 34.6%), а най-малкият е при транспорт, складиране и пощи (с 3.5%) и държавно управление (с 4.7%).

Подреждането на размера на средната брутна заплата по икономически дейности при мъжете и жените има пет съвпадения - създаване и разпространение на информация и творчески продукти (подредени на първо място), производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и газообразни горива (на второ място), финансови и застрахователни дейности (на трето място), добивна промишленост (на четвърто място), операции с недвижими имоти (на десето място). Останалите подреждания се различават и в двете посоки от 1 до 4 места. Коефициентът на рангова корелация на Спирман е 0.923. Това показва наличие на много голяма връзка между двете подреждания, но по-малка отколкото при професиите.

Четвъртият формален извод е, че *годишната средна брутна заплата при наетите жени е по-голяма от тази на мъжете в две дейности - строителство и административни и спомагателни дейности, а по-малка от тази на мъжете - при останалите икономически дейности, където отклоненията за някои от тях са значителни (с 35 - 45%), но има и незначителни (с 3 - 5%).*

Обобщеният формален извод дотук е, че *годишната средна брутна заплата на наетите по трудово и служебно правоотношение жени в България през 2014 г. по възраст, образование, професии и повечето икономически дейности (без две от тях) е по-ниска от тази на мъжете.*

С този извод за конкретния случай се потвърждава тезата на привържениците на неолиберализма и защитниците на правата на жените по отношение на неравенството в заплащането на труда по пол.

На пръв поглед това неравенство е налице, но за неговото формиране способстват много фактори и причини, а не само различията по пол.

Ако се сравнят структурните разлики (измерени чрез интегралния коефициент на структурно различие) между разпределението на мъжете и жените по възраст, образование, професии и икономически дейности, се установява следното. Най-малки са различията по възраст (11.2 пункта) и образование (18.5 пункта), по-големи - по икономически дейности (34.7 пункта), и най-големи - по професии (43.2 пункта).

Това показва, че зад едно-единствено различие (в случая заплащането на труда по пол) могат да стоят дълбоки структурни промени, обусловени от историческото развитие на различни процеси и явления и факторите, които ги предизвикват.

Неслучайно тук различията по възраст са най-малки. Те изразяват друго обективно съществуващо физическо различие между човешките същества като това по пол.

Същевременно има и икономически дейности, при които заплащането на жените е по-високо от това на мъжете.

Тук трябва да се вземе предвид, че данните са ограничени до комбинация от два главни признака - пол и още един, и не се осветляват някои важни подробности, за да се направят по-категорични и обосновани изводи.

Либералите не отговарят как ще се преодолее неравенството. От една страна, те са за ненамеса в процеса (първи принцип на либерализма), а същевременно смятат, че либералното общество може да бъде наложено насилствено (пети принцип на либерализма).

Затова елементаризирането на половото неравенство (и не само то) в каквато и да е област е погрешно и не отразява цялата му сложност.

2.2. Лица, самоопределили се за принадлежност към циганския (ромския) етнос, в някои държави от Югоизточна Европа и тяхната интеграция

Известно е, че в началото на 90-те години на 20-и век се разпадна т.нар. социалистическа система в страните от Източна Европа. След този разпад част от посочените държави се готвят да станат членки на Европейския съюз. Едно от най-настоятелните изисквания за членство е за спазване на правата на човека, вкл. правата на етническите и други малцинства. В частност това се отнася за спазване на правата на ромите (циганите), без обаче да се уточнява какви са всъщност тези конкретни „права“, които не са им гарантирани и спазвани. В тази област се създават различни проекти, по които към това население се насочват значителни парични и други средства за „интеграция“ с останалото население.

Една от знаковите инициативи е „Десетилетието на ромското включване 2005 - 2015 г.“. България не прави изключение. За целта правителството приема национален план за действие по тази инициатива (Протокол № 15.1 на Министерския съвет от 14.04.2005 г.).¹⁴ За периодично отчитане на изпълнението на националния план са написани два мониторингови доклада - през 2009 и 2010 година. Страната участва и в различни международни срещи в рамките на инициативата.

В националния план са залегнали различни дейности, насочени към интеграция на ромското население. Проектите, разработени за целта, (когато е необходимо) са подкрепени с финансови ресурси, някои от които значителни по размер. Те се осигуряват главно от републиканския бюджет. Други източници на финансови средства са специализирани фондове на Европейския съюз, частни благотворителни организации и други.

В мониторинговите доклади се отчита изпълнението на заложените цели, извършените дейности, броят на обхванатите лица, териториалното им разположение, изразходването на финансови и други средства и т.н.

Подобни действия са предприети и в други страни, където има значителен брой ромско население. Между тях са Румъния, Унгария, Чешката република, Словакия и други.

По-нататък се проследява изменението на броя на лицата, самоопределили се за принадлежност към ромския (циганския) етнос, в няколко държави от Югоизточна Европа според преброяванията на населението след Втората световна война (1939 - 1945). Целта е да се установи наличието (или отсъствието) на сходни тенденции в изменението на броя на тези лица в посочените държави и дали това се отразява на тяхната интеграция към останалото население. В националния план подобна задача се възлага на преброяването (тогава предстоящо) през 2011 година. Данните са поместени в табл. 6.

¹⁴ Министерски съвет на Р България. Портал за обществени консултации. Стратегически документи. Национален план за действие по инициативата „Десетилетие на ромското включване 2005 - 2015 г.“. <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=569>.

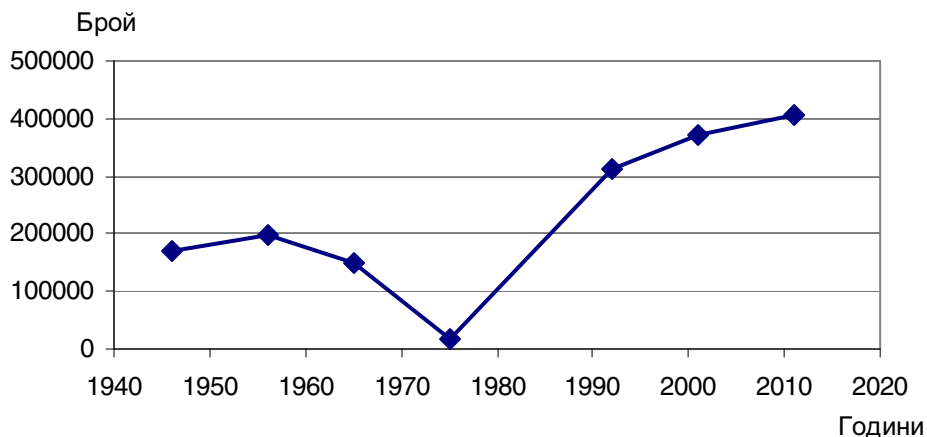
6. Изменение в броя на циганския (ромския) етнос в някои държави от Югоизточна Европа според преброяванията на населението

Държави/Години на преброяване	Абсолютен брой	Относителен дял - %	Средногодишен темп на прираст - %
България			
1946	170011	2.4	-
1956	197865	2.6	1.7
1965	148928	1.8	-3.5
1975	18323	0.2	-20.8
1992	313396	3.7	19.4
2001	370908	4.7	2.4
2011*	325343/407560	4.4/5.5	-1.4/1.1
Румъния			
1956	204216	1.2	-
1966	64197	0.3	-12.1
1977	227398	1.1	13.5
1992	401087	1.8	4.1
2002	535140	2.5	3.3
2011	621573	3.1	1.9
Словакия			
1991	81213	1.5	-
2001	89920	1.7	1.1
2011	105738	2.0	1.8
Унгария			
1949	37598	0.4	-
1960	56121	0.6	4.1
1980	6404	0.0	-10.8
1990	142683	1.4	41.2
2001	189984	1.9	2.9
2011	308957	3.1	5.6
Чешка република			
1991	32903	0.3	-
2001	11746	0.1	-10.2
2011	5135	0.0	-8.8

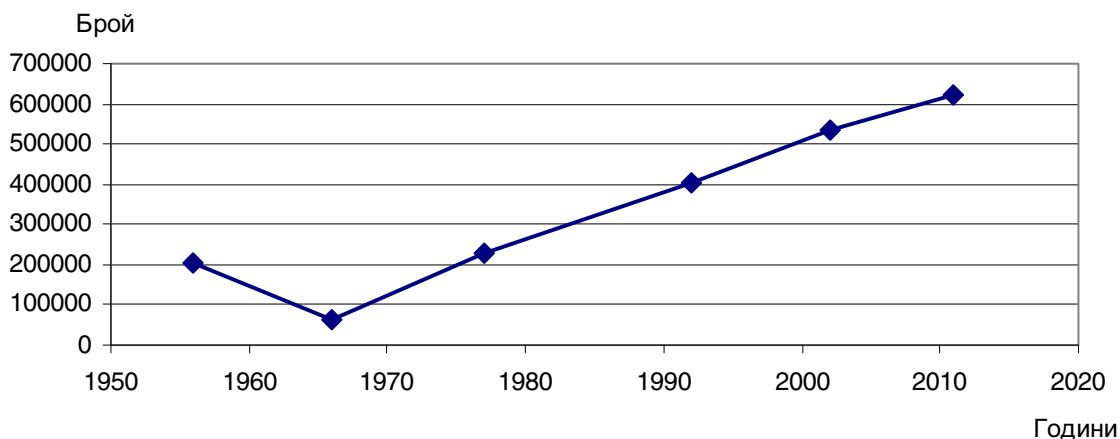
* - Първото число отразява броя на лицата, регистрирани при самото преброяване, а второто е оценка. За нея по-подробно вж. Аркадиев, Д. Някои проблеми около данните за етническия състав на населението в България от Преброяване 2011. Сб. Статистика, информационни технологии и комуникации. С., Изд. к-с УНСС, 2012, с. 123 - 131.

Тук определено се наблюдават някои общи тенденции в изменението на броя на тази категория население в обсъжданите държави. Първоначално - до началото на 90-те години на 20-и век, броят на самоопределилите се при преброяванията като цигани (роми) започва да намалява, достигайки много малка величина, което не отговаря на обективното положение - България, Румъния, Унгария (фиг. 3, 4 и 5). След това този брой започва да расте. Това е периодът, когато посочените държави се готвят да станат членки на Европейския съюз.

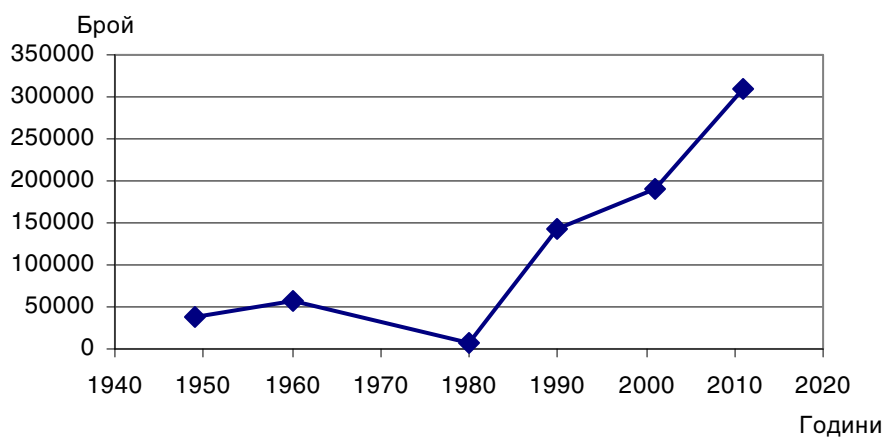
Фиг.3. Изменения в броя на циганския/ромския етнос в България според преброявания на населението

Фиг.4. Изменения в броя на циганския/ромския етнос в Румъния според преброявания на населението

Фиг.5. Изменения в броя на циганския/ромския етнос в Унгария според преброявания на населението

Единствено в Чешката република положението е обратното - броят на ромите намалява от началото на 90-те години на 20-и век, но този брой поначало е малък. В Словакия се проявява същата тенденция както в посочените няколко страни.¹⁵

Колебанията в броя на определените се за цигани (роми) в обсъжданите държави при преброяванията означава, че във всички от тях е следвана някаква сходна политика за решаване на възникналите проблеми с това население и скриване на действителния му брой до началото на 90-те години на миналия век.

В България това се прави още при преброяването на населението през 1965 г., след това през 1975 г., за да се стигне до неотразяване на етнически признаци през 1985 година.¹⁶

Полученият резултат след 1990 г. говори обективно по-скоро за обособяване на все по-голям брой на самоопределилите се за роми (цигани) отколкото за интеграция към останалото население. Влагането на значителен финансов ресурс по някои проекти явно спомага за този процес. Този факт показва, че посоченият начин за „интеграция“ е (меко казано) неправилен и не води до желанния резултат. Простото житейско правило е, че ако някой получава финансови и материални облаги за определено свое качество и ще ги загуби, ако го промени, не стимулира отказ от съществуващото положение.

Проблемът е по-обширен отколкото изглежда първоначално. Изглежда в понятието „интеграция“ се влага различно съдържание в Западна Европа и Източна Европа. Вероятно това се дължи на различния път при създаване на националните държави.

В Западна Европа има дълъг процес на създаване на държавна организация от феодално разпокъсани владения, често слаба централна власт, езиково и териториално обособени групи. Например съвременна Германия се оформя от няколко обособени части - Прусия, Бавария, Саксония, Вестфалия и няколко десетки по-малки владения¹⁷, населението на които говори на сродни, но не напълно еднакви диалекти и езици. Подобно е положението с Испания, Обединеното кралство Великобритания и Северна Ирландия, Франция, Нидерландия, Белгия, Швейцария, Италия и други. Някои остатъци от феодални владения стават самостоятелни (макар и сравнително малки) държави - Люксембург, Лихтенщайн, Андора и други. В тези държави регионалните различия все още не са напълно преодолени. Повечето от посочените държави са били колониални империи и имат значителен приток на мигранти от бившите си колониални владения.

В Източна Европа в отделните държави още през Средновековието се създава силна централна власт. Стремещът на държавата тук е към създаване на единна етнокултурна общност, принадлежността към която да се запазва при отделни лица и групи, които по някаква причина остават териториално извън нейните граници. Това се налага от обстоятелството, че само обединената и силна държава е способна да отблъсква почти непрекъснатите набези на различни завоеватели, идващи тогава от Близкия изток, а и от по-далеко. При отслабване на централната власт, общо взето, тези държави попадат изцяло или частично под властта на завоевателите.

В Западна Европа интеграцията се разбира като приобщаване (вярност) към държавата, изразяващо се в гражданство/поданство, придобито по рождение или по

¹⁵ Чешката република и Словакия до началото на 90-те години на 20-и век са част от държавата Чехословакия. В нея при преброяванията на населението циганите (ромите) не са били обособявани като отделен етнос.

¹⁶ Още в началото на 60-те години на миналия век започва документално префасониране на записаните като цигани в регистрите на населението в някои райони на страната в българи. При преброяването през 1975 г. имаше указания, че като цигани трябва да се записват само „турчещите се“ от тях. На практика и това не се направи изцяло.

¹⁷ Между тях е и Великото херцогство „Сакс-Кобург-Гота“, състоящо се от две градчета - Кобург и Гота, което е свързано с нашата (българска) история.

други законни начини (например натурализация), и (разбира се) спазването на установения обществен ред. При това е възможно частично или изцяло запазване на етнокултурните различия на хората от различни региони на страната и на имигрантите (придошлите отвън лица).

В Източна Европа интеграцията, общо взето, се разбира като приобщаване и постепенна асимилация преди всичко на придошлите отвън лица и групи.

Практиката показва, че самият процес на интеграция е доста по-сложен и в едни случаи дава резултати, а в други - не.

Следва изводът, че не може да има абсолютно еднакви правила, по които въпросният процес може да се осъществи.

Тези съображения се отнасят и за интеграцията на ромското (циганското) население в обсъжданите страни. Независимо от положителните отчети за „включването“, в публичното пространство не се усеща никаква значима промяна освен една - ромите придобиват чувството, че са много ценни за обществото, без мнозинството от тях да са променили поведението си. Самият факт, че те присъстват в този район повече от 6 - 7 века и запазват основните черти на манталитета си, е показателен.

В някои страни от Западна Европа, най-ревностни сега за спазване на правата на човека, проблемът с циганското (ромското) население е решаван в миналото с много драстични средства - физическо унищожаване, прогонване от държавната територия и други. А и самите посочени страни не показват никакви големи успехи в интеграцията на по-голямата част от придошлите отвън лица и техните потомци.

Д. Някои изводи

1. В днешно време идеите на либерализма и неолиберализма намират разпространение и практическо приложение в по-голяма или по-ограничена степен предимно в държавите и териториите, които се придържат към европейския цивилизационен модел. Най-настойчиво се прилагат във високоразвити в икономическо отношение страни.

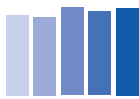
2. Разпространението и приложението на посочените идеологии са свързани с поддържането на правата на отделни лица, групи и общности. За задълженията почти не се споменава, което на практика превръща правата в привилегии и води до демонизиране на други лица, групи и общности.

3. Повечето от принципите на обсъжданите идеологии и практическото им приложение са в пълно противоречие с елементарната житейска логика и историческото развитие на човечеството.

4. Разгледаните идеи се отразяват и чрез методите и средствата на статистиката. За целта Статистическият отдел и Статистическата комисия на Организацията на обединените нации са разработили система от показатели специално за измерване на равенството (или неравенството) по пол за установяване на спазването на правата на жените. Страните по света събират и публикуват данни по тази тема, но с различен (непълнен) обхват на показателите.

5. Някои данни, например за заплащането по пол за нашата страна, потвърждават твърдението, че трудовото възнаграждение на жените е по-ниско отколкото на мъжете. Но зад този едностранен статистически факт стои развитието на сложни процеси в обществото.

6. Подобен е случаят с правата на ромите в България и други страни и тяхната интеграция в обществото. Осъществяването на изравняването на икономическото, образователното, здравното и друго състояние на тази етническа общност с останалите граждани се прави чрез изразходването на значителен финансов ресурс. Неслучайно

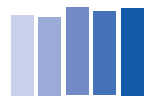
желаещите да го получат стават все повече, така че обективно се появява процес на обособяване, а не на интеграция. Освен това не са налице достатъчно факти, които да потвърждават ефективността на прилагания подход.

Приложение 1. Списък на статистическите показатели, отразяващи неравенството/равенството по пол, тематични групи и вид - количествени и качествени според Статистиката за половото равенство на Организацията на обединените нации

1. Икономически структури и достъп до ресурси

1.1. Количествени показатели

- 1а - Среден брой часове, прекарани в домашни работи и грижи, по пол, възраст и местоположение;
- 1б - Среден брой часове, прекарани в неплатени домакински задължения, по пол, възраст и местоположение;
- 1в - Среден брой часове, прекарани в неплатена грижа, по пол, възраст и местоположение;
- 2 - Среден брой часове, изразходвани за общата работа, комбинирани (общо работно натоварване), по пол;
- 3а - Процент на участие на работната сила за лицата на възраст 15 - 24 години по пол;
- 3б - Процент на участие на работната сила за лицата на възраст 15+ по пол и местоположение;
- 4 - Дял на заетите, които са работници за собствена сметка, по пол;
- 5 - Дял на заетите, които работят със семейни работници, по пол;
- 6 - Дял на заетите, които са работодатели, по пол;
- 7 - Процентен дял на фирмите, притежавани от жени, по размер;
- 8а - Процентно разпределение на заетите в селскостопанския сектор по пол;
- 8б - Процентно разпределение на заетите в индустриалния сектор по пол;
- 8в - Процентно разпределение на заетите лица в сектора на услугите по пол;
- 9 - Дял на неформалната заетост в неселскостопански дейности по пол;
- 10 - Ниво на безработица по пол, възраст и лица с увреждания;
- 11 - Дял на възрастни (15 и повече години) със сметка в банка или друга финансова институция или с доставчик на мобилни услуги по пол;
- 12 - Дял на възрастното население, притежаващо земя, по пол;
- 13 - Разлика между половете в заплатите по професия, възраст и лица с увреждания;
- 14 - Дял на заетите, работещи на непълно работно време, по пол;
- 15 - Коефициент на заетост на лицата на възраст 25 - 49 години с дете под 3 години, живеещи в домакинство, и без деца, живеещи в домакинството, по пол;
- 16 - Дял на децата под 3-годишна възраст в официална грижа;
- 17 - Дял на лицата, ползващи интернет, по пол;
- 18 - Дял на лицата, които притежават мобилен телефон, по пол;
- 19 - Дял на домакинствата с достъп до средствата за масова информация (радио, телевизия, интернет) по пол на главата на домакинството.

1.2. Качествени показатели

- 1а - Ратифициране на Конвенцията № 100 на МОТ (Международна организация на труда) за равното заплащане на жените и мъжете;
- 1б - Дали е ратифицирана Конвенция № 111 на МОТ за дискриминация при наемане на работа и професия;
- 2а - Дали е ратифицирана Конвенция № 156 на МОТ за работниците със семейни отговорности;
- 2б - Дали е ратифицирана Конвенция № 175 на МОТ за работа на непълно работно време;
- 2в - Дали е ратифицирана Конвенция № 177 на МОТ за работа вкъщи;
- 2г - Дали е ратифицирана Конвенция № 183 на МОТ за закрила на майчинството;
- 3 - Продължителност на отпуски по майчинство;
- 4 - Процент от заплатите, изплащани по време на отпуски по майчинство.

2. Образование

2.1. Количествени показатели

- 20 - Степен на грамотност на младите хора (15 - 24 години) по пол;
- 21 - Коригиран нетен коефициент на записване в началното образование по пол;
- 22 - Брутен коефициент на записване в средното образование по пол;
- 23 - Брутен коефициент на записване във висшето образование по пол;
- 24а - Индекс за равенство между половете на брутните коефициенти на записване в началното образование;
- 24б - Индекс за равенство между половете на брутните коефициенти на записване в средното образование;
- 24в - Индекс за равенство между половете на брутните коефициенти на записване във висшето образование;
- 25 - Дял на завършилите висше образование жени в областта на науката, технологията, инженерството и математиката;
- 26 - Дял на жените сред преподавателите във висшето образование;
- 27 - Коригиран процент на нетно приемане до първи клас на основното образование по пол;
- 28 - Степен на завършване на началното образование по пол;
- 29 - Брутен коефициент на завършване на средно образование по пол;
- 30 - Ефективен преход от начално към средно образование (обща програма) по пол;
- 31а - Образование (основно) на населението на 25 и повече години по пол;
- 31б - Образование (по-ниска степен от средно) на населението на 25 и повече години по пол;
- 31в - Образование (горна степен на средното образование) на населението на 25 и повече години по пол;
- 31г - Образователна подготовка (след средно образование) на населението на 25 и повече години по пол;
- 31д - Образователна степен (висше) на населението на 25 и повече години по пол.

3. Здраве и съпътстващи услуги

3.1. Количествени показатели

- 32а - Пропорция на жените в репродуктивна възраст (15 - 49 години), които имат нужда от семейно планиране, удовлетворени от съвременните методи;
- 32б - Дял на жените в репродуктивна възраст (15 - 49 години), които имат нужда от семейно планиране, удовлетворени от съвременните методи: оценки;

- 33 - Смъртност от 0 до 5 години по пол;
- 34 - Съотношение на майчината смъртност;
- 35а - Предоставяне на антенатални грижи, поне едно посещение;
- 35б - Обхват на антенатални грижи, най-малко четири посещения;
- 36 - Дял на ражданията, посещавани от квалифициран медицински персонал;
- 37 - Стандартизирано възрастово разпространение на настоящата употреба на тютюн сред лица на възраст 15 и повече години по пол;
- 38 - Дял на възрастните, които са със затлъстяване, по пол;
- 39 - Брой на нови ХИВ инфекции на 1 000 неинфектирани популации по пол, възраст и ключови популации;
- 40 - Достъп до антиретровирусно лекарство по пол;
- 41 - Очаквана продължителност на живота на 60 години по пол;
- 42 - Смъртност, дължаща се на сърдечносъдови заболявания, рак, диабет или хронични респираторни заболявания, по пол.

4. Обществен живот и вземане на решения

4.1. Количествени показатели

- 43 - Дял на жените на министерски позиции в правителството;
- 44 - Съотношение на местата, заемани от жени в националния Парламент;
- 45а - Дял на жените на ръководни длъжности;
- 45б - Дял на жените на висши и средни управленски позиции;
- 46 - Процентно участие на жените полицаи;
- 47 - Дял на жените съдии.

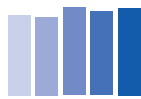
4.2. Качествени показатели

- 5 - Наличие на квота за равенство между половете в Парламента (запазени места и квоти за законни кандидати);
- 6 - Наличие на парламентарна квота за половете (доброволни квоти за партии);
- 7 - Наличие на закон за статистиката на половете (предстоящо).

5. Човешки права на жените и децата

5.1. Количествени показатели

- 48 - Дял на жени и момичета на възраст 15 и повече години, подложени на физическо, сексуално или психично насилие от настоящ или бивш интимен партньор през предходните 12 месеца, по форма на насилие и възраст;
- 49 - Дял на жените и момичетата на възраст 15 и повече години, подложени на сексуално насилие от лица, различни от интимен партньор, през предходните 12 месеца по възраст и място на настъпване;
- 50 - Процентно съотношение на момичета и жени на възраст 15 - 49 години, които са претърпели генитално осакатяване/обрязване, по възраст;
- 51а - Дял на жените на възраст 20 - 24 години, които са сключили брак или са били в съжителство преди навършване на 18 години;
- 51б - Дял на жените на възраст 20 - 24 години, които са сключили брак или са били в съжителство преди навършване на 15 години;
- 52 - Годишна раждаемост (на възраст 15 - 19 години) на 1 000 жени в тази възрастова група.

5.2. Качествени показатели

- 8 - Дали има или не възражение по чл. 16 от CEDAW (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women) (Конвенция за премахване на всички форми на дискриминация срещу жени);
- 9 - Наличие на закони за домашно насилие;
- 10 - Дали правата на наследство дискриминират или не жените и момичетата;
- 11 - Законна минимална възраст за сключване на брак по пол.

НЕОЛИБЕРАЛИЗЪМ, МУЛТИКУЛТУРАЛИЗЪМ, ПРАВА НА ЧОВЕКА И СТАТИСТИЧЕСКОТО ИМ ОТРАЗЯВАНЕ

*Димитър Аркадиев**

РЕЗЮМЕ Обсъждат се някои основни принципи, виждания и практически действия, свързани с либерализма и неолиберализма, за равенството/различията между хората по пол, сексуална ориентация, етнокултурни и други характеристики. Прави се критична оценка на посочените виждания в сравнение с фактическото им отражение в действителността. Разглежда се статистическото обхващане и отразяване на равенството/различието. Обръща се по-специално внимание на системата от показатели, предложена от Статистическата комисия на ООН, за характеризирание на различията по пол, известна като „джендър (gender) статистика“. Разработват се два конкретни примера с данни за работната заплата на наетите в България по пол в комбинация с други признаци - възраст, образование, професия и икономическа дейност. Резултатите потвърждават тезата на либерализма, че работната заплата на жените е по-ниска. Това не отразява цялата сложност и историческа обусловеност на посоченото различие. Вторият пример се отнася за растежа на броя на лицата от ромския етнос в някои страни от Югоизточна Европа по данни от преброявания на населението след Втората световна война (1939 - 1945). Проследяват се проявилите се тенденции и отражението на инициативата „Десетилетие на ромското включване (2005 - 2015)“. Главният извод е, че инициативата, за която е изразходван значителен финансов и друг ресурс, повече съдейства за обособяване отколкото за интеграция на ромския етнос към останалото население на съответната страна.

* Доктор, професор по статистика и демография, дописен член на БАНИ; e-mail: arkadiev@abv.bg.

НЕОЛИБЕРАЛИЗМ, МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ, ПРАВА ЧЕЛОВЕКА И ИХ СТАТИСТИЧЕСКОЕ ОТРАЖЕНИЕ

*Димитър Аркадиев**

РЕЗЮМЕ Обсуждаются некоторые основные принципы, взгляды и практические действия, связанные с либерализмом и неолиберализмом, о равенстве/различиях между людьми по полу, сексуальной ориентации, этнической культуре и другим характеристикам. Дается критическая оценка этих взглядов в сравнении с их фактическим отражением в действительности. Рассматривается статистический охват и отражение равенства/различия. Особое внимание уделяется системе показателей, предложенной Статистической комиссией ООН, для характеристики различий по признаку пола, известной как „гендерная (gender) статистика“. Приводятся два конкретных примера с данными о заработной плате наемных работников в Болгарии по признаку пола в сочетании с другими признаками - возраст, образование, профессия и экономическая деятельность. Результаты подтверждают тезис либерализма о том, что заработная плата женщин ниже. Это не отражает всю сложность и историческую обусловленность указанного различия. Второй пример касается роста числа лиц ромской народности в некоторых странах Юго-Восточной Европы, по данным переписей населения после Второй мировой войны (1939 - 1945). Прослеживаются выявленные тенденции, а также влияние инициативы „Десятилетия ромской интеграции (2005 - 2015 годы)“. Основной вывод заключается в том, что инициатива, на которую израсходован существенный финансовый и другой ресурс, в большей степени способствует изоляции, чем интеграции народности рома с остальной частью населения соответствующей страны.

* Доктор, профессор статистики и демографии, член-корреспондент БАНИ; e-mail: arkadiev@abv.bg.

NEOLIBERALISM, MULTICULTURALISM, HUMAN RIGHTS AND THEIR STATISTICAL COVERAGE

*Dimitar Arkadiev**

SUMMARY Some basic principles, views and practical actions related to liberalism and neo-liberalism, for equality/differences between people by gender, sexual orientation, ethno-cultural and other characteristics are discussed. A critical evaluation of these views compared with their actual reflection in reality. Statistical coverage and coverage of equality/diversity is considered. Particular attention is being paid to the system of indicators, proposed by the UN Statistical Commission, to characterize differences in gender, known as ‘gender statistics’. Two concrete examples of data on the wages of the people employed in Bulgaria by gender are developed in combination with other characteristics - age, education, profession and economic activity. The results confirm the thesis of liberalism that women’s wages are lower. This does not reflect the whole complexity and historical conditionality of that difference. The second example relates to the growth of the number of persons of Roma ethnicity in some countries of Southeast Europe, according to data from population censuses after the Second World War (1939 - 1945). Tracked are some occurring trends and the impact of the ‘A Decade of Roma Inclusion (2005 - 2015)’. The main conclusion is that the initiative, for which considerable financial and other resources have been spent, is more conducive to differentiation than to the integration of the Roma ethnic group with the rest of the respective country’s population.

* Doctor, Professor of Statistics and Demography, Associate Member of BASA; e-mail: arkadiev@abv.bg.

СЪСТОЯНИЕ НА СЕКТОРА ЗА УЧЕНЕ НА ВЪЗРАСТНИ СПОРЕД ОСНОВНИТЕ МЕЖДУНАРОДНО СРАВНИМИ СТАТИСТИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ

*Стоян Баев**

В документа на Европейската комисия (ЕК) „Стратегическа рамка „Образование и обучение 2020“ се отбелязва, че „Всяка страна от ЕС носи отговорност за своите системи за образование и обучение. Целта на политиката на ЕС е да се подкрепят действия в национален мащаб и да се помага при преодоляването на общи предизвикателства. „Образование и обучение 2020“ е рамката за сътрудничество в областта на образованието и обучението“.

Изготвяните от ЕК годишни анализи на образованието и обучението за всяка от държавите - членки на ЕС, са повод да се потърсят допълнителни данни за нашата страна, да се анализират някои нови аспекти на наблюдаваните процеси и да се предложат допълнителни мерки към сега действащите с оглед подпомагане на усилията за преодоляване на изоставането в някои конкретни области на образованието и обучението. В Стратегическата рамка „Образование и обучение 2020“ чрез дефинираните от ЕК показатели са определени целите, които трябва да бъдат постигнати до 2020 г. в следните конкретни тематични области:

- Участие на населението на възраст 25 - 64 години във формално или неформално образование или обучение - четириседмичен период;
- Преждевременно напуснали образование и обучение на възраст 18 - 24 години;

* Консултант по статистика на образованието в Министерството на образованието и науката.

- Образователна структура на населението - завършили висше образование сред лицата на възраст 30 - 34 години;
- Заетост на населението на възраст 20 - 64 години.

Целта на статията е въз основа на кратък анализ на целевите показатели за България по стратегическата рамка на ЕС „Образование и обучение 2020“ да се представят състоянието и тенденциите на сектора за учене на възрастни, както и някои нови аспекти с оглед постигане на напредък. Заедно с това е направен опит да се покаже как статистическите данни и анализи за образованието могат да послужат непосредствено за предлагане на мерки за напредък и формиране на политики.

Участието на населението на възраст 25 - 64 години във формално или неформално образование или обучение се оценява чрез статистическия показател „относителен дял (%) на населението на възраст 25 - 64 години, участващо във формално или неформално образование и обучение“ при четириседмичен период на наблюдение чрез Изследването на работната сила (ИРС, Labour Force Survey - LFS) и Изследването на образованието и обучението на възрастни (Adult Education Survey - AES) при годишен референтен период на наблюдение. И двете изследвания се подготвят и провеждат от Националния статистически институт по методология на Евростат.

1. Участие на населението на възраст 25 - 64 години във формално или неформално образование или обучение - четириседмичен период (LFS)

Европейската комисия е поставила цел през 2020 г. средно за страните от ЕС участието на лицата на възраст 25 - 64 години в учебни дейности (формално и/или неформално образование) да бъде най-малко 15%. Съгласно методологията на Евростат при изчисляването на показателя от населението на възраст 25 - 64 години се изключват лицата, които не са отговорили на въпроса дали са участвали в образование или обучение.

Формалното образование и обучение се определя като образование по образователни програми, провеждани в системата на училищата, колежите, университетите и други образователни институции. Тези програми представляват непрекъснатата „стълба“ за обучение на деца, младежи и възрастни, която обикновено води до придобиване на по-висока следваща степен на образование. У нас формалното образование и обучение на възрастни обхваща лица на възраст 16 и повече години, записани във форми на обучение в училищното образование, различни от дневната, и във всички форми на обучение в професионалните колежи и в образователните институции на висшето образование.

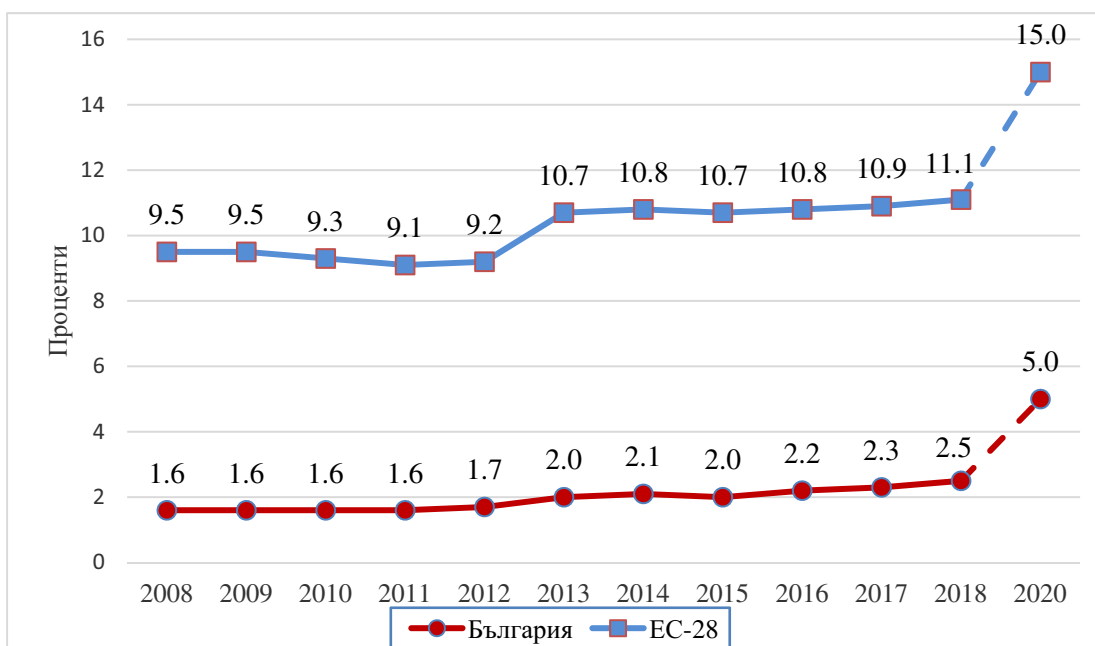
Неформалното образование и обучение се определя като всяка организирана и поддържана учебна дейност, която не съответства точно на посоченото описание на формалното образование. Следователно неформалното образование може да се осъществи както в рамките на и извън учебните институции, така и за хора от всички възрасти. В зависимост от националния контекст то може да обхваща образователни програми за грамотност на възрастни, умения за живот, умения за работа и за обща култура. Четири са основните видове дейности за неформално обучение:

- курсове с различна продължителност (външни - поръчани от работодателя на външна организация, вътрешни - организирани от работодателя, индивидуални - по инициатива на обучаемия и други);
- семинари или работни срещи;
- обучение на работното място (планирани периоди на обучение, инструктаж или обучение директно на работното място, организирани от работодателя с помощта на инструктор);
- частни уроци.

Към неформалното обучение на учащи се отнасят само частни уроци, които не са свързани с изучаване или затвърждаване на учебната програма по даден предмет, изучаван от учащия в училище или университет. Следователно към неформалното обучение се отнасят частни уроци, свързани с надграждане на знанията и уменията по изучаваните предмети или уроци по други предмети, невключени в учебната програма на учащия, например изучаване на чужд език извън учебната програма.

Напредъкът в степента на участие на възрастните в учебни дейности (формално и/или неформално образование и обучение) през последните пет години е твърде скромнен. Според данните на европейското Изследване на работната сила (фиг. 1) дяловете на възрастните (25 - 64 години), участвали в учене през 2014 и 2018 г., са съответно 2.1 и 2.5%, или налице е годишно нарастване с около 0.1 процентен пункт. Заложената целева стойност за 2020 г. в Националната стратегия за учене през целия живот е достигането на 5% участие на населението на възраст 25 - 64 години в учебни дейности. Следователно България не се движи с необходимия темп към набелязаната стратегическа цел за 2020 г. и вероятно тази цел няма да бъде постигната.

Фиг. 1. Участие на населението на възраст 25 - 64 години във формално или неформално образование или обучение¹ в ЕС и България

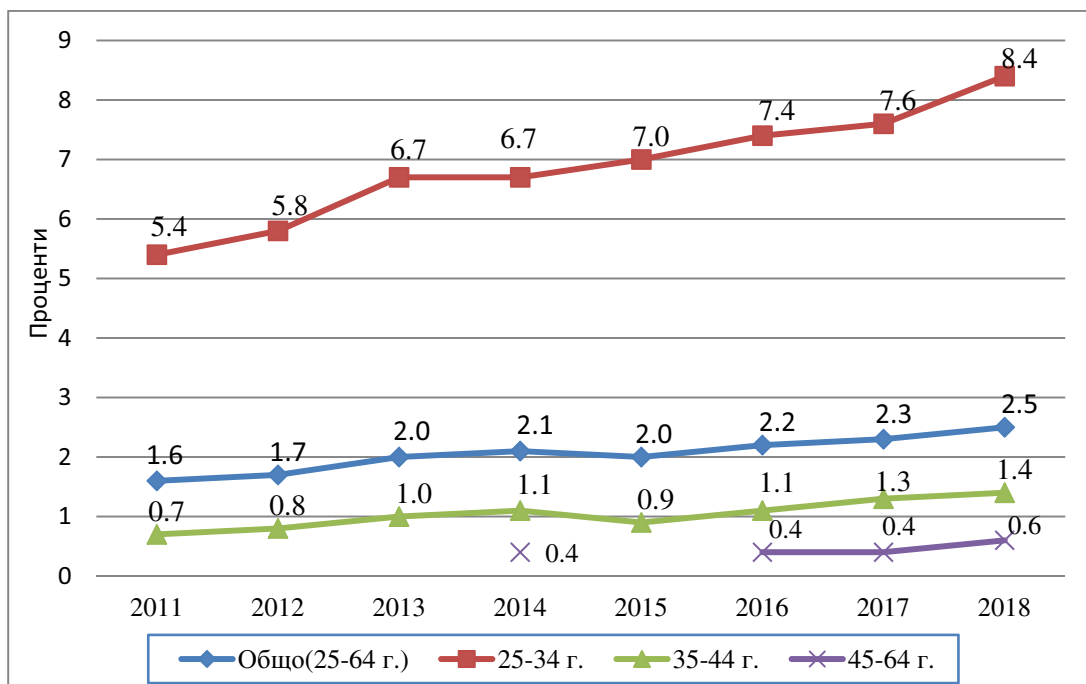

Източник: НСИ/Евростат, Изследване на работната сила.

¹ През четирите седмици преди интервюто.

Прегледът на участвалите във формално или неформално образование и обучение през последните пет години по отделни възрастови групи (фиг. 2) показва, че най-активна е групата на младите хора на възраст от 25 до 34 години, като техният дял на участие във формално или неформално образование и обучение нараства непрекъснато и сравнително най-съществено - с 1.7 процентни пункта (п.п.), достигайки 8.4%. Прави впечатление значително по-ниската степен на участие на населението на възраст 35 - 44 години - 1.4%, която за 2018 г. е шест пъти по-ниска в сравнение с тази за предходната възрастова група. Равнището на участие на хората на възраст над 45 години е много ниско и не отговаря на потребността от обучение, което да актуализира или повиши техните знания и умения в една динамична и развиваща се икономическа среда.

Фиг. 2. Относителен дял (%) на участвалите във формално или неформално образование и обучение сред населението на възраст 25 - 64 години по възрастови групи

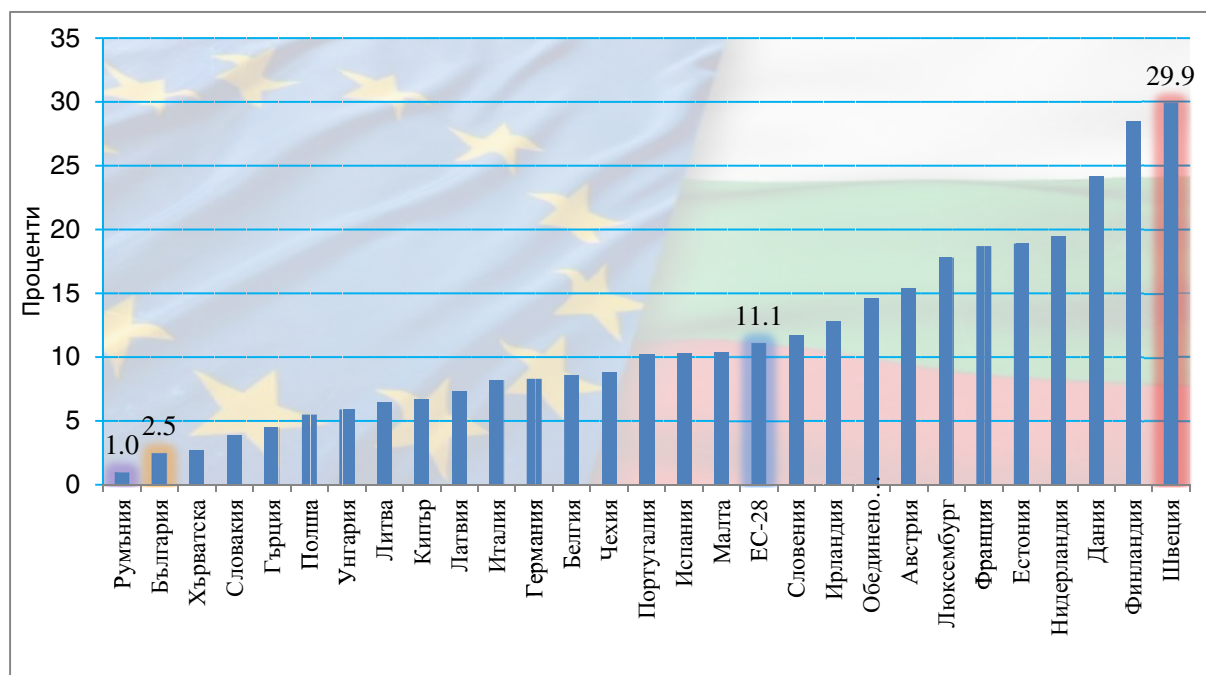

Източник: НСИ/Евростат, Изследване на работната сила.

Според данните на Евростат по този показател България заема предпоследна позиция за 2018 г. сред държавите от ЕС (преди Румъния) независимо от отбелязаното нарастване през периода 2014 - 2018 г. (фиг. 3). За поредна година през периода 2014 - 2018 г. разликата между стойността на този показател за България и средната стойност за страните от ЕС остава голяма и се запазва на равнище 8.6 - 8.7 п.п., като това се дължи на сходния и бавен растеж на равнището на участие средно за страните от ЕС и на България. По данни за 2018 г. България е една от 15-те държави - членки на ЕС, отбелязали увеличение на дела на участвалите възрастни в образование и обучение, като най-големи са годишните увеличения спрямо 2017 г. в Ирландия (3.8 п.п.), Естония (1.7 п.п.), Полша (1.5 п.п.) и Финландия (1.1 п.п.), а най-значително е намалението в Дания - с 2.6 п.п., но при много висока стойност на индикатора - 24.2%

за 2017 г., в Чешката република - с 1.0 п.п. (от 9.8 на 8.8%), и в Швеция - с 0.5 п.п. (от 30.4 на 29.9%).

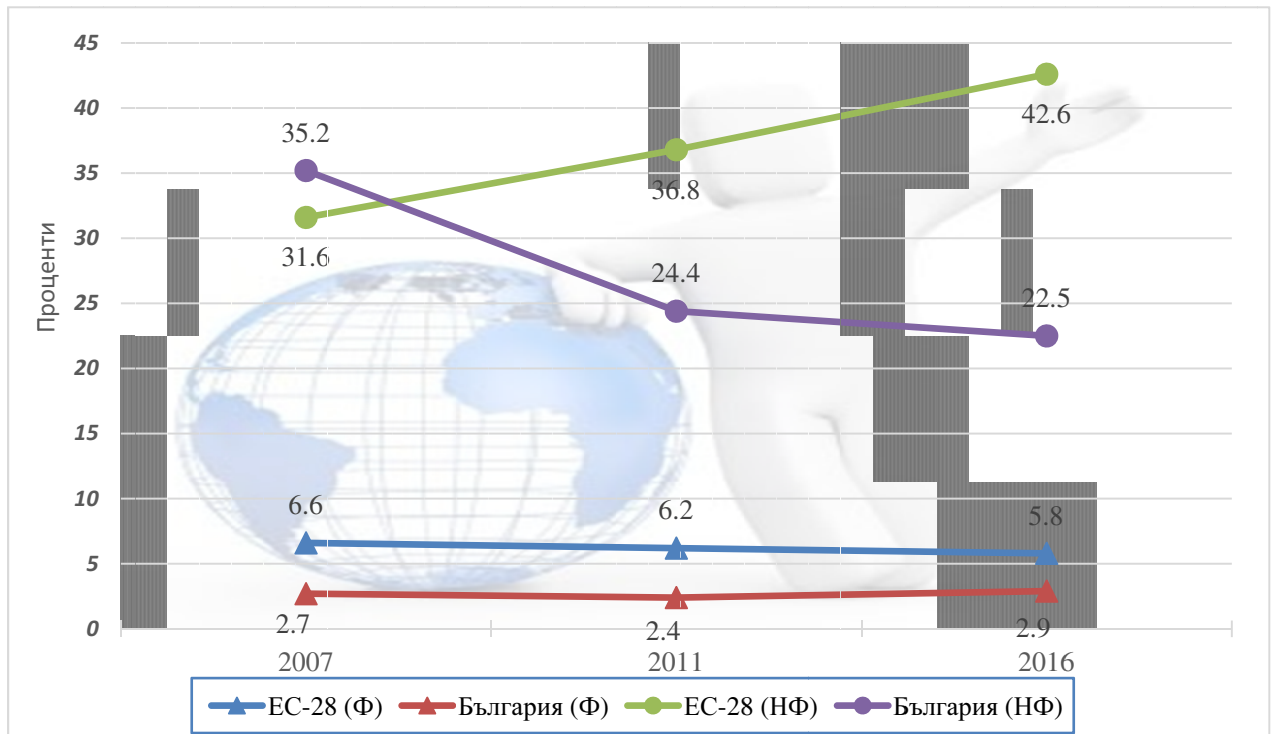
Фиг. 3. Участие на населението на възраст 25 - 64 години във формално или неформално образование или обучение през четирите седмици преди изследването в страните от ЕС за 2018 година

Източник: Евростат, Изследване на работната сила.

По-подробни данни за участието на населението на възраст 25 - 64 години в учебни дейности за период от една година се осигуряват чрез европейското Изследване на образованието и обучението на възрастни (Adult education survey - AES). То се провежда в страните от ЕС веднъж на всеки пет години. Резултатите от последното изследване от 2016 г. показват, че равнищата на участие на възрастните в България във формално образование или обучение и в неформално обучение са близо два пъти по-ниски в сравнение със средните равнища за страните от ЕС (фиг. 4).

Фиг. 4. Участие на населението на възраст 25 - 64 години във формално образование или обучение и в неформално обучение - 12-месечен период (AES)

Източник: НСИ/Евростат, Изследване на образованието и обучението на възрастни.

За повишаване на степента на участие на възрастните в образование и обучение през последните години е реализиран комплекс от мерки на национално и регионално равнище. Възможните допълнителни мерки за изпълнение на националната цел по този индикатор могат да се резюмират по следния начин:

- По-нататъшно подобряване на образователната структура на населението. Анализът на данните ясно показва, че лицата с високо образование и по-младите хора са значително по-активни в участието им във формално и неформално образование или обучение;

- Проучване на грамотността на населението на възраст 16 и повече години и разработване и изпълнение на програма за ограмотяване на неграмотни лица за периода до 2027 година.

2. Преждевременно напуснали образованието и обучението

Този показател се дефинира като относителен дял на лицата на възраст 18 - 24 години, които са завършили основно образование като най-висока степен и не са участвали в образование или обучение през четириседмичния период преди изследването, от населението на същата възраст (%).

От дефиницията става ясно, че:

- целевата група **не са** напусналите или отпадналите от училище ученици през определена учебна година или период от няколко години;

- този показател оценява важни характеристики на младежите на възраст 18 - 24 години, като определя за преждевременно напуснал образованието всеки млад човек,

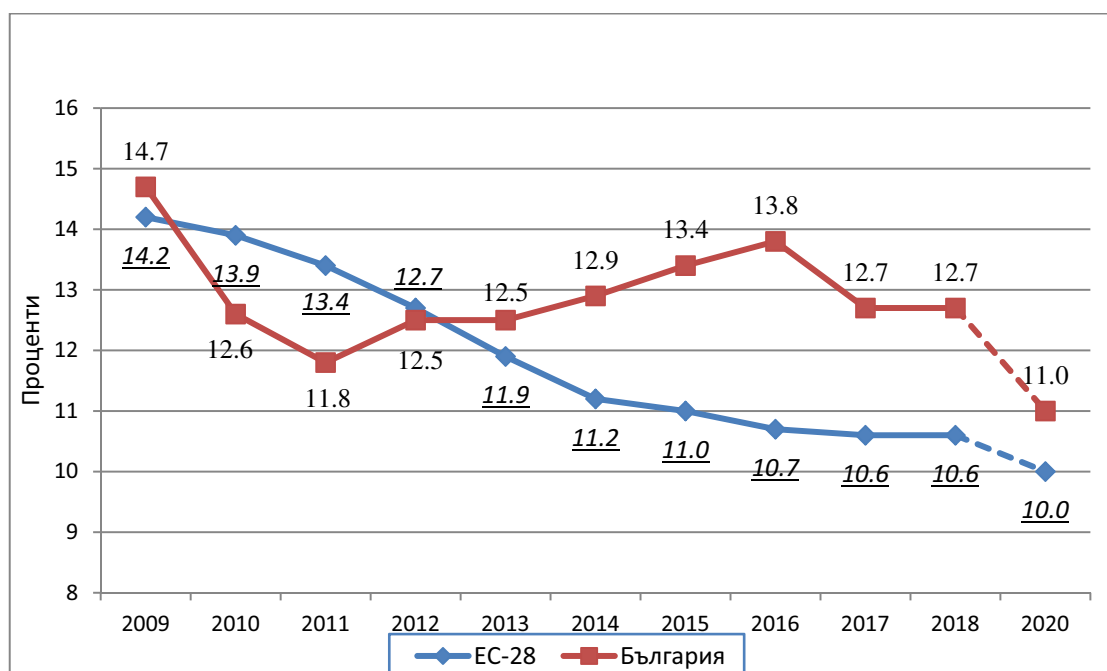
който не притежава диплома за завършено средно образование и не участва в образование (основно, средно, висше) или във формално или неформално обучение през четириседмичния период преди датата на статистическото изследване (на интервюто).

Следователно този показател характеризира резултата от участието (или неучастието) на младите хора на възраст 18 - 24 години в образование или обучение през предходни периоди и в този смисъл е един „резултативен“ показател. Той е създаден да насърчава страните от ЕС да полагат усилия и да провеждат мерки и политики за нарастване на дела на завършилите средно образование, за ограничаване на напускането и отпадането от училище на учениците от всички класове, за обхващане на всички деца от 5 до 16 години в задължителното образование и за насърчаване на участието на младите хора във формално и неформално образование и обучение. Повисокото образование на младите хора е предпоставка за по-активно участие в различните форми и начини за учене през целия живот и за подобряване на образователната структура на населението.

Националната цел е България да постигне или намали до 2020 г. относителния дял на преждевременно напусналите образование и обучение сред лицата на възраст 18 - 24 години под 11%. Целта на ЕС е да сведе този дял под 10% средно за страните от ЕС.

Степента на достигане на целите се оценява чрез европейското статистическо Изследване на работната сила (LFS), като данните за България се осигуряват от Националния статистически институт чрез извадковото Изследване на работната сила, провеждано в представителна за страната извадка от домакинства.

Фиг. 5. Преждевременно напуснали образованието и обучението

Източник: НСИ/Евростат, Изследване на работната сила.

Според данните на Европейската комисия (Евростат) делът на преждевременно напусналите образованието или училище (наричани за краткост ПНУ) през периода 2008 - 2018 г. средно за страните от ЕС бележи постоянна и стабилна тенденция на намаление - от 14.7% за 2008 г. на 10.6% за 2018 г., като се доближава до целевата стойност - 10.0% (фиг. 5). През периода 2008 - 2011 г. делът на преждевременно напусналите образование и обучение в България съществено намалява - от 14.8 на 11.8%, или с 3 процентни пункта за 3 години. От 2011 г. тенденцията се обръща в неблагоприятна посока и стойността на показателя нараства от 11.8% за 2011 г. на 13.8% за 2016 година. През 2017 г. за първи път през последните пет години стойността на показателя бележи положително изменение, като намалява на 12.7%, или с 1.4 процентни пункта, в сравнение с 2016 година. За 2018 г. стойността на показателя остава на равнището от 2017 г. - 12.7%, т.е. през 2018 г. не се отбелязва напредък.

Основни фактори, влияещи върху стойността на показателя „преждевременно напуснали образованието и обучението“

Въз основа на дадената дефиниция на показателя „преждевременно напуснали образованието и обучението“ могат да се определят основните фактори, които влияят върху стойността му през последните години.

Първият и най-силно въздействащ фактор е напускането на училище през предходни години и периоди. Анализът на данните за напусналите образование и обучение² по причини за напускане и по степени на образование показва, че:

- През периода 2012/2013 - 2017/2018 година по данни на НСИ училище са напуснали 119 578 ученици, или средногодишно по 19.9 хиляди. Средногодишният относителен дял на напусналите за периода е 2.7%. За последната отчетена учебна година - 2017/2018, броят на напусналите се увеличава с 1 713 ученици, като относителният им дял нараства несъществено с 0.3 процентни пункта.

- През последните години заминаването в чужбина е основната причина за напускане на училище при двата етапа на основното образование. Така например през учебната 2017/2018 година заминалите за чужбина ученици от началния етап на основното образование са 3 773, или 51.1% от напусналите, а тези от прогимназиалния етап са 2 879, или 44.1% от напусналите. При напусналите гимназиалната степен основната причина са семейни проблеми - в 45.7% от случаите, а делът на заминалите за чужбина е 26.4% от напусналите. Най-вероятно увеличението на броя и дела на напусналите училище поради заминаване за чужбина заедно с родителите през последните три години е свързано с отварянето на пазара на труда в страните от ЕС за българските граждани от 1 януари 2014 година.

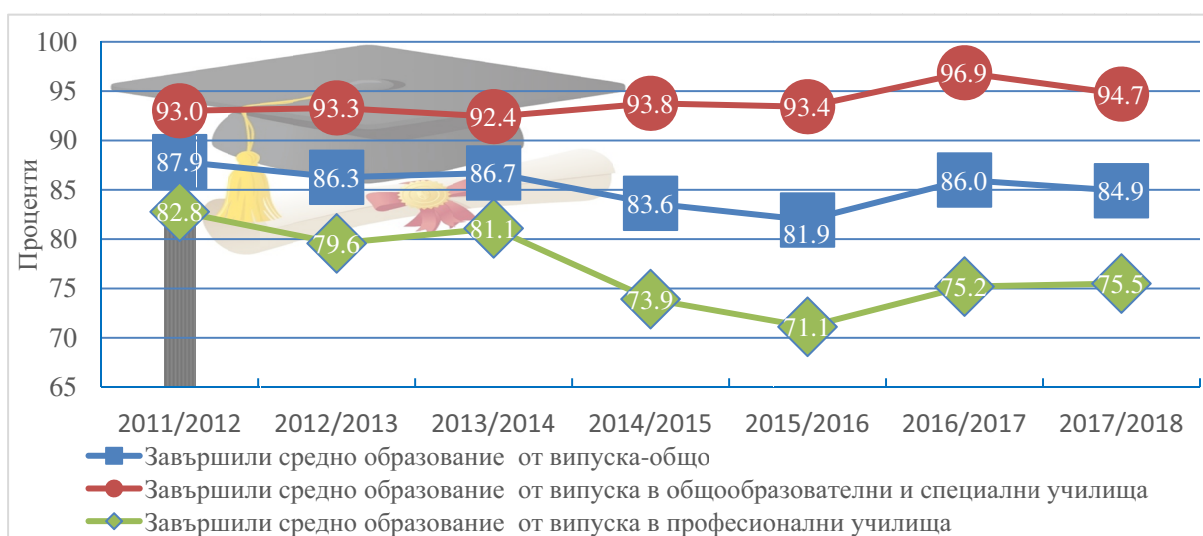
Налице е съществена липса на информация за заминалите за чужбина ученици, включително и за тези в задължителната за образованието възраст (5 - 15 години). Например липсват индивидуални данни за заминалите в чужбина български граждани и придружаващите ги техни деца до 16-годишна възраст.

² Според дефиницията на НСИ напуснали ученици са тези, които са били записани за съответната учебна година, но са напуснали по различни причини училище през периода от 15.09. до 14.09. на следващата година.

Третият съществен фактор за увеличение на преждевременно напусналите училище е вариращият относителен дял на завършилите средно образование сред учениците в XII клас.

Относителният дял на успешно дипломиралите се през юнската и септемврийската сесия от записаните в XII клас през учебната 2011/2012 година е 87.9% и варира през следващите години, като за учебната 2017/2018 година намалява на 84.9% (фиг. 6), а в сравнение с предходната 2016/2017 учебна година се понижава с 1.1 процентни пункта.

Фиг. 6. Относителен дял (%) на завършилите средно образование от записаните ученици в XII клас в началото на учебната година

Източник: НСИ, Статистика на образованието.

На практика това означава, че 15.1%, или приблизително всеки 7-и ученик, достигнал XII клас през учебната 2017/2018 година, не се е дипломирал през годината на завършване. Съгласно дефиницията на показателя тези млади хора на възраст 18 - 24 години попадат в съвкупността на преждевременно напусналите училище, защото не са завършили успешно средно образование. В сравнение със завършващите средно образование в общообразователните и специалните училища (94.7%) проблемно се очертава успешното завършване на средно образование сред абитуриентите в професионалното образование - 75.5% за 2017/2018 учебна година. Следователно близо 25% от абитуриентите в професионалните гимназии не завършват средно образование на редовната или поправителната сесия на държавните зрелостни изпити. Тези резултати са признак за **влошена и недостатъчна общообразователна подготовка на учениците в професионалното образование.**

Четвъртият съществен фактор, влияещ върху стойността на показателя за преждевременно напусналите училище, е участието на младите хора на възраст 18 - 24 години в образование и/или обучение през четириседмичния период преди интервюто. Колкото младите хора на възраст 18 - 24 години са по-активни в участието им във формално и неформално образование или обучение, толкова по-осезаемо това ще влияе върху намаляването на стойността на показателя за ПНУ.

напусналите образованието и обучението

Безспорно най-ефективната мярка за намаляването на ПНУ е механизмът за междуинституционално сътрудничество за подобряване на записването и задържането в училище, включително и мерките за превенция на непосещаването и ранното напускане на училище. Постигнатите досега резултати от прилагането му са забележителни и впечатляващи.

Без да се коментират резултатите от прилагането на множеството мерки за намаляване на ПНУ на различни равнища, тук ще бъдат предложени **допълнителни мерки** на основание на анализа:

- Засилване на контрола за прилагането на Закона за гражданската регистрация

Тази мярка ще спомогне за изпълнението на задълженията на гражданите да се регистрират в 30-дневен срок при промяна на настоящия адрес съгласно чл. 99, ал. 1 от Закона за гражданската регистрация. Мотивите за тази мярка са често срещаното неспазване на Закона за гражданската регистрация от страна на гражданите, променили своя настоящ адрес в страната или от страната в чужбина. За размера на това явление дава представа фактът, че за периода от 1.09.2017 г. до 19.11.2018 г. екипите за обхват по механизма за междуинституционално сътрудничество (ПМС № 100 от юни 2018 г.) са установили, че основна причина за неучастие в образованието на 88 726 деца на възраст от 5 до 15 години е нерегистрирана промяна на настоящия адрес от страната в чужбина.

- Осигуряване на данни за напусналите ученици по причини за напускане

С оглед осигуряването на данни и анализи за напусналите ученици по причини за напускането през учебната година се предлага в Националната електронна информационна система за предучилищно и училищно образование (НЕИСПУО) да се включат записи за всеки напуснал ученик и причината за напускането. С оглед да се продължи динамичният ред с данни за напусналите училище по причини, най-добре е тези причини да бъдат заимствани от електронния статистически формуляр на НСИ „Отчет за училищата на 01.10“.

- Съществено подобряване на общообразователната подготовка на учениците в професионалното образование

За да се подобри съществено общообразователната подготовка на учениците в професионалните гимназии, са необходими изменения в учебните планове и програми за учащите в професионалното образование. Например промяната може да бъде в посока на намаляване на срока за обучение на учениците за придобиване на втора степен на професионална квалификация от пет на три години, като освободеното учебно време се насочи към разширяване на общообразователната подготовка на учениците по български език и литература, математика и информатика и изучаване на чужди езици.

3. Образователна структура на населението

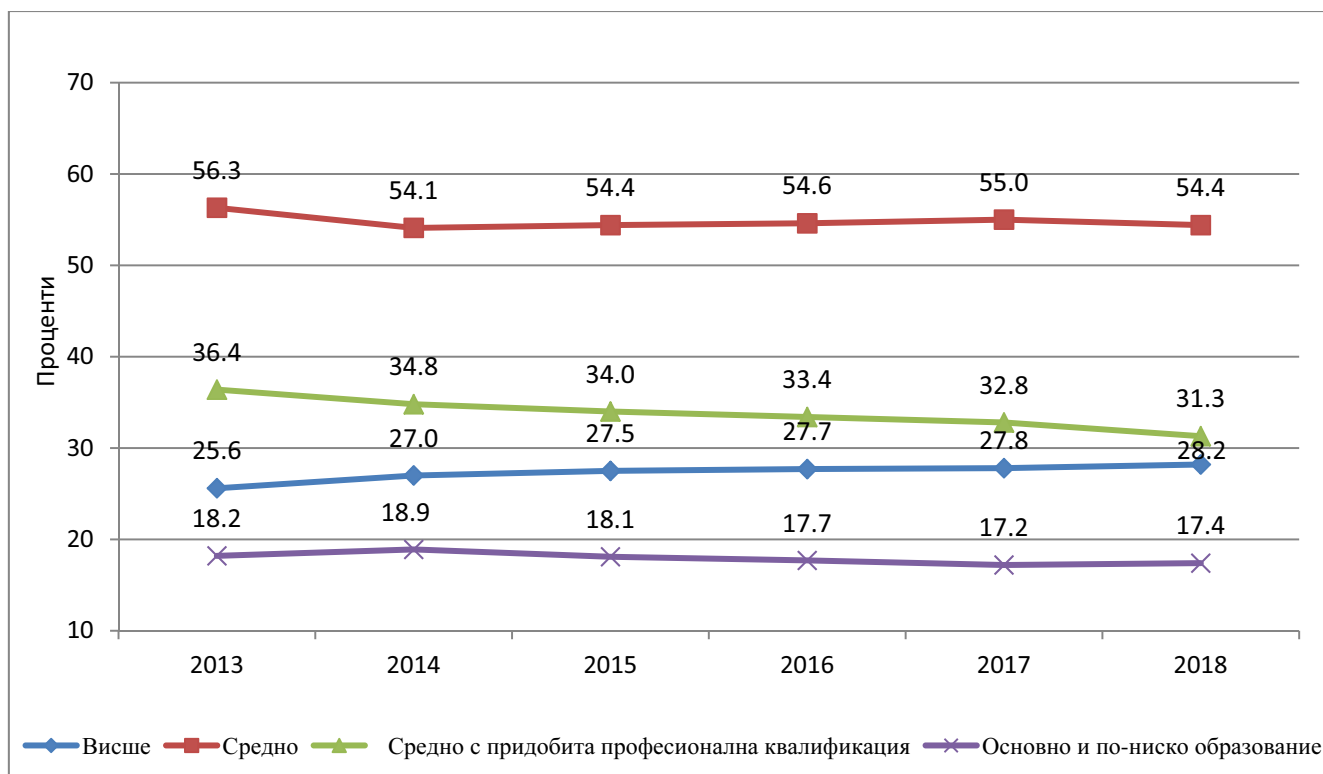
Целевият показател по програмата „Европа 2020“ за образование е относителният дял (%) на лицата с висше образование сред населението на възраст 30 - 34 години. Целта на държавите от ЕС - достигане на 40% среден дял, вече е изпълнена - за 2018 г. е 40.7%, а за България този дял за същата година е 33.7% при национална цел 36%,

която да бъде постигната до 2020 година. Тук образователната структура на населението ще бъде разгледана по-широко, като се покаже структурата на населението на възраст 25 - 64 години по завършена степен на образование.

Образователната структура на населението се дефинира чрез разпределението на населението (в случая на възраст 25 - 64 години) по най-висока завършена степен на образование (%) - висше, средно, основно и по-ниско, според Международната стандартна класификация на образованието ISCED 2011. Източник на данни е европейското Изследване на работната сила (ИРС - LFS).

През 2018 г. образователната структура на населението на възраст 25 - 64 години в България се подобрява по отношение на дела на лицата с висше образование, който достига 28.2% и нараства с 0.4 п.п. в сравнение с 2017 година (фиг. 7). Същевременно в сравнение с 2017 г. делът на лицата със средно образование намалява с 0.6 п.п., а делът на лицата с основно и по-ниско образование се увеличава с 0.2 п.п. и това представлява несъществено влошаване на образователната структура като цяло. За последните пет години относителният дял на населението с основно и по-ниско образование намалява с 1.5 процентни пункта - от 18.9% за 2014 г. достига 17.4% за 2018 година (фиг. 7). През този период нараства относителният дял на лицата с висше образование, като от 27.0% за 2014 г. достига 28.2% за 2018 година.

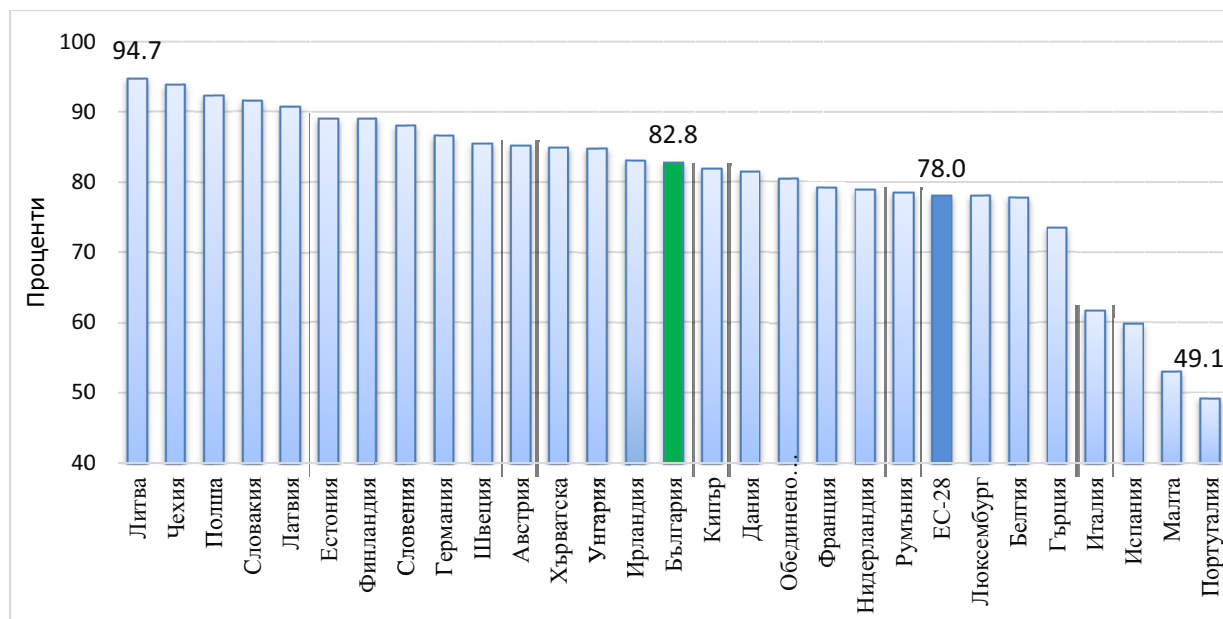
**Фиг. 7. Образователна структура на населението на възраст 25 - 64 години
(По данни от ИРС - LFS)**

Източник: НСИ, Изследване на работната сила.

В резултат на тези положителни изменения през последните години делът на лицата с висше и средно образование в България (взети заедно) - 82.8%, остава значително над средния за Европейския съюз (78.0%). По този показател страната ни заема 15-о място сред 28-те държави - членки на ЕС, като изпреварва редица страни с високи образователни постижения като Дания, Обединеното кралство, Франция и Нидерландия (фиг. 8).

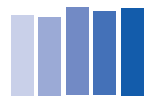
Фиг. 8. Дял на населението с висше и средно образование на възраст 25 - 64 години в държавите от ЕС за 2018 година

Източник: НСИ/Евростат, Изследване на работната сила.

Предложения за допълнителни мерки

Състоянието относно дела на завършилите висше и средно образование сред младите хора изисква допълнителни усилия на образователната система за по-нататъшно подобряване на образователната структура. Това подобряване на образователната структура обаче не трябва да бъде за сметка на качеството на средното или на висшето образование. Според мнението на работодателите уменията и компетенциите на една част от завършилите средно и висше образование не отговарят на съвременните изисквания. От друга страна, не са достатъчни мерките на държавата за привеждане на структурата на студентите по области на образование и професионални направления спрямо потребностите на пазара на труда, макар че първите стъпки за реструктуриране на приема по професионални направления бяха направени през 2018 година. Една от причините е високата степен на фрагментация на висшето образование - понастоящем броят на специалностите, по които се обучават и завършват студентите в ОКС „бакалавър“ и „магистър“, е около 1 700, като този брой не включва дублираните наименования на специалности в тези степени. Работодателите трудно се ориентират в огромния брой специалности. Освен това е известно, че броят на обявяваните места за прием надхвърля броя на завършващите средно образование, поради което критериите за прием са сведени до минимум и това вече е довело до общо понижаване на качеството

поради интереса на висшите училища да съхранят броя на студентите. При тези данни и обстоятелства е необходимо да се предприемат комплексни мерки за подобряване на качеството на висшето образование, дори и с риск да се застраши изпълнението на националната цел за 2020 г. по показателя „относителен дял (%) на лицата с висше образование от населението на възраст 30 - 34 години“.

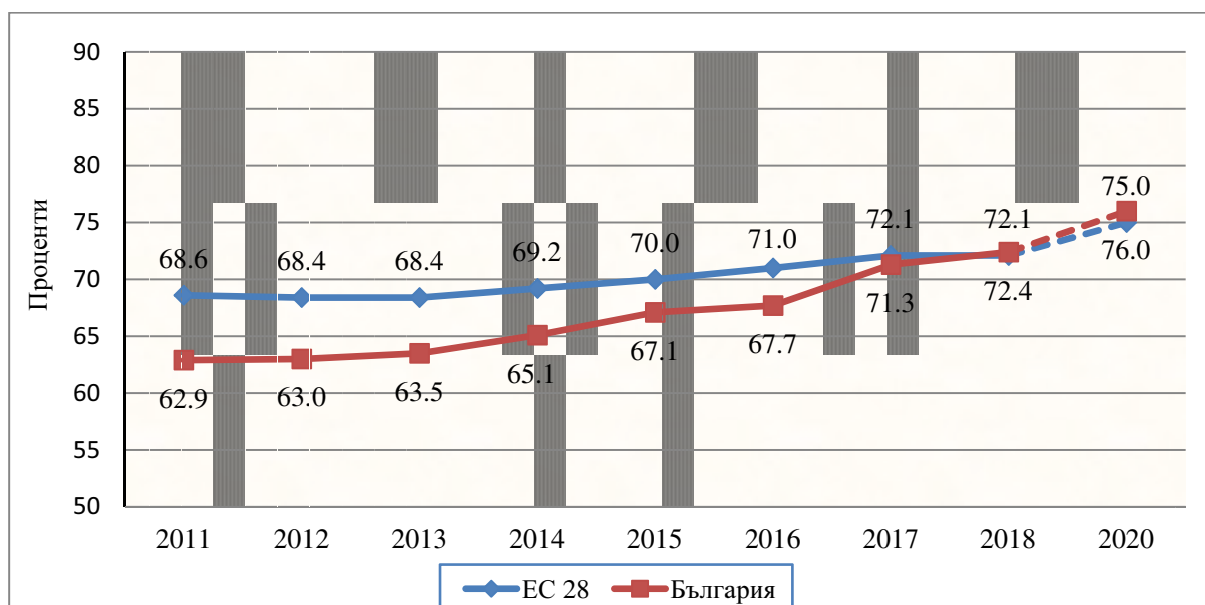
4. Заетост на населението на възраст 20 - 64 години

Заетостта се измерва чрез коефициента на заетост, представляващ относителен дял (%) на заетите лица от населението на същата възраст.

Заети са лицата на 15 и повече навършени години, които през наблюдавания период (една календарна седмица):

- извършват работа, дори за един час, за което получават работна заплата или друг доход;
- не работят, но имат работа, от която временно отсъстват поради болест, годишен отпуск, отпуск поради бременност и раждане, родителски отпуск, стачка или други причини.

Фиг. 9. Коефициент на заетост - относителен дял (%) на заетите лица от населението на възраст 20 - 64 години

Източник: НСИ/Евростат, Изследване на работната сила.

През 2018 г. заетостта сред лицата на възраст 20 - 64 навършени години нараства съществено - с 1.1 п.п. спрямо предходната година, и достига 72.4% (фиг. 9). Постигнатото равнище на заетост надхвърля това за предкризисния период (70.7% за 2008 г.) и доближава целта, заложена в стратегията „България 2020“ (76%), която е с 1 процентен пункт над целта на ЕС. Важно е да се отбележи, че нарастването на заетостта се очертава като тенденция за последните седем години и че през 2018 г. заетостта в България вече надминава средната за ЕС с 0.3 процентни пункта (фиг. 9).

Нарастването на заетостта е резултат на редица макроикономически и други фактори, сред които са растежът на брутния вътрешен продукт, възникването на нови работни места, подобряването на бизнес климата, преминаването от „скрита“ към регистрирана заетост. Ако тези фактори продължат своето положително въздействие, може да се очаква, че целта на България за достигане на 76% заетост ще бъде изпълнена до 2020 година.

Заклучение

Основният извод от представените данни и сравнения е, че състоянието на сектора за учене на възрастни през 2018 г. се подобрява по отношение на четирите наблюдавани показателя - участие на населението на възраст 25 - 64 години във формално или неформално образование или обучение, преждевременно напусналите образованието, дела на завършилите висше образование сред 30 - 34-годишните и заетостта на населението на възраст 20 - 64 години. Постигнатите положителни изменения обаче не са достатъчно големи, за да гарантират изпълнението на заложените национални цели за 2020 г. по най-важните показатели - участие на възрастните в образование и обучение и преждевременно напусналите образованието.

В заключение може да се отбележи, че в сектора за учене на възрастни е извършена съществена по обем работа и че реализацията на предлаганите мерки, целящи постигане на по-благоприятни стойности по отделните показатели, може да допринесе за по-нататъшното подобряване на състоянието на сектора за периода до 2020 година.

Повече статистически данни за образованието и обучението на възрастни по разширен кръг от показатели в различни разрези могат да се намерят в Националната информационна система за учене на възрастни (НИСУВ) в сайта на Министерството на образованието и науката на адрес: <http://lll.mon.bg>.

СЪСТОЯНИЕ НА СЕКТОРА ЗА УЧЕНЕ НА ВЪЗРАСТНИ СПОРЕД ОСНОВНИТЕ МЕЖДУНАРОДНО СРАВНИМИ СТАТИСТИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ

*Стоян Баев**

РЕЗЮМЕ Изготвяните от Европейската комисия годишни анализи на образованието и обучението за всяка от държавите - членки на ЕС, са повод да се потърсят допълнителни данни за нашата страна и да се анализират някои нови аспекти на наблюдаваните процеси в сектора за учене на възрастни. В Стратегическата рамка „Образование и обучение 2020“ чрез дефинираните от ЕК показатели са представени целите, определени от всяка страна, които трябва да бъдат постигнати до 2020 г. в следните конкретни тематични области:

- Участие на населението на възраст 25 - 64 години във формално или неформално образование или обучение - четириседмичен период;
- Преждевременно напуснали образование и обучение на възраст 18 - 24 години;
- Образователна структура на населението - завършили висше образование сред лицата на възраст 30 - 34 години;
- Заетост на населението на възраст 20 - 64 години.

В статията на основата на кратък анализ на данните по целевите показатели за България по стратегическата рамка на ЕС „Образование и обучение 2020“ са представени състоянието и тенденциите на сектора за учене на възрастни и някои нови аспекти на наблюдаваните процеси. Предложени са допълнителни мерки към сега действащите с оглед подпомагане на усилията за преодоляване на изоставането в някои конкретни области на образованието и обучението и постигане на напредък. Заедно с това е направен опит да се покаже как статистическите данни и анализи за образованието могат да послужат непосредствено за предлагане на мерки за напредък и формиране на политики.

В заключение се отбелязва, че досега в сектора за учене на възрастни е извършена съществена по обем работа и че реализацията на предлаганите мерки, целящи постигане на по-благоприятни стойности по отделните показатели, може да допринесе за по-нататъшното подобряване на състоянието на сектора за периода до 2020 година.

* Консултант по статистика на образованието в Министерството на образованието и науката, бивш началник на отдел в Националния статистически институт.

СОСТОЯНИЕ СЕКТОРА ОБУЧЕНИЯ ВЗРОСЛЫХ ПО ОСНОВНЫМ МЕЖДУНАРОДНЫМ СРАВНИТЕЛЬНЫМ СТАТИСТИЧЕСКИМ ПОКАЗАТЕЛЯМ

*Стоян Баев**

РЕЗЮМЕ Ежегодный анализ образования и обучения, подготовленный Европейской комиссией для каждой из стран-членов ЕС, является поводом для поиска дополнительных данных для нашей страны и анализа некоторых новых аспектов наблюдаемых процессов в секторе обучения взрослых. В Стратегической рамке „Образование и обучение 2020 года“ посредством показателей, определенных ЕК, представлены цели, которые должны быть достигнуты каждой страной к 2020 году в следующих конкретных тематических областях:

- Участие населения в возрасте от 25 до 64 лет в формальном или неформальном образовании или обучении - четырехнедельный период;

- Преждевременное прекращение образования и обучение в возрасте от 18 до 24 лет;

- Образовательная структура населения - лица, получили высшее образование в возрасте от 30 до 34 лет;

- Занятость населения в возрасте 20 - 64 лет.

В статье, на основе краткого анализа данных по целевым показателям для Болгарии в соответствии со стратегической рамкой ЕС „Образование и обучение 2020 года“, представлены состояние и тенденции сектора обучения взрослых и некоторые новые аспекты наблюдаемых процессов. Предложены дополнительные меры, к уже действующим, для поддержки усилий по преодолению отставания в некоторых конкретных областях образования и обучения и достижения прогресса. В то же время была предпринята попытка показать, как статистические данные и анализ в образовании могут использоваться непосредственно для предложения мер для достижения прогресса и формирования политики.

В заключении отмечается, что до сих пор сектор обучения взрослых проделал значительную работу и что реализация мер, предложенных для достижения более благоприятных значений по отдельным показателям, может способствовать дальнейшему улучшению состояния сектора до 2020 года.

* Консультант по статистике образования в Министерстве образования и науки, бывший начальник отдела Национального статистического института.

STATE OF THE ADULTS LEARNING SECTOR ACCORDING TO THE MAIN INTERNATIONALLY COMPARABLE STATISTICAL INDICATORS

*Stoyan Baev**

SUMMARY The annual education and training analyses prepared by the European Commission for each of the EU Member States provide an opportunity to look for further data for our country and to analyse some new aspects of the observed processes in the adult learning sector. The 2020 Education and Training 2020 Strategy, through the EC-defined indicators, sets out the targets set by each country to be achieved by 2020 in the following specific thematic areas:

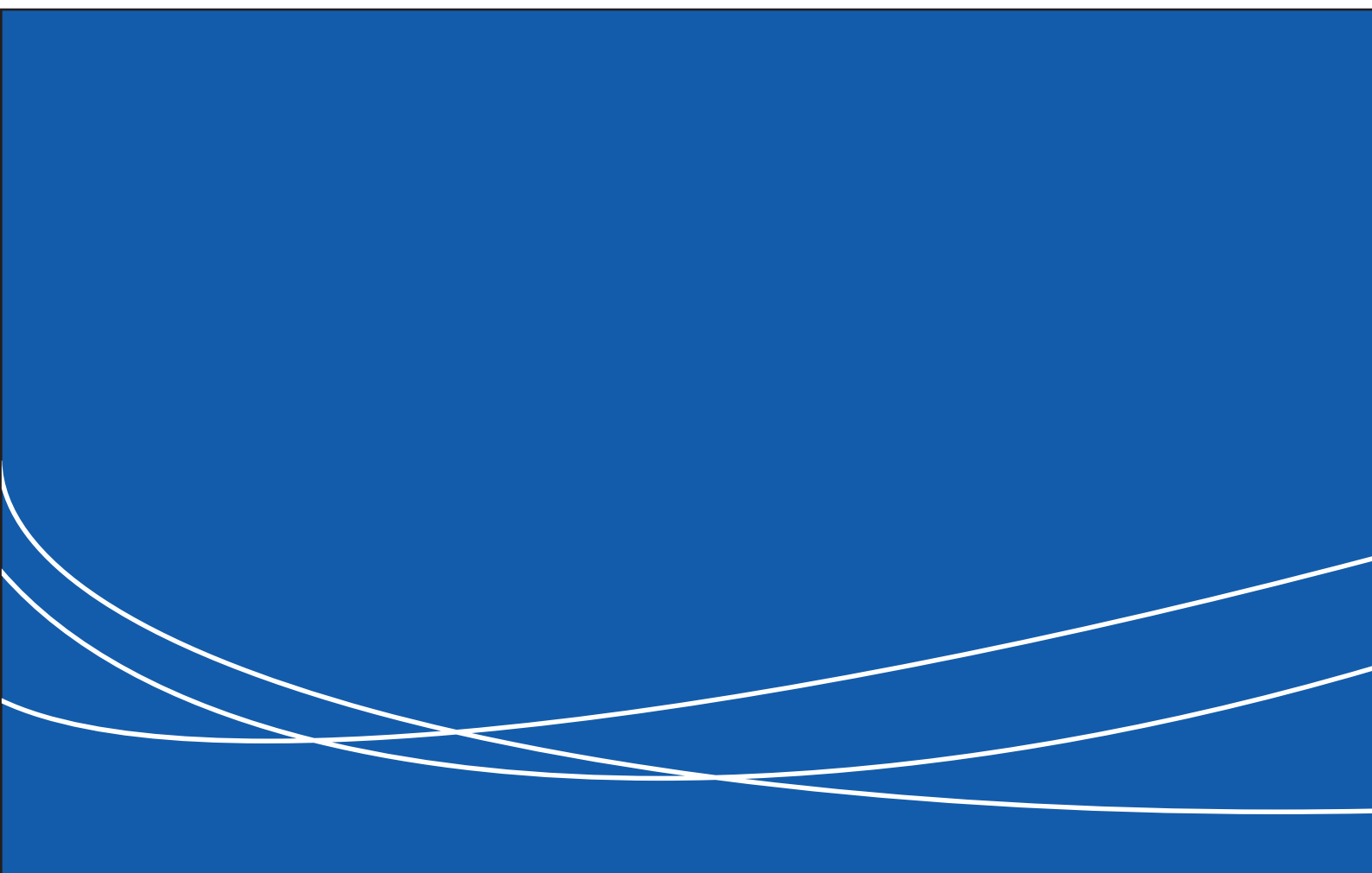
- Participation of the population aged 25 - 64 in formal or informal education or training - four weeks period;
- Early- dropouts from education and training aged 18 - 24;
- Educational structure of the population - higher education graduates from 30-34 years of age;
- Employment of the population aged 20 - 64.

The article, based on a brief analysis of the data on the target indicators for Bulgaria under the EU strategic framework “Education and Training 2020”, presents the state and trends of the adult learning sector and some new aspects of the observed processes. Additional measures are proposed to the current ones in order to support efforts to overcome the lag in some specific areas of education and training and to achieve progress. Along with this, an attempt has been made to show how statistics and analyses of education can be used directly to propose policy measures and policy-making.

Finally, it is noted that so far the adult learning sector has made a substantial amount of work and that the implementation of the measures proposed to achieve more favourable values across the individual indicators can contribute to further improvement of the state of the sector for the period until 2020.

* Consultant on Education Statistics at the Ministry of Education and Science, former head of department at the National Statistical Institute.

**БЪЛГАРСКАТА СТАТИСТИКА В ТРИ
СТОЛЕТИЯ**

ПРОФ. ЗДРАВКО СУГАРЕВ*Марта Сугарева**

Здравко Сугарев е виден български математик, статистик и икономист от ХХ век. Професор във ВИИ „Карл Маркс“, сега УНСС. Основател на катедра „Математика“ в УНСС (1963).

Роден е на 9 януари 1909 г. в гр. Кюстендил. Починал на 29 март 1993 г. в гр. София.

Той е шесто и последно дете в голямото семейство на Тодор Сугарев от втория му брак с Параскева Сугарева, по баща Големинова. От първия брак Тодор Сугарев има три дъщери - Цветанка, Невена и Пенка, а от втория - трима синове: Делчо (професор по архитектура), Стефан (професор по виола) и Здравко (професор по математика). Семейството е било задружно, културно и за пример сред кюстендилската общественост. Тодор Сугарев (1870 - 1927) е завършил Педагогическото училище в Кюстендил (1891) и е бил дългогодишен учител в образцовото основно училище и училищен инспектор.¹ Бил е комендант на гр. Кюстендил. Параскева Сугарева е от голям македонски род от гр. Прилеп, откъдето е също Пере Тошев, един от основателите на ВМРО.² Семейството ѝ се заселва в гр. Кюстендил след Освобождението.

Здравко Сугарев завършва средно образование през 1927 г. в Кюстендилската смесена гимназия, където освен науки учениците изучават теория и история на музиката, свирят на различни музикални инструменти, изнасят концерти. Здравко свири на флейта и на пиано, а братята му - на пиано, виолончело, виола и цигулка. Завършва математика в Софийския университет през 1932 година. Работи като учител в

* Дъщеря на Здравко Сугарев. Професор по *Статистика и демография* в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

¹ Сугарев Тодор Христов. Енциклопедичен речник „Кюстендил А - Я“, изд. на Българската академия на науките. София, 1988, с. 631.

² Непубликувани спомени на Асен Александров Големинов. От същия род е големият български композитор Марин Големинов - племенник на Параскева Сугарева.

гр. Котел. Преди войната специализира във Франция в Института по статистика при Парижкия университет (Сорбоната) (1937 - 1939); защитава докторска дисертация на тема „Процентното съотношение между момчета и момичета при раждане“ (*La masculinité des naissances*, 1939). Работи като асистент в същия университет. Работи като научен сътрудник в Статистическия институт за стопански проучвания при Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1943 - 1947); като началник на отдел „Статистика и планиране“ при ЦУ на БНБ (1948 - 1949). По време на аферата „Трайчо Костов“ е уволнен от БНБ и работи като счетоводител в завод „Васил Коларов“ (1950 - 1951).

Сключва брак с д-р Боряна Бочева Сугарева през септември 1944 г. в гр. София. От брака си има две деца - Тодор (род. 1945) и Марта (род. 1951).

Проф. Здравко Сугарев е основател и първи ръководител на катедра „Математика“ при ВИИ „К. Маркс“ - София, сега УНСС. Преподава също и курсове по *теория на вероятностите* и *демографска статистика* към катедра „Статистика“ на същия университет (1952 - 1976). Работи като професор в Икономическия институт на БАН (Икономико-математическа лаборатория). Чете лекции в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Висшия селскостопански институт (Пловдив), Висшата следдипломна школа; консултант е в Научноизследователския институт по статистика към Централното статистическо управление (днес Национален статистически институт).

Автор е на голям брой научни трудове в областта на теорията на вероятностите, статистиката, икономическите науки (счетоводство и финанси, трудови ресурси и др.) и демографията.

Има издадени редица монографии, статии и учебници по висша математика с теория на вероятностите³, статистика, икономически науки (финанси и счетоводство, трудови ресурси и др.), демография, учебник по демографска статистика⁴.

Основни публикации:

1. Висша математика. Учебник на студентите от икономическите институти, ч. 1, Аналитична геометрия. София, ВИИ, 1963 (в съавторство).
2. Демографска статистика. София, Наука и изкуство, 1975, 395 стр.
3. Демографска статистика (учебник). София, УИ „Стопанство“, 1992, 314 стр. (в съавторство).
4. Русев Б., З. Сугарев. Демографска статистика, УИ „Стопанство“, 2008.
5. Еластичност на потреблението на захар в България, 1940.
6. Методологически проблеми на статистическото отчитане на обръщаемостта на оборотните средства в промишлеността, 1956.
7. Особености при изследване на взаимозависимости в икономиката, 1968.
8. Сборник от задачи по висша математика. София, ВИИ „К. Маркс“, 1964

³ Манолов С., З. Сугарев. Висша математика - за студенти от икономическите институти. С., Наука и изкуство, 1964 (трето преработено издание).

⁴ Сугарев З. Демографска статистика. С., Наука и изкуство, 1967.

(авторски колектив).

9. Сборник от задачи по теория на вероятностите. София, ВИИ „К. Маркс“, 1965, 153 стр. (в съавторство).

10. Статистическо обхващане на взаимозависимости в областта на финансите. София, БАН, 1962, 120 стр.

11. Теория на вероятностите (учебник). София, Наука и изкуство, 1979, 358 стр. (в съавторство).

12. Финансова статистика. София, Наука и изкуство, 1957, 376 стр.

(<http://departments.unwe.bg/stat/bg/pages/12750/сугарев.html>).

Други по-важни трудове и научни постижения:

„Обръщаемост на оборотните средства“ (1956)

„Изследвания върху рентабилността“ (1963)

„Демография на България“ (в съавторство, 1974)

Неговият учебник за ВУЗ „Демографска статистика“ представлява основен труд в областта на демографската методология.

Автор е на концепцията за „динамична съвкупност“ (в статистиката, демографията, финансите и др.).

Носител е на орден „Кирил и Методий“ I ст. (1979).

Преподаване на математика и статистика за студенти по икономически науки в България

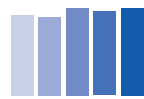
Здравко Сугарев е един от основоположниците на преподаването на математика и статистика във висшите училища по икономически науки в България. Както вече отбелязах, той е основател на катедра „Математика“ в най-голямото и най-старо висше икономическо училище в България и Югоизточна Европа с почти 100-годишна история (<https://www.unwe.bg/>). Трябва да отбележа, че преподаването на математика и статистика във висшите училища по икономически науки в България, както и в други страни, все още поставя редица проблеми както пред студентите, така и пред преподавателите и администраторите на науката. Ще добавя, че тези проблеми се коренят в самата същност на математиката като наука и в специфичния статистически подход, необходим за успешното ѝ приложение в икономическите изследвания, както и в изследванията по други дисциплини - биология, медицина, социология, политология и много други. Статистиката (като приложна математика, основаваща се на теорията на вероятностите) е свързващото звено между математическия апарат (чието овладяване изисква прецизност и специална математическа подготовка) и съответната научна област, в която се прилагат математическите модели. За успешното овладяване на статистическия подход и начин на мислене, както и на основните статистически методи и софтуерни програми, е необходимо обучението по статистиката да започне още от ученическата скамейка, след което да продължи в университета. Липсата на подходящо

обучение по статистика в училище обуславя трудностите при преподаването, правилното усвояване и прилагане на статистиката в икономическите изследвания, както и в изследванията на други науки - медицина, фармация, социология и други.

В последните години у нас, както и в други европейски държави, се провежда реформа в средното образование, целяща да актуализира материала, преподаван на учениците по математика, така че той да съответства в по-голяма степен на нуждите на съвременното развитие на тази наука, както и на възможностите на статистиката, прилагана в други природни и социални науки. Учебните програми и учебниците търпят промени. Тези промени имат за цел да подпомогнат овладяването от учениците на учебния материал по математика и статистика и създаването у тях на здрава основа за успешно изучаване и прилагане на тези науки във висшето образование по икономически (и други нематематически) специалности.

Нужно е да се повиши математическата и статистическата грамотност на цялото население. Понятия като „относителен дял“, „процент“, „процентно разпределение“ и „вероятност“, четенето и съставянето на таблици би трябвало да са част от базовата грамотност на съвременния гражданин. Очевидно е, че реформата в тази област предстои.

В тази насока учебникът на З. Сугарев и С. Каменаров (1974) и съответният сборник от задачи (1965) могат да бъдат изключително полезни.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Манолов С., З. Сугарев (1964). Висша математика - за студенти от икономическите институти. С., Наука и изкуство (трето преработено издание).

Сугарев З. (1967). Демографска статистика. С., Наука и изкуство.

Сугарев, З. и кол. (1965). Сборник от задачи по теория на вероятностите. София, ВИИ „К. Маркс“, 153 стр. (в съавторство).

Сугарев, З., С. Каменаров (1974). Теория на вероятностите. С., Наука и изкуство.

ПРОФ. ЗДРАВКО СУГАРЕВ*Богдан Богданов**

РЕЗЮМЕ Здравко Сугарев е виден български математик, статистик и икономист от ХХ век. Професор във ВИИ „Карл Маркс“, сега УНСС. Основател на катедра „Математика“ в УНСС (1963).

Роден е на 9 януари 1909 г. в гр. Кюстендил.

Проф. Здравко Сугарев е основател и първи ръководител на катедра „Математика“ при ВИИ „К. Маркс“ - София, сега УНСС. Преподава също и курсове по *теория на вероятностите* и *демографска статистика* към катедра „Статистика“ на същия университет (1952 - 1976). Работи като професор в Икономическия институт на БАН (Икономико-математическа лаборатория). Чете лекции в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Висшия селскостопански институт (Пловдив), Висшата следдипломна школа; консултант е в Научноизследователския институт по статистика към Централното статистическо управление (днес Национален статистически институт).

Автор е на голям брой научни трудове в областта на теорията на вероятностите, статистиката (най-вече демографската статистика) и други икономически науки - счетоводство, финанси, трудови ресурси и други.

Умира на 29 март 1993 г. в гр. София.

* Д-р, заместник-председател на Националния статистически институт; e-mail: VBogdanov@nsi.bg.

ПРОФ. ЗДРАВКО СУГАРЕВ*Богдан Богданов**

РЕЗЮМЕ Здравко Сугарев - выдающийся болгарский математик, статистик и экономист XX века. Профессор Высшего института экономики им. Карла Маркса, ныне Университ национальной и мировой экономики. Основатель кафедры математики в Университете национальной и мировой экономики (1963).

Здравко Сугарев родился 9 января 1909 года в городе Кюстендил. Проф. Здравко Сугарев является основателем и первым заведующим кафедрой математики в Высшем институте экономики „К. Маркс“ - г. София, сейчас Университ национальной и мировой экономики. Он также преподает теорию вероятностей и демографическую статистику на факультете статистики в том же университете (1952 - 1976). Является профессором Института экономики Болгарской академии наук (Экономико-математическая лаборатория). Читает лекции в Софийском университете „Св. Климент Охридский“, Высшем сельскохозяйственном институте (Пловдив), в Высшей аспирантской школе; консультант Научно-исследовательского института статистики при Центральном статистическом управлении (ныне Национальный статистический институт).

Он является автором многочисленных научных работ в области теории вероятностей, статистики (главным образом, демографической статистики) и других экономических наук - бухгалтерского учета, финансов, трудовых ресурсов и других.

Проф. Здравко Сугарев скончал 29 марта 1993 года в Софии.

* Д-р, зам.-председателя Национального статистического института; e-mail: BBogdanov@nsi.bg.

PROF. ZDRAVKO SUGAREV*Bogdan Bogdanov**

SUMMARY Zdravko Sugarev is a prominent Bulgarian mathematician, statistician and economist of the twentieth century. Professor at Carl Marx Higher Institute of Economics, now UNWE. Founder of the Mathematics Department at the University of National and World Economy (1963).

He was born on January 9, 1909, in the town of Kyustendil.

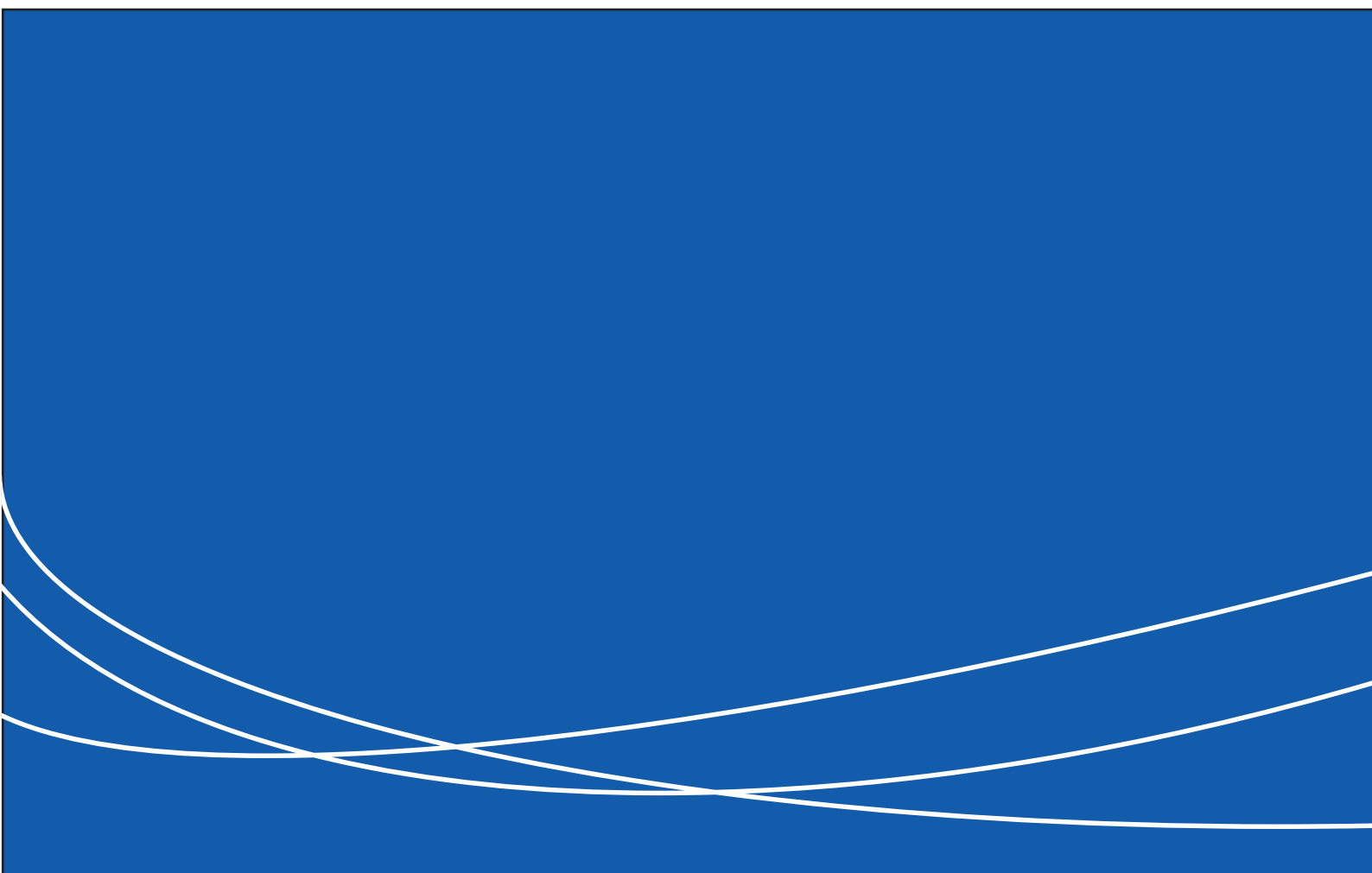
Prof. Zdravko Sugarev is founder and first head of the Department of Mathematics at the Higher School of Economics 'K. Marx' - Sofia, now UNWE. He also teaches probability theory classes and demographic statistics at the Department of Statistics at the same university (1952 - 1976). He works as a professor at the Institute of Economics at the Bulgarian Academy of Sciences (Economic and Mathematical Laboratory). Reads lectures at the Sofia University 'St. Kliment Ohridski', Higher Agricultural Institute (Plovdiv), Higher postgraduate school; consultant at the Research Institute of Statistics at the Central Statistical Administration (now National Statistical Institute).

He is the author of numerous scientific papers in the field of probability theory, statistics (mostly demographic statistics) and other economic sciences - accounting, finance, labour resources and others.

He died on 29 March 1993 in Sofia.

* Dr., Deputy Chair of the National Statistical Institute; e-mail: BBogdanov@nsi.bg.

**ИНФОРМАЦИИ, РЕЦЕНЗИИ,
КОНСУЛТАЦИИ**

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ СДРУЖЕНИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ СТАТИСТИЦИ

*Соня Златанова**

В своята 138-годишна история статистиците в България учредяват три професионални сдружения - през 1947, 1990 и 1999 година.

Първото професионално сдружение на статистиците в България е основано на 26 февруари 1947 г. и е наречено **Българско статистическо дружество**. На Учредителното събрание е одобрен Устав на Дружеството и е избран първият Управителен и Контролен съвет. За председател на Дружеството е избран проф. д-р Иван Стефанов - министър на финансите, подпредседател е проф. д-р Прокопи Киранов - главен директор на Главна дирекция на статистиката, секретар-касиер - Владимир Василев, и членове - Петър Пенчев и проф. д-р Анастас Тотев. Контролният съвет се състои от трима души - Цоню Цончев - управител на Българската народна банка, Яню Грудев и Здравко Сугарев.

Уставът на Българското статистическо дружество ясно дефинира неговите цели:

- да обедини работниците в областта на статистиката и да работи за развитието на статистическата мисъл и практика;
- да проучва и разработва всякакви проблеми на статистическата методология;
- да действа за създаването на пълна статистика на социално-икономическия живот в България;
- да съдейства за популяризиране на статистиката, нейните методи и значение, както и за издигането на положението и реномето на работниците в областта на статистиката.

* Младши експерт в отдел „Публикации, библиотека и дигитални продукти“, НСИ; e-mail: SZlatanova@nsi.bg.

В Устава са регламентирани дейностите на Дружеството, чрез които ще бъдат постигнати неговите цели:

- да обсъжда въпроси в кръга на Дружеството и да взема становище по тях;
- да публикува или да съдейства за публикуването на специални статистически периодични издания и други научни трудове;
- да организира и съдейства за провеждането на курсове, беседи и други подобни мероприятия с цел публично разясняване на въпроси от областта на статистиката;
- да подпомага проявяващите интерес към статистиката научни организации, групи учаци, научни институти и други.

Финансовите средства Дружеството набира от членски внос, от своите издания, от дарения и други.

Броят на членовете е неограничен. Те са редовни и почетни.

Редовни членове се приемат от Управителния съвет въз основа на писмена молба и препоръка на двама редовни членове. Плащат определените им от Общото събрание вноски по предложение на Управителния съвет.

Редовни членове могат да бъдат:

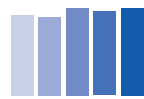
- отделни лица;
- лица, владеещи теоретически основите на статистиката;
- учени, прилагащи в своята дейност статистическия метод и проявяващи интерес към въпросите на статистиката, както и желаещи да работят в сферата на статистическата наука;
- юридически лица - учреждения, организации и др., които ценят услугите на статистиката, желаят да бъдат полезни за издигането на престижа ѝ и направят дарение поне 100 лева. Юридическите лица се приемат от Управителния съвет.

Почетни членове могат да бъдат лица с особени заслуги към статистиката и нейните задачи. Избират се от Общото събрание.

Всички членове имат задължение да проявяват постоянен интерес към дейността на Дружеството, да посещават определените за тях събирания, както и да съдействат по всякакъв начин за постигане на задачите на Дружеството.

Събранията на редовните членове са организационни и научни. На организационните събрания се избират Управителен и Контролен съвет, одобрява се отчетът за изтеклата година. Свикват се редовно веднъж в годината, а при нужда - извънредно по решение на Управителния съвет. Колективните членове имат право на по един глас. Научните събрания се свикват с цел обсъждане на въпроси от областта на статистиката. Освен събранията на редовните членове се организират публични събрания за изнасяне на сказки, реферати, доклади, обсъждане на действия от по-широк обществен характер и други.

Съгласно Устава на Българското статистическо дружество Управителният съвет се състои от петима души, избрани за една година на общо годишно събрание. Било е възможно те да бъдат преизбирани. Разпределяли са длъжностите помежду си - председател, подпредседател и секретар-касиер. Контролният съвет се състои от трима членове, преизбираеми. Избирани са от общо годишно събрание за една година.

Дружеството поддържа най-тесни връзки с Главната дирекция на статистиката, със статистическите отдели, курсове и семинари в университетите и други висши училища, както и с други институти, които си поставят за задача научно разработване и практическо осъществяване на въпросите на статистиката. Съгласува дейността си с Научния съвет за статистика при Главната дирекция на статистиката. Поддържа връзки със сродни институти в чужбина.

От общите разпоредби на Устава става ясно, че в градовете с университетски катедри по статистика могат да бъдат създадени клонове на Дружеството при най-малко петима редовни членове.

При закриване на Дружеството имуществото се предава на фонд „Библиотека и научни публикации“ при Главната дирекция на статистиката за управление до образуване на ново дружество.

На 26 октомври 1990 г. е учредено второто професионално сдружение на статистиците в България. Представители на катедра „Статистика“ към Университета за национално и световно стопанство (УНСС) - София, катедра „Статистика“ към Икономическия университет - Варна, катедра „Математика и статистика“ при Стопанската академия „Д. А. Ценов“ - Свищов, и други висши учебни заведения, ръководството на Централното статистическо управление (ЦСУ), видни представители на статистическата наука и практика след задълбочени дискусии и размяна на мнения учредяват **Съюз на статистиците в България**.

Учредителното събрание приема Устава и избира временно ръководство на Съюза:

- проф. Стефан Станев - председател;
- доц. к.и.н. Димитричка Косева;
- доц. к.и.н. Стоян Костов;
- гл. ас. к.и.н. Стоян Цветков - зам.-председател на ЦСУ;
- гл. ас. к.и.н. Димитър Аркадиев.

Единодушно е избран и Контролен съвет в състав:

- проф. д-р Александър Димитров - председател;
- доц. к.и.н. Тодор Тодоров;
- гл. ас. Труфанка Якова.

Съгласно Устава новоучреденият Съюз на статистиците в България се определя като „обществена, доброволна, независима, неполитическа и творческо-професионална организация на работещите в областта на теорията и практиката на статистиката и иконометрията“. Съюзът е юридическо лице със седалище гр. София.

При наличието на необходимите правни и финансови условия той може да бъде колективен член на Съюза на учените в България, Международния статистически институт и други международни организации по статистика и иконометрия. Обединяването на статистиците в България в съюз не ги ограничава да членуват в творческо-професионални, синдикални и други организации, съюзи, общности и други.

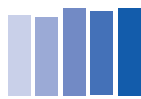
Уставът регламентира целта на Съюза - да „съдейства за развитието и усъвършенстването на българската статистическа наука и практика и да защитава

професионалните и творческите интереси на работещите в областта на статистиката“. За постигане на тази цел се поставят следните задачи:

- да съдейства на статистическата служба на страната за повишаване на качеството и достоверността на статистическата информация;
- да подпомага подготовката на статистическите кадри и повишаването на тяхната квалификация, като провежда мероприятия за възпитание на младото поколение в дух на приемственост и доразвиване на добрите традиции в статистическата наука и практика;
- да съдейства за изпращането на специалисти статистици в чужбина за участие в международни конференции, симпозиуми и други;
- да съдейства за изпращането на изявени млади кадри на специализация в чужбина;
- да организира конференции, симпозиуми, курсове, семинари, срещи и други творчески прояви за обмяна на опит и по-нататъшно развитие на статистическата теория и практика;
- периодично да присъжда награди за високи научни постижения и висок професионализъм;
- да популяризира и пропагандира статистическите знания и статистическите данни сред населението и потребителите на статистическа информация;
- да защитава административно и правно професионалните и творческите интереси на българските статистици;
- да представя българската статистика в чужбина и разпространява извън страната информация за нейните постижения;
- да съдейства за публикуването на трудовете на своите членове в чужбина, за размяна на книги, списания, бюлетини, библиографска и статистическа информация с други страни;
- да оказва обществен контрол върху членовете относно изпълнението на професионалните задължения и спазването на изискванията на етиката и морала;
- да съдейства за усъвършенстване на законодателството на статистическата дейност.

Член може да бъде всеки гражданин, който се занимава професионално или любителски в областта на теорията и практиката на статистиката и приема Устава на Съюза. Чуждестранен гражданин, който има интерес към българската статистическа теория и практика, също може да бъде член на Съюза. За почетни членове се определят български и чуждестранни граждани с особени научни и практически постижения, придобили национално и международно значение. Избирането на почетни членове става от Конференцията на Съюза.

Дружеството е основната организационна единица и се създава на териториален или производствен принцип при наличието най-малко на петима учредители, отговарящи на изискванията на Устава. Създаването на дружества е по инициатива на отделни лица или на ръководните органи на Съюза. Новооснованото дружество представя пред Управителния съвет учредителен протокол, списък на членовете на

дружеството и на ръководните му органи, както и програма за работа през текущата година. Всяко дружество изпълнява целите и задачите на Съюза в района или работното място, където е създадено, работи по годишната програма, приета от Общото събрание на дружеството, и прави предложения пред Управителния съвет на Съюза. Всяко дружество осъществява дейността си като самостоятелна организационна единица и открива самостоятелна сметка.

Кандидатите за членове на Съюза на статистиците в България подават молба до ръководството и се приемат от него, ако се занимават професионално или любителски в областта на теорията и практиката на статистиката и приемат Устава на Съюза. Учредителите на дружеството стават членове с неговото създаване въз основа на учредителните протоколи на Учредителната конференция или Учредителното събрание на дружеството.

Всеки член на Съюза има право:

- да избира и да бъде избран в ръководните органи на Съюза и на дружеството, като избирането в ръководните органи може да бъде най-много за два последователни мандата;
- да участва в обсъжданията и вземането на решения в дружеството и други ръководни органи, ако е член;
- да участва в дейностите на Съюза;
- да му се оказва съдействие при повишаване на професионалната квалификация;
- да бъде подпомаган материално и морално;
- да ползва помощта на Съюза при решаване на въпроси, свързани с интелектуалната собственост върху негови научни, практикоприложни и други продукти в областта на статистиката.

Задълженията на членовете са:

- да спазват Устава на Съюза и да изпълняват решенията му;
- да съдействат за постигане на целите и задачите на Съюза;
- да повишават непрекъснато професионалната си подготовка;
- да участват активно в дейността на Съюза и в провежданите от него мероприятия;
- стриктно да спазват професионалната и научната етика на статистика;
- да плащат редовно членския си внос.

Членовете плащат встъпителен членски внос в размер на 10 лв., като годишният членски внос е: за учащи и пенсионери - по 1 лв., за работещи - по 1% от средната месечна работна заплата през предходната година. При заплащане на членския внос важи устна декларация на члена за размера на заплатата му. Приетите през втората половина на годината плащат 50% от полагаемия се членски внос. Събраният членски внос се разпределя, като за дружеството остава целият встъпителен членски внос, както и 70% от годишния членски внос.

Членството в Съюза се прекратява при поискване на члена пред дружеството, в което членува, или при изключването му от дружеството. Изключването на редовен член става от Общото събрание на дружеството, когато наруши Устава и без

уважителни причини не изпълнява възложените му задачи или когато с поведението си злепоставя името на Съюза и нарушава нормите на професионалната и научната етика на статистика. Несъгласният с решението на дружеството за неговото изключване се обръща към Управителния съвет, който взема окончателното решение.

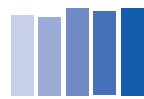
Ръководните органи на Съюза са:

- Конференцията;
- Управителният съвет;
- Контролният съвет.

Конференцията е върховен орган на Съюза. Тя избира и освобождава Управителния съвет, Контролния съвет и техните председатели, изслушва и приема отчетите на Управителния и Контролния съвет, обсъжда и взема решения по всички основни въпроси, свързани с дейността на Съюза, изменя Устава и разглежда жалби, молби и други. Конференцията се свиква най-малко веднъж на две години. Времето и мястото на провеждането ѝ се определят от Управителния съвет и се обявяват най-малко 45 дни преди откриването ѝ. В нея участват представители на съюзните членове, избрани от Управителния съвет, осигуряващи необходимото представителство на всички дружества. Конференцията може да взема решения при присъствие най-малко на две трети от избраните делегати, като решенията се вземат с обикновено мнозинство. Изборът на Управителния съвет, на неговия председател и на председателя на Контролния съвет става чрез тайно гласуване, като се спазват принципите на обявяване и приемственост. Членовете на Управителния и на Контролния съвет не могат да бъдат избирани за повече от два последователни мандата. За членове и председатели на Управителния и на Контролния съвет може да бъде издигана повече от една кандидатура. Извънредна конференция се свиква по решение на Управителния съвет или по искане на една пета от членовете на Съюза, потвърдено с техните подписи. Управителният съвет и неговият председател ръководят дейността на Съюза между конференциите.

Управителният съвет изпълнява задачите на Съюза между конгресите, като приема годишните планове за дейността и годишния бюджет, избира специални комисии и други органи и определя техните функции, прави предложения за награждаване с държавни и съюзни награди. Съюзните награди се учредяват от Конференцията по предложение на Управителния съвет, който решава всички други въпроси, свързани с дейността на Съюза. Дейността на Управителния съвет се регламентира от правилник, приет от Конференцията. Управителният съвет утвърждава щата на Съюза, приема плана за издателската дейност, избира главен редактор и редколегия на печатния орган на Съюза и Изпълнително бюро изпълнява решенията на Конференцията и Управителния съвет и текущо ръководи дейността на Съюза. Броят и съставът на Изпълнителното бюро се определят от Управителния съвет в зависимост от обема и сложността на работата.

Контролният съвет се избира от Конференцията, която определя броя на членовете и приема правилника за дейността му. Спорове по финансови и имуществени въпроси между Изпълнителното бюро и Контролния съвет се обсъждат и решават на съвместно пленарно заседание на Управителния и Контролния съвет съобразно

националното законодателство. Контролният съвет осъществява контрол върху финансовата дейност и имуществото на Съюза, излиза с препоръки и предложения пред Управителния съвет и Конференцията и се отчита пред Конференцията.

Висш ръководен орган на Съюза е Общото събрание, което включва всички членове в съответния район или работно място. Общото събрание се свиква всяка година и приема отчета, бюджета и избира ръководни органи. Може да взема решения, ако присъстват най-малко две трети от членовете му. Избира ръководството на Съюза и неговия председател, както и Контролната комисия и нейния председател. Ръководството управлява дейността на Съюза до следващото Общо събрание. Броят на членовете на ръководството се определя от Общото събрание.

Контролната комисия осъществява контрол върху финансите и имуществото на дружеството. Отчита се пред Общото събрание на клона. Спорните въпроси между ръководството и Контролният съвет на дружеството се решават от Общото събрание.

Съюзът на статистиците в България е изграден и функционира на принципа на самоиздръжка. Паричните средства се набират в левове и чуждестранна валута от встъпителен и редовен членски внос, постъпления от научноприложни и други дейности на Съюза, дарения, помощи от български и чуждестранни спонсори, субсидии и приходи от издателска дейност. Бюджетът предвижда разходи за издръжка на щатни длъжностни лица, специализации, стипендии, награди и помощи, субсидии на клоновете, издателска дейност, както и за мероприятия на Съюза, утвърдени с годишната програма за работа.

От заключителните разпоредби на Устава става ясно, че Управителният съвет издава указания за приложението му и има право да тълкува неговите членове, точки и алинеи. Уставът може да бъде изменен от Конференцията с мнозинство две трети от всички избрани делегати.

На 16 декември 1999 г. в Университета за национално и световно стопанство провежда Учредителното събрание на доброволна творческа организация с идеална цел, наречена **Сдружение на статистиците в България**. Участници в Учредителното събрание са служители на Националния статистически институт, Министерството на финансите, Центърът за икономическо развитие, представители на Българската академия на науките, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Университета за национално и световно стопанство, Югозападния университет в Благоевград, Икономическия университет във Варна, Стопанската академия „Д. А. Ценов“ в Свищов, Тракийския университет в Стара Загора и др., статистици, работещи в частни фирми или на свободна практика, както и студенти от магистърски програми на специалността „Статистика и иконометрия“. В ръководството на Сдружението на статистиците в България са избрани:

- председател: доц. д-р Стоян Цветков - УНСС, и
- членове:
- доц. д-р Димитър Вътев - Софийски университет „Св. Климент Охридски“;
 - ст.н.с. Стоян Тотев - Икономически институт при БАН;
 - доц. д-р Димитър Радилков - Икономически университет - Варна;
 - Сергей Цветарски - Национален статистически институт;

- Лиляна Дудева - Център за икономическо развитие;
- Александър Цветков - Национален статистически институт.

Сдружението на статистиците в България е регистрирано като доброволно, творческо и професионално сдружение с идеална цел. Главната му цел е да развива и поощрява развитието на статистическата наука и практика в страната.

Задачите, които си поставя за постигане на своята цел, са:

- да съдейства за поддържането на високо професионално ниво на членовете и за повишаване на социалния статус на статистическата професия;
- да защитава интересите на своите членове;
- да съдейства за разпространението на знания по статистика сред потребителите на статистически данни;
- да съдейства за повишаване на равнището на образованието по статистика;
- да съдейства за усъвършенстване на статистическите изследвания, за повишаване на качеството и достоверността на статистическата информация;
- да допринася за осъществяване на интеграция и координация на изследванията на официалната статистика в страната;
- да работи за интегриране на статистическата система на страната с изискванията на европейската статистика;
- да съдейства за подобряване на контактите на своите членове с Асоциацията на балканските статистици и с Международния статистически институт, неговите секции и с други статистически институции.

Сдружението организира и съдейства за организирането на научни прояви - конференции, конгреси и симпозиуми. Издава и разпространява информационни бюлетени за дейността си, съдейства за финансиране на перспективни статистически изследвания, както и при изработването на учебни планове и учебни помагала по статистика. Разпространява информация сред своите членове за съвременните статистически методи и изследвания и за научните събития в областта на статистиката у нас и в чужбина. Организира обсъждания на методологически и методически решения на съвременни изследвания на официалната статистика в България и чужбина. При осъществяване на своята дейност Сдружението може да се присъединява към национални и международни статистически организации на конфедеративен принцип, като в същото време запазва своята самостоятелност. Сдружението на статистиците в България и Националният статистически институт издават и разпространяват периодичен печатен орган - списание „Статистика“.

Членовете на дружеството са пълноправни и почетни.

Пълноправни членове могат да бъдат пълнолетни физически лица и юридически лица, които проявяват интерес към статистиката, приемат и спазват Устава на Сдружението и решенията на неговите ръководни органи. Новите членове се приемат от Общото събрание след подаване на заявление от кандидата до Управителния съвет, който препоръчва приемането или отхвърлянето на кандидатурата на следващото Общо събрание. Общото събрание освобождава със свое решение членове, ако не са плащали членски внос повече от една година, ако са осъдени с влязла в сила присъда за престъпление от общ характер или по молба на съответния член.

Почетни членове се избират от Общото събрание по предложение на Управителния съвет въз основа на техния принос и заслуги към статистическата наука и практика и изпълнението на целите на Сдружението. Почетните членове не плащат членски внос, могат да бъдат и чуждестранни граждани.

Всеки член има право да получава информационни бюлетини и друга информация за дейността на Сдружението, да избира и да бъде избран в Управителния съвет, да участва в Общото събрание с право на един глас, да предлага на Управителния съвет теми и проблеми за обсъждане от Общото събрание, да ползва материалната база и имуществото на Сдружението по ред и начин, определени от Общото събрание. Всеки член е длъжен да спазва Устава и решенията на ръководните органи.

Постоянните органи на Сдружението са:

- Общо събрание;
- Управителен съвет;
- Контролна комисия.

Общото събрание е основен орган на Сдружението и се състои от всички членове. Заседанията са редовни и извънредни, като заседание се свиква от Управителния съвет най-малко веднъж годишно по искане на поне една десета от членовете му. Решение се взема с мнозинство, като с квалифицирано мнозинство - две трети от присъстващите - се вземат решения за промяна в Устава, за прекратяване на дейността на Сдружението или за сливането му с друго. Заседание се свиква един месец след писмено уведомяване на всички членове. В уведомлението се посочват мястото, датата и часът на събитието, както и дневният ред на въпросите, които са предложени за обсъждане. Заседанието е редовно, ако на него присъстват повече от половината членове. При липса на кворум се насрочва ново заседание. Заседанията се протоколират. Общото събрание избира Управителния съвет и неговия председател, обсъжда и приема текущи и годишни отчети на Управителния съвет, утвърждава или отменя негови решения, взема решения по финансови и имуществени въпроси, определя размера на членския внос и други.

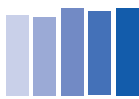
Управителният съвет се състои от седем души - председател и шестима членове, които се избират на първото заседание, като техният мандат е тригодишен. Едно лице не може да бъде избрано за председател за повече от два последователни мандата. Управителният съвет ръководи дейността на Сдружението между заседанията на Общото събрание, осъществява координацията между Сдружението и организациите, в които то участва.

Контролният съвет се състои от трима души. Осъществява контрол върху финансовата дейност и имуществото на Сдружението и прави отчет за всяко годишно общо събрание.

Основна организационна единица на Сдружението е секцията. Дейността ѝ се урежда от правилник, одобрен от Общото събрание, като секция се формира от не по-малко от петима членове. Членовете на Сдружението не са задължени да членуват в секция, но имат право да членуват в повече от една.

Финансовите средства се набират от членски внос, дарения и безвъзмездно отпускане на средства от физически лица, които не поставят условия, противоречащи на Устава, субсидии от държавата, субсидии от международни организации. Редът за използване на имуществото се определя от Общото събрание.

Сдружението е учредено без определен срок.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

<http://statlib.nsi.bg:8181/bg/lister.php?iid=DO-010001510&page=2>

<http://statlib.nsi.bg:8181/bg/lister.php?iid=DO-010004292>

<http://statlib.nsi.bg:8181/bg/lister.php?iid=DO-010005099>

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ СДРУЖЕНИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ СТАТИСТИЦИ

*Соня Златанова**

РЕЗЮМЕ В своята 138-годишна история статистиците в България учредяват три професионални сдружения - през 1947, 1990 и 1999 година.

Първото професионално сдружение на статистиците в България е основано на 26 февруари 1947 г. и е наречено Българско статистическо дружество. На Учредителното събрание е одобрен Устав на дружеството и е избран първият Управителен и Контролен съвет.

На 26 октомври 1990 г. е учредено второто професионално сдружение на статистиците в България. Представители на катедра „Статистика“ на Университета за национално и световно стопанство, катедра „Статистика“ на Икономическия университет - Варна, катедра „Математика и статистика“ на Стопанската академия „Д. А. Ценов“ - Свищов, и други висши учебни заведения, ръководството на Централното статистическо управление, видни представители на статистическата наука и практика след задълбочени дискусии и размяна на мнения учредяват Съюз на статистиците в България.

На 16 декември 1999 г. в Университета за национално и световно стопанство се провежда Учредителното събрание на доброволна творческа организация с идеална цел, наречена Сдружение на статистиците в България. Участници в Учредителното събрание са служители на Националния статистически институт, Министерството на финансите, Центъра за икономическо развитие, представители на Българската академия на науките, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Университета за национално и световно стопанство в София, Югозападния университет в Благоевград, Икономическия университет във Варна, Стопанската академия „Д. А. Ценов“ в Свищов, Тракийския университет в Стара Загора и др., статистици, работещи в частни фирми или на свободна практика, както и студенти от магистърски програми на специалността „Статистика и иконометрия“.

* Младши експерт в отдел „Публикации, библиотека и дигитални продукти“, НСИ; e-mail: SZlatanova@nsi.bg.

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ ОБЪЕДИНЕНИЯ БОЛГАРСКИХ СТАТИСТИКОВ

*София Златанова**

РЕЗЮМЕ За свою 138-летнюю историю болгарские статистики создали три профессиональные ассоциации - в 1947, 1990 и 1999 годах.

Первая профессиональная ассоциация статистиков в Болгарии была основана 26 февраля 1947 года и названа Болгарским статистическим обществом. Учредительное собрание утвердило Устав компании, и был избран первый Управляющий и Контролирующий совет.

26 октября 1990 года была учреждена вторая профессиональная ассоциация статистиков в Болгарии. Представители кафедры „Статистика“ в Университете национальной и мировой экономики, кафедры „Статистика“ Экономического университета - г. Варна, кафедры „Математика и статистика“ Экономической академии им. Д. А. Ценова - г. Свиштов и другие высшие учебные заведения, руководство Центрального статистического управления, выдающиеся представители статистической науки и практики, после широких дискуссий и обмена мнениями учредили Союз статистиков в Болгарии.

16 декабря 1999 года в Университете национальной и мировой экономики проводится Учредительное собрание добровольной творческой организации под названием Ассоциация статистиков в Болгарии. Участниками Учредительного собрания являлись сотрудники Национального статистического института, Министерства финансов, Центра экономического развития, представители Болгарской академии наук, Софийского университета „Св. Климент Охридский“, Университет национальной и мировой экономики в Софии, Юго-Западный университет в Благоевграде, Экономический университет в Варне, Экономическая академия „Д. А. Ценов“ в Свиштове, Фракийский университет в г. Стара Загора и др., статистики, работающие в частных фирмах или на свободной практике, а также студенты обучающиеся по магистерским программам по специальности „Статистика и эконометрика“.

* Младший эксперт отдела „Публикации, библиотека и цифровые продукты“, НСИ; e-mail: SZlatanova@nsi.bg.

THE PROFESSIONAL ASSOCIATIONS OF THE BULGARIAN STATISTICIANS

*Sonya Zlatanova**

SUMMARY In its 138-year history, statisticians in Bulgaria have set up three professional associations - in 1947, 1990 and 1999.

The first professional association of statisticians in Bulgaria was founded on 26 February 1947 and is called Bulgarian Statistical Society. The Constituent Assembly approved the Statute of the company and elected the first Management and Control Board.

On October 26, 1990 was established the second professional association of statisticians in Bulgaria. Representatives of the Department of Statistics at the University of National and World Economy, Department of Statistics of the University of Economics, Varna, Department of Mathematics and Statistics at the Economic Academy 'D. A. Tsenov' - Svishnov, and other higher education institutions, the leadership of the Central Statistical Office, prominent representatives of statistical science and practice, after extensive discussions and exchange of opinions established a Union of Statisticians in Bulgaria.

On December 16, 1999 at the University of National and World Economy is held the Constituent Assembly of a non-profit voluntary non-profit organization called Association of Statisticians in Bulgaria. Participants in the Constituent Assembly are employees of the National Statistical Institute, the Ministry of Finance, the Centre for Economic Development, representatives of the Bulgarian Academy of Sciences, the Sofia University 'St. Kliment Ohridski' University, University of National and World Economy in Sofia, South-West University in Blagoevgrad, University of Economics in Varna, Economic Academy 'D. A. Tsenov' in Svishnov, Thracian University in Stara Zagora and others, statisticians working in private companies or freelancers, as well as students from master programs in the specialty 'Statistics and econometrics'.

* Junior Expert in the Publications, Library and Digital Products Department, NSI; e-mail: SZlatanova@nsi.bg.

НА ВНИМАНИЕТО НА АВТОРИТЕ

Статиите, предложени на редакцията на сп. „Статистика”, трябва да бъдат оригинални, непубликувани в други издания.

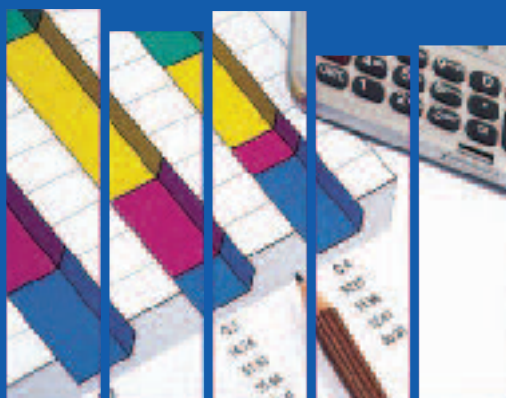
По решение на Редколегията на авторите се предоставя възможност статиите им да бъдат публикувани или на български, или на английски език. За целта е необходимо авторът, който желае статията му да бъде публикувана на английски език, да представи в редакцията ръкописи и съответни файлове и на български, и на английски език при спазване на посочените изисквания и за двата ръкописа. Авторите трябва да имат предвид, че английският текст ще бъде публикуван без редакционна намеса, което означава, че те носят пълна отговорност за коректността на превода.

Статиите, придружени от кратко резюме на български и на английски език и номерата на научната област от JEL класификацията, се представят в редакцията на сп. „Статистика”. Текстът трябва да бъде на Word, а графиките - Excel, със задължително приложени данни. Формулите в текста и тези на самостоятелен ред (без числата в тях) трябва да бъдат задължително курсивни (Italic). Ако графиките са дадени отделно, в текста трябва да се посочи точното им място. Авторите носят отговорност за коректността на данните и цитатите. Ръкописите трябва да са придружени от трите имена, научната степен и звание, точния адрес, телефона, длъжността, мястото на работа и електронния адрес (e-mail) на автора.

Поместването на статия на страниците на списанието не означава, че предложенията и евентуалните критични бележки, които авторът отправя, се споделят от Редакционната колегия или от ръководството на Националния статистически институт.

Редакцията на сп. „Статистика” би приветствала различни инициативи на читателската аудитория под формата на дискусии на страниците на списанието, научно-професионални „реплики” по повод на отпечатана статия, самостоятелни кореферати по повдигнатата тема - изобщо всяка инициативност по теми и проблеми на науката и практиката на статистическите изследвания от сферата на българската и европейската статистика.

Редакция на списание „Статистика”

**СТАТИСТИКА
STATISTICS**

2/2019

www.nsi.bg